

Владимир Р. Петковић Утемељитељ и струке науке

Српска академија наука и уметности

Галерија Српске академије наука и уметности

163

ОДБОР ЗА ПРИПРЕМУ И ОБЕЛЕЖАВАЊЕ
150 ГОДИНА ОД РОЂЕЊА ВЛАДИМИРА Р. ПЕТКОВИЋА

Миодраг Марковић, Вујадин Иванишевић, Драган Војводић,
Бојана Борић-Брешковић, Дубравка Прерадовић и Јелена Премовић

ПУБЛИКАЦИЈУ ИЗДАЈЕ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Душан ОТАШЕВИЋ

УРЕДНИК ПУБЛИКАЦИЈЕ

Дубравка ПРЕРАДОВИЋ

РЕЦЕНЗЕНТИ

Миодраг МАРКОВИЋ, Драган ВОЈВОДИЋ и Татјана ЦВЈЕТИЋАНИН

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА

Бранислава МАРКОВИЋ

РЕГИСТРИ

Ана ВРАЊЕШ

ГРАФИЧКИ ДИЗАЈН КОРИЦЕ

Драгана ЛАЦМАНОВИЋ

ГРАФИЧКИ ДИЗАЈН И ТЕХНИЧКО УРЕЂЕЊЕ

Данијела ПАРАЦКИ и D_SIGN, Београд

ШТАМПА

БИРОГРАФ, Земун

ТИРАЖ

500 примерака

ISBN 978-86-6184-055-5

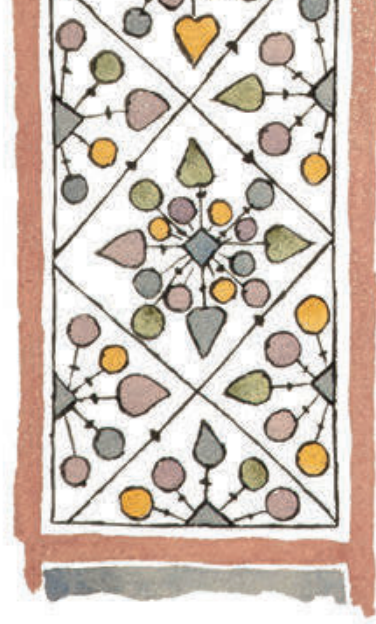

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

Владимир
Р. Петковић
Утемељитељ
и струке
науке

БЕОГРАД 2024

ИЗЛОЖБУ ПРИРЕЂУЈУ

ГАЛЕРИЈА СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ
НАРОДНИ МУЗЕЈ СРБИЈЕ

АУТОР ИЗЛОЖБЕ

Дубравка ПРЕРАДОВИЋ

КУСТОСИ ИЗЛОЖБЕ

Катарина ЖИВАНОВИЋ и Јелена ПРЕМОВИЋ

ДИЗАЈН И ВИЗУЕЛНИ ИДЕНТИТЕТ ИЗЛОЖБЕ

Озарија МАРКОВИЋ ЛАШИЋ и Небојша ВАСИЉЕВИЋ

ДОКУМЕНТАРНИ ФИЛМ

Новица БАБОВИЋ

СТРУЧНИ САРАДНИЦИ

Јелена МЕЖИНСКИ МИЛОВАНОВИЋ и Жаклина МАРКОВИЋ

ПРЕВОД (енглески)

Татјана РУЖИН ИВАНОВИЋ

КОНЗЕРВАЦИЈА И РЕСТАУРАЦИЈА

Ефтрепи ЂУКИЋ, Александар ЦВИЈЕТИНОВИЋ и Магдалена ВОЈВОДИЋ

ТЕХНИЧКА РЕАЛИЗАЦИЈА ИЗЛОЖБЕ

Милан ЈАЗИЋ, Горан ВИТОРОВИЋ, Саша РЕНДИЋ и Стојан ПРЕДОВИЋ

Садржај

<i>Дубравка Прерадовић</i> – Реч уредника	8
<i>Дубравка Прерадовић</i> – Владимир Р. Петковић, утемељитељ струке и науке	13
<i>Светозар Радојчић</i> – Говор одржан у име Српске академије наука на свечаној комеморацији у Дому Академије 14. новембра 1956. г.	56
<i>Јелена Премовић</i> – Владимир Р. Петковић, <i>чувар</i> Народног музеја	59
<i>Владимир Р. Пејковић</i> – Народни музеј у 1914, 1915, 1916, 1917, 1918. и 1919. год.	80
<i>Весна Бикић</i> – Владимир Р. Петковић, уредник <i>Сћаринара</i> (1931–1940; 1950–1953)	84
<i>Дубравка Прерадовић</i> – Владимир Р. Петковић, академик	90
<i>Весна Бикић и Милан Миловановић</i> – Владимир Р. Петковић, управник Археолошког института САН (1947–1954)	106
<i>Дубравка Прерадовић</i> – Владимир Р. Петковић и истраживања српске средњовековне уметности	119
<i>Вујадин Иванишевић</i> – Владимир Р. Петковић, јединствен истраживач Царичиног града (Justiniana Prima)	181
<i>Иван Бујарски</i> – Владимир Р. Петковић и Стоби	202
Одликовања, почаст и чланства у међународним научним институцијама	218
Библиографија	223
Именски регистар	234
Географски регистар	237
Попис експоната	240

ДУБРАВКА ПРЕРАДОВИЋ

Реч уредника

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ прогласила је 2024. годином Владимира Р. Петковића (1874–1956), историчара уметности и археолога, поводом сто педесет година од његовог рођења. Готово пуних пет деценија – од 1905. године, када се, непосредно по повратку са школовања у Немачкој, запослио у Народном музеју, па до 1954, када се, као осамдесетогодишњак, повукао с места управника Археолошког института Српске академије наука – Владимир Р. Петковић је без предаха радио на постављању чврстих основа културних, образовних и научних институција, основа изграђених на високим принципима струке, и спроводио систематична, научно утемељена истраживања првенствено средњовековне уметности.

Мада се Петковићев живот и дело могу представити и на друге начине, на овом месту изабрано је да се укаже на најзначајније тачке његовог рада и дела – на пет пилона на којима почива његов *cursus honorum* и пет кардиналних тачака његове научне каријере. Владимир Петковић је био кустос (од 1905), а потом чувар Народног музеја (1919–1935), професор на три факултета Београдског универзитета (1909–1941) – Техничком, Филозофском и Богословском – уредник *Старинара* (1931–1940, 1950–1953), академик (од 1932) и управник Археолошког института САН (1947–1954). На почетку његове ванредно плодне научне каријере стоји истраживање Жиче, које је започео 1906. године. Уследиле су године интензивних теренских истраживања, чији су исход биле бројне, неретко пионирске студије. Као посебно значајне издвајају се публикације из едиције *Српски сјоменици*, коју је Петковић основао при Народном музеју, те његово животно дело *Прејлед црквених сјоменика кроз њовесницу српској народа*. Незаобилазна су и Петковићева вишегодишња истраживања манастира Дечана, обављена под покровитељством Српске краљевске академије, која је и публиковала монографију о том храму. Важан део Петковићеве на-

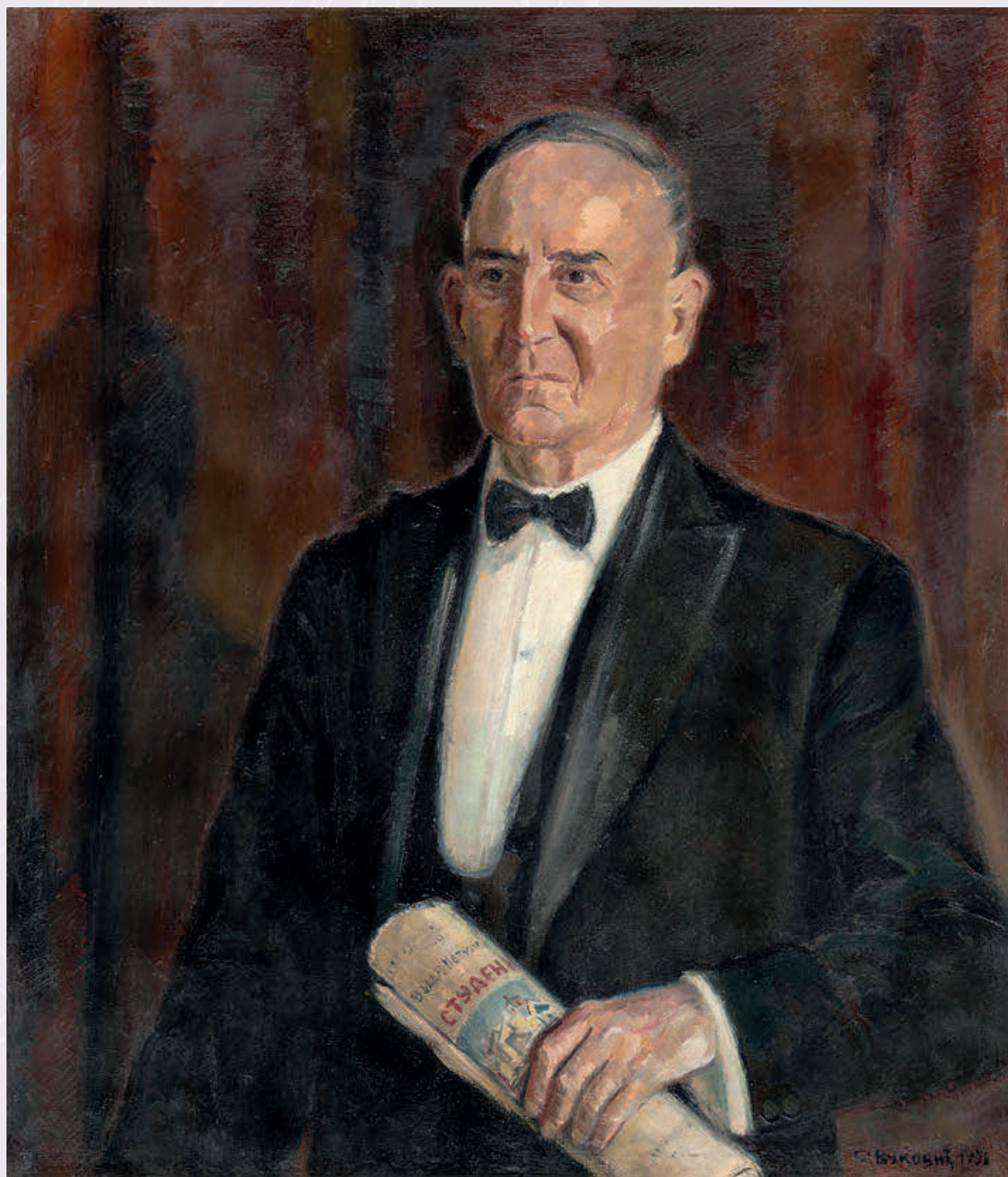
учне заоставштине јесу и ископавања два по свему изузетна археолошка локалитета – Царичиног града и Стоба. Он је већ након прве кампање ископавања Царичиног града (1912) претпоставио да је реч о значајном византијском граду, архиепископском седишту – Јустинијани Прими. Ископавања Стоба отпочета су 1924, а Петковић је теренским радовима на том локалитету руководио током седам кампања, од 1928. до 1934. године, када су светлост дана угледале многе важне грађевине.

На једнак начин организована је и изложба коју су, у сарадњи, приредиле Српска академија наука и уметности и Народни музеј Србије, две угледне, а за Петковића вероватно и најзначајније институције, у чијим је повесницама оставио неизбрисив траг. У Народном музеју налази се део његове заоставштине, углавном теренске бележнице, рукописи, исечци из новина итд. Ова изложба је и прилика да се широј публици приближи садржина колекције стаклених плоча која се чува у Народном музеју Србије, о којој се Петковић старао готово три деценије и која је важан део његове научне заоставштине, као што су то и публикације у едицији *Српски сѝоменици*, штампане средствима из Фонда Михајла Пупина. Такође, публика ће, између осталог, моћи да види досад неизлагане аквареле орнамената дечанског живописа Светислава Страле, настале у Дечанима 1922. године, током научне екскурзије под Петковићевим вођством, као и мапу акварела које је између 1906. и 1910. урадио Бранко Таназевић приликом својих истраживања средњовековних цркава и манастира. У Петковићевом легату, што га је Музеју града Београда поклонила његова удовица Ружица Петковић, чувају се они документи који су имали посебну вредност за Владимира Петковића, првенствено школске дипломе, укази о добијеним одликовањима, те дипломе иностраних институција чији је члан био. Све наведено такође се први пут излаже. Исто важи и за

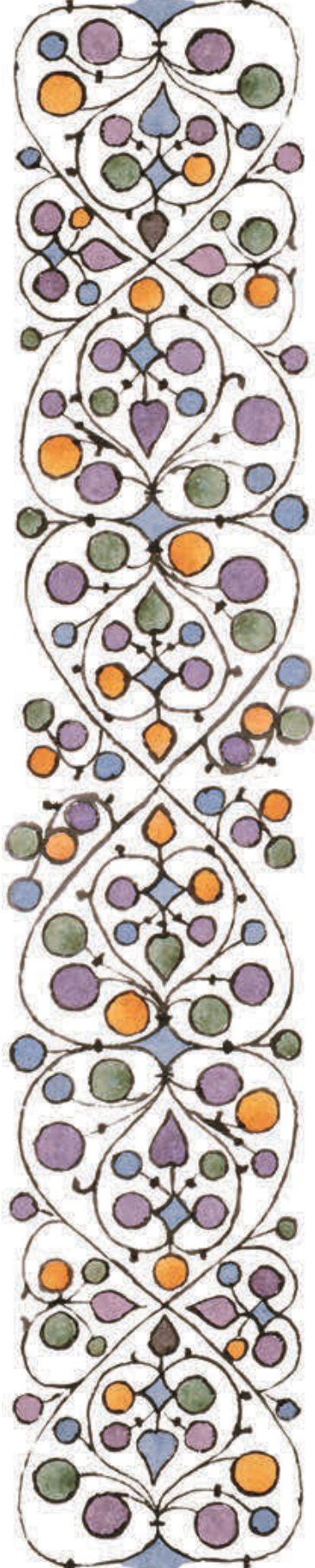
малобројне али ванредно значајне документе који се чувају у Поклон-библиотеци професора Сретена Петковића у Библиотеци Одељења за историју уметности Филозофског факултета у Београду.

Мада су почетна знања о документима који се тичу Петковићевог живота и рада била изузетно скромна, толико да су на махове разочаравала, истраживања подстакнута овим јубилејом изнедрила су много нових података, понекад изненађујућих, попут онога да је писао стихове или чињенице да је, поред свих својих обавеза, нашао времена да с Браниславом Нушићем буде у комисији за избор најлепше жене Краљевине Југославије. Све речено упућује на то да ће се упорним трагањем вероватно пронаћи још података о личности која је овом пригодом добила одавно заслужену пажњу. Једновремено су ова истраживања показала и у којој мери историографске студије пружају обиље нових и важних података и колико је обиман посао на том пољу што чека да буде урађен. Коначно, сви неуморни прегачи попут Владимира Р. Петковића, понекад заборављени или занемарени, својеврсни су светионици који нам у нашим недоумицама, животним и професионалним, обасјавају пут и подсећају на оне непроменљиве, универзалне вредности, једнако потребне у свим временима.

Лион, 24. јул 2024. године

*„Таласи времена
као и шаласи океана
не познају іранице”*

Владимир Р. Петковић, *Човечија фиџура у иштиорији уметности*,
Дело, књ. 54, св. 1 (јануар 1910), 98.

ДУБРАВКА ПЕРАДОВИЋ, Балканолошки институт САНУ

Владимир Р. Петковић, утемељитељ струке и науке

Порекло

Владимир Р. Петковић је рођен 17/30. септембра 1874. године у селу Доња Ливадица, у округу Пожаревачком, у којем је само неколико месеци раније његов отац Радован постављен за локалног свештеника. Радован – Рака Петковић био је школовани богослов, родом из оближњег Кушиљева. Године 1873. оженио се Василијом, ћерком Аранђе-ла Илића, угледног ореовичког протојереја, који је крстио Владимира у родитељском дому, седам дана по његовом рођењу. Владимир је био најстарије од осморо деце, шест синова и две кћери, у породици проте Петковића. Како је у време Владимировог рођења у Доњој Ливадици постојала само мала капела с једним звоном, његов отац је прегао да подигне парохијску цркву. Храм посвећен пророку Јелисеју освештао је 1893. године митрополит Михаило. Отац Радован је 1897. године прешао у Велико Орашје, где је чинодејствовао као свештеник и где је изабран за првог намесника великоорашког намесништва Смедеревског протопрезвитерата (1903–1927). У сећању својих парохијана отац Рака, осим као ванредан појац, упамћен је као „добар и способан за своје свештеничке дужности”.²

Формативне године

Владимир Р. Петковић је основну школу похађао у родном месту, као и у селима у којима су живели његови преци са очеве, односно с мајчине стране са својим многобројним породицама, у Кушиљеву и Ореовици. Ниже разреде гимназије завршио је у оближњем Свилајнцу, а више у Крагујевцу, где је 1893. године положио испит зрелости. Студирао је на Филолошко-хисторијском одсеку Филозофског факултета Велике школе у Београду, који је завршио 1897. године, стекавши знања из класичних језика, те руског, француског и немачког језика, која је касније допунио италијанским и енглеским језиком. Већ 1. новембра

Доња Ливадица,
црква Пророка Јелисеја
(фото: Мирослав Лазић)

Доња Ливадица,
црква Пророка Јелисеја,
меморијална табла са
подацима о подизању
и освешћењу цркве
(фото: Кристина Милорадовић)

Карл Крумбахер
(фотографија у јавној
употреби)

Михаило Валтровић
(Фототека Библиотеке
САНУ, Ф 195/03)

те године постављен је за предавача историје књижевности, српског језика и психологије у пиротској гимназији,³ која се у оно време налазила на другом спрату тзв. *Рабеновој здања*. Године 1898. Петковић је постао приправник у мушкој гимназији Краља Александра у Београду, у којој је предавао латински језик. Убрзо је положио професорски испит из латинског и грчког језика и упућен је, у својству суплента, у гимназију у Крагујевцу, у којој је и сам матурирао. Наредну школску годину Петковић је провео у Минхену слушајући предавања Карла Крумбахера (Karl Krumbacher), славног немачког филолога, који је само коју годину раније (1897) основао прву катедру византологије у Европи. По свему судећи, Петковић је у главном граду Баварске највише слушао предавања о византијској књижевности, а посебно о црквеној поезији, којој је био посвећен и његов први објављени рад, што не треба да изненађује када се има на уму његово порекло из свештеничке породице, с једне, и то да се и сâм у младости опробао у писању стихова, с друге стране. Наиме, неколико година заредом Владимир Петковић је на страницама *Нове Искре* објављивао своје песме. Две од тих песама, *Јесења мелодија* и *Буди далеко!*, написао је управо у Крагујевцу, где се, међутим, није дуго задржао. Недуго након почетка школске 1901/1902. године пријавио се на конкурс Академског савета Велике школе за државног питомца у намери да настави школовање на Минхенском универзитету.⁴ На такву његову одлуку без сумње је утицао Михаило Валтровић, професор на Великој школи и чувар Народног музеја, чија је замисао била да Петковића припреми за место помоћника чувара Народног музеја са задатком да се стара о Одељењу за византијске и српске старине. Само коју годину раније на школовање у иностранство је био упућен и Милоје Васић, управо да би се припремио да преузме бригу о музејском Одељењу за старине преисторијске и класичне. Почетком 1902. године Петковић је изабран за једног од двојице државних питомаца који су упућени у Немачку зарад студирања византијске филологије и историје уметности.⁵ Други је био Драгутин Анастасијевић. Мада су обојица упућени у Минхен код Крумбахера, за разлику од Анастасијевића, који се посветио изучавању грчког језика и византијске књижевности и који је докторат одбранио код свог немачког учитеља, Петковићево интересовање је било окренуто пре материјалном него писаном наслеђу. Он је приликом пријаве на конкурс назначио да гаји „већу наклоност своју према византијској археологији”. Такав његов избор уважио је и Филозофски факултет Велике школе, који је у јануару 1902. године донео одлуку да се „Влад. Петковић, суплент гим-

назије Кнеза Милоша Великог прими за државног питомца за византијску археологију за три године рачунајући од 1. фебруара ове, па до краја 1904. године. На име питомачке помоћи даваће му се годишње две хиљаде и четири стотине динара у злату из дотичне буџетске партије овога министарства и платиће му се школарина". Пошто се обавезао да ће поштовати сва правила за државне питомце „који се шаљу на науку у стране земље о трошку Министарства просвете", да ће, између осталог, „у почетку сваког течаја слати министарству кратак извештај, у коме ће назначити, које је предмете, с колико часова недељно, код којих наставника за учење тога течаја изабрао", те да ће „на крају сваке школске године или на крају сваког течаја, према уређењима дотичне школе подносити министарству писане доказе да је из свију предмета, које је дотле слушао, положио прописне испите", Петковић се упутио у Минхен. Баш као што је то било одређено правилником, он је већ у мају 1902. године послао први извештај Министарству, из којег се сазнаје које предмете и код којих професора слуша. Код Адолфа Фуртвенглера (Adolf Furtwängler), славног класичног археолога код којег је учио и Милоје Васић, Петковић је слушао чак осам часова недељно, и то четири часа посвећена изучавању ремек-дела грчке скулптуре, а потом по два из историје сликарства грчких ваза и вежби у Глиптотеци. Паралелно с часовима класичне уметности Петковић је похађао и приватне часове из историје немачког и холандског сликарства код Карла Фола (Karl Voll), с којим је једном недељно имао и практичну наставу коју је овај држао у минхенској Пинакотеци. Петковићево интересовање за античку и ренесансну епоху огледа се и у избору предмета које слуша у зимском семестру наредне школске године. У том периоду се запажа и његово занимање за естетику, што је разлог због којег почиње да похађа и предавања Теодора Липса (Theodor Lipps), славног немачког филозофа, психолога и естетичара, док једновременно код Бертолда Рила (Berthold Riehl) прати наставу из историје ренесансне уметности, као и курс посвећен историчарима уметности. Сличан, мада интензивнији програм предавања, Петковић је изабрао за зимски семестар 1903/1904. И даље важно место у његовом школском курикулуму заузимају предавања професора Фуртвенглера, који је те године држао курсеве о грчким боговима и о Помпеји као и она професора Рила, код којег Петковић похађа предавања из историје уметности од Карла Великог до рококоа. Исте године се уписао и на предавања из историје архитектуре Артура Везеа (Arthur Weese), који је у то време радио у Минхену као *privatdozent*. Вежбе из историје уметности

Адолф Фуртвенглер
држи предавање
у Глиптотеци
у Михену, 1902
(фотографија у јавној
употреби)

Стара Пинакотека,
Минхен, око 1900
(фотографија у јавној
употреби)

Владимир Р. Петковић,
1903
(Филозофски факултет,
Институт за историју
уметности, Легат
Ивана М. Ђорђевића)

похађао је код Фола, док је код Липса слушао чак пет часова недељно општу психологију. То је све допринело томе да Петковић стекне солидне основе из свих епоха историје уметности, коју је дуги низ година предавао на чак три факултета Београдског универзитета: Техничком, Филозофском и Православно-богословском. Такође, међу његовим раним чланцима публикованим у *Новој Искри* или на страницама часописа *Дело* налазе се и они посвећени старим мајсторима попут Рембранта,⁶ Тицијана,⁷ Ел Грека,⁸ Коређа⁹ и других, као и они у којима је писао о својим савременицима. Објавио је обиман текст о управо тада преминулом Арнолду Беклину (Arnold Böcklin), швајцарском сликару, једном од главних представника симболизма.¹⁰ Беклинова дела била су блиска Петковићевом младалачком сензибилитету и могуће да је управо под утиском виђеног у Роршаху саставио и стихове своје песме *Са Боденскога језера*, последње за коју је познато да ју је објавио.¹¹ Тих година пише и о Џејмсу Вислеру (James Whistler),¹² америчком сликару чија су естетика и сентиментална поетика привукли Петковића, као год што је то случај и са енглеским симболистом Џорџом Фредериком Вотсом (George Frederic Watts).¹³ Друкчије је интониран чланак о Адолфу фон Менцелу (Adolph von Menzel),¹⁴ чију је постхумну изложбу у Берлину имао прилике да посети и кога упркос његовој слави у домовини Петковић сматра осредњим сликаром, који „може још да буде велики у узаним границама Берлинске уметности; изван ових граница, његова се величина губи – утолико већма што се хоризонт више проширује”.¹⁵

Након две године проведене на студијама у Минхену Петковић се у пролеће 1904. године обратио министру просвете и црквених послова с молбом да му допусти да пређе у Хале јер се очекивало да ће Јозеф Стшиговски (Josef Strzygowski), историчар уметности, прећи из Беча на угледно свеучилиште у Саксонији на место редовног професора. Петковић је у том писму написао да би „за моје садашње студије и затим будућега рада мог било од несумњиве користи познанство са поменутиим научником”. Петковић је без сумње био упознат с радом Стшиговског, чија је књига *Orient oder Rom: Beiträge zur Geschichte der spätantiken und frühchristlichen Kunst* (1901) посвећена пореклу хришћанске уметности изазвала жустре расправе у академским круговима, а чију је хипотезу о источњачком пореклу хришћанске уметности Петковић у значајној мери и прихватио.¹⁶ Није немогуће претпоставити да су њих двојица имала прилике да се сретну у Минхену будући да је тих година Стшиговски припремао књигу о минијатурама српског

Минхенског псалтира, коју је Петковић у обимном приказу представио домаћим читаоцима.¹⁷ У доцнијем Петковићевом раду се види да је помно пратио рад овог истраживача, о чијим делима је редовно обавештавао научну јавност на страницама *Сџаринара*. Добио је одобрење да пређе у Хале, али Стшиговски није дошао да предаје у град на реци Зале. Стога је Петковић отишао код Адолфа Голдшмита (Adolph Goldschmidt), хладног, објективног и поузданог истраживача, који је у историју уметности увео фактографски метод, који је у свом потоњем раду примењивао и Владимир Р. Петковић, а према којем је примарно било утврђивање чињеница, које су неретко биле саме себи циљ, а не основа за даље закључивање.¹⁸ У зимском семестру 1904/1905. Петковић је код Голдшмита слушао чак четири предмета и изабрао да под његовим менторством уради докторску дисертацију. Голдшмит је, између осталог, био ванредан познавалац византијске слоноваче, што је могло да утиче на Петковића да за тему свог доктората изабере слоновачу с представом Васкрсења и Вазнесења Христовог из Баварског националног музеја у Минхену. Рад насловљен *Ein frühchristliches Elfenbeinrelief im Nationalmuseum zu München* одбранио је у мају 1905. године, али се, иако му је већ био ванредно продужен боравак на докторским студијама, ипак није одмах вратио у Србију.

Као и претходних година, Петковић је летње месеце искористио за теренски и практични рад у музејима, по препоруци и уз свесрдну помоћ Михаила Валтровића, а све да би се што боље припремио за рад у Народном музеју. Тако је летњи распуст 1903. провео у Италији у намери да проучи византијску и хришћанску средњовековну уметност, као и да упозна организацију рада у музејским установама, као и методологију археолошких ископавања. Наредне године је, захваљујући Валтровићевој препоруци, паузу између предавања искористио за рад у берлинским музејима, док је лето 1905. провео у Прагу и Бечу из истог разлога. Време у аустријској престоници желео је да искористи и за слушање предавања историчара Константина Лиречека, као и за допуну знања из историје архитектуре. Своја знања из оновремене музеолошке праксе наставио је да допуњава и као кустос Народног музеја, па је тако 1909. године, када није добио средства за истраживање средњовековних споменика, летње месеце провео о личном трошку у библиотекама и музејима Париза, Беча, Минхена, Пеште, Цириха и Базела.¹⁹

Адолф Голдшмит
(фотографија у јавној
употреби)

Радован Петковић

(Д. Ивановић, *Свешћенослужитељи Браничевске епархије*, 122)

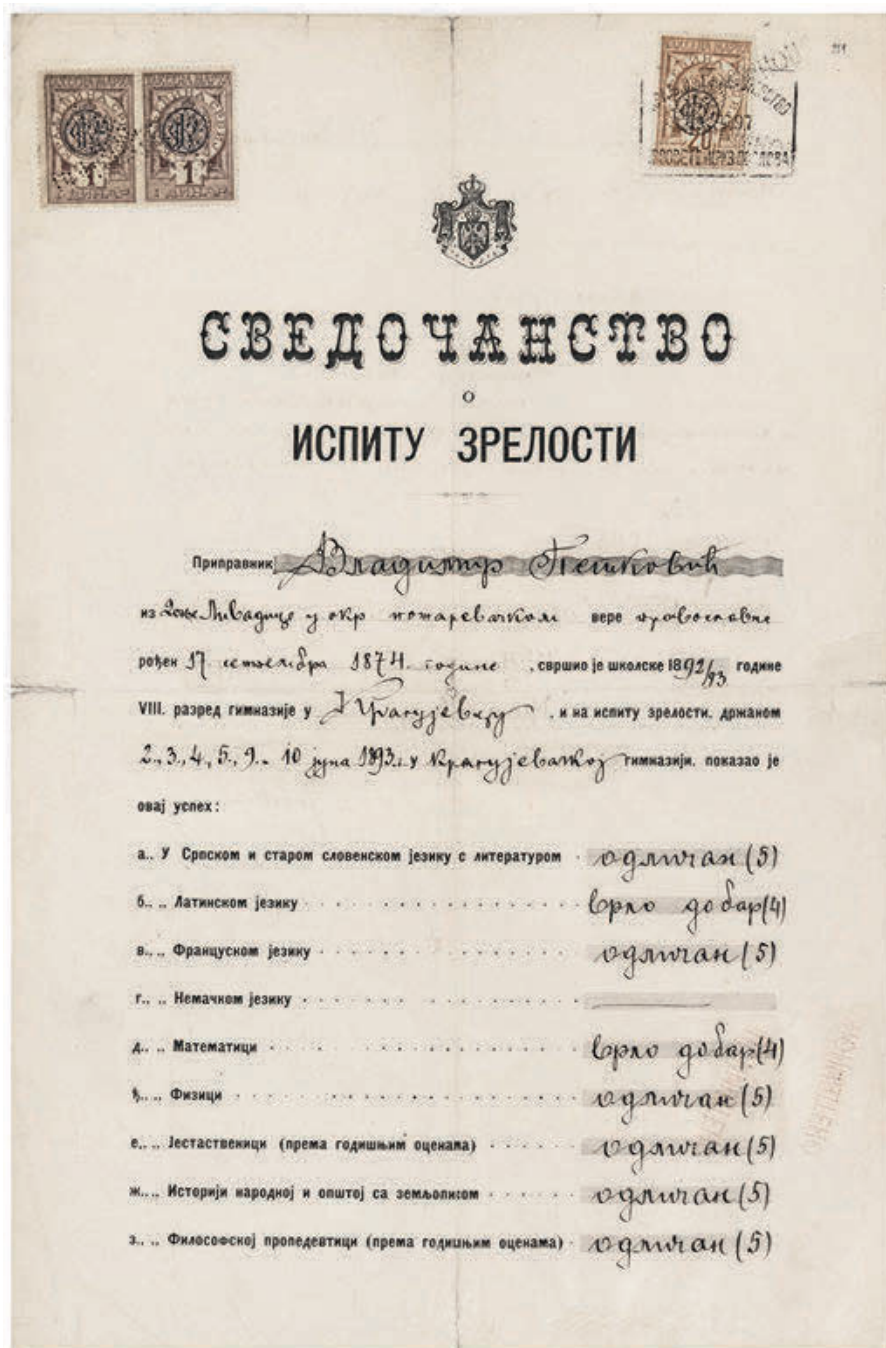

Породица Илић, пореклом из Крњева:
у горњем реду, Јеврем, Панта, Петар;
средњи ред: Аћим, Аранђел, Анђелија, Јован;
доњи ред: Дамњанка, Василија (Владиминова мајка), Јелена
(Д. Ивановић, *Свешћенослужитељи Браничевске епархије*, 128)

Владимир Р. Петковић, 1909
(Фототека Библиотеке САНУ, Ф 259)

Сведочанство о положеном испиту зрелости, 1893
(Музеј града Београда, КИ 1_2500)

Уверење о постављењу на место предавача
у пиротској гимназији, 1897
(Музеј града Београда, КИ 1_2501)

Рабеново здање је зграда коју је имућни
јеврејски трговац и хотелијер Рабен Берах
саградио 1883. године уз главну варошку
улицу. Од 1891. до 1907. на другом спрату
ове грађевине била је смештена
Пиротска гимназија
(фотографија у јавној употреби)

Гимназија у Крагујевцу. Од 1898. до 1904.
ова средњошколска установа је носила назив
Гимназија „Милош Велики”
(фотографија у јавној употреби)

Указ о постављењу Владимира Р. Петковића
на место суплента у крагујевачкој гимназији,
1900 (Музеј града Београда, КИ 1_2503)

Јесења мелодија

Јутро мразно, студно вече;
У маглама и олуји
Једнолико време тече
И погребна песма струји.

Као да је издахнуо
Какав витез млад и смео,
Па му тужну хумку кити
И то цвеће смежурано,
И тај листак што је свео.

Над тим мрачним, хладним гробом
Све ми шапће име Твоје,
Успомене горке моје
И растанак кобни с Тобом.
Душа цвили, срце пишти,
Дах замире тише, тише —
Кобна речца тишти, тишти:
Сетно звони: Никад више,
Никад више!

Крагујевац

Влад. Р. Петковић

Јесења мелодија
(Нова Искра, 3/11 (1901) 337–338)

Буди далеко
(Нова Искра, 4/2 (1902) 54)

Са Боденскога језера
(Нова Искра, 5/6 (1903) 167)

БУДИ ДАЛЕКО!

путаних мисли, ума окована,
Стрепим и зебем у твојој близини:
Душа ми, горком сумњом отрована,
Види још светлост само у даљини.

Док си далеко, ти, која си увек
Чедношћу својом мени анђ'о'била,
Бићеш божанство, јер чедност је трошна,
К'о нежни прашак с лептирових крила.

Остаћеш бајна, ако си незнана
Срцу што страсно чезне у самоћи:
К'о звезда, коју гаси светлост дана,
А жаром сија у пучини ноћи.

Крагујевац

Влад. Р. Петковић

Са Боденскога језера

Тихо броди вече пуно тајне
Попришном језера сањива;
Над њим горе трепте знеде сјајне,
А прозачна магла доле плива
Таласима пучине бескрајне:
Праменици сребрни и нежни
Нијају се, као превес снежни
Што на груди пада непе бајне.

Горшах, аол, 1902, г.

А неме се висине наднеле,
Будно небо и свечане горе,
Као да би проникнути хтеле
Вечну тајну коју вали зборе.
Поглед пада од једног на друго
И немирно одговора чека —
На шта? Откуд? — Ноћ. Висине хуте,
И дубине језера далека.

Влад. Р. Петковић

Универитет Лудвиг Максимилијан
(Ludwig-Maximilians-Universität),
Минхен, разгледница, 1900
(фотографија у јавној употреби)

Слоновача са представом Васкрсења и Вазнесења
Христовог, Баварски национални музеј, Минхен
(фотографија у јавној употреби)

Q D R V
 AVSPICIBUS SAPIENTISSIMIS FELICISSIMISQUE
 AVGVSTISSIMI ET POTENTISSIMI PRINCIPIS AC DOMINI
 DOMINI
WILHELMI II
 GERMANORVM IMPERATORIS
 BORVSSIAE REGIS
 PATRIS PATRIAE
 REGIS ET DOMINI NOSTRI LONGE CLEMENTISSIMI
 ACADEMIAE FRIDERICIANAE HALENSIS CVM VITEBERGENSI CONSOCIATAE
 RECTORE MAGNIFICO
 VIRO ILLVSTERRIMO

THEODORO LINDNER
PHILOSOPHIAE DOCTOR ET HONORABILIS PROFESSOR PVLICVS ORDINARIO REHI BORVSSIAE A CONSVLIS EXTENS
 ORDINIS AVTHORIS VITAE IN QVARTA CLASSE EQVITIS
 EX DECRETO AMPLISSIMI PHILOSOPHORVM ORDINIS
JOHANNES CONRAD
PHILOSOPHIAE DOCTOR LIBERALIVM ARTIVM MAGISTRI PHILOSOPHIAE PROFESSOR PVLICVS ORDINARIO
 ORDINIS CORDIALE REGIAE IN SECVNTIA CLASSE XCVNDVS AVTHORIS VITAE IN SECVNTIA CLASSE EQVITIS
 ORDINIS PHILOSOPHORVM HOC TEMPORE DECANSVS ET PROMOTOR LEGITIMVS CONSTITVITVS

VIRO PRAESOBILISSIMO ET DOCTISSIMO
VLADIMIRO PETKOWIC
REHI

POSTQVAM
 ET DISSERTATIONEM DE AGENTIAE DOCTVRYN LAVDABILE
 EIN FRÜHCHRISTLICHES ELFENBEINRELIEF IM NATIONALMUSEUM ZU MÜNCHEN
 EXHIBVIT
 ET EXAMINA CORAM IN ORDINIS CONSENSV CVM LAUDE SVPERAVIT
DOCTORIS PHILOSOPHIAE ET A.A. LL. MAGISTRI
GRADVM IVRA PRIVILEGIA ET IMMVNTATES
 DIE VI N. IVLII A. MDCCCXY
 SECVNDVM LEGES CONTVLIT
 HICQVE ACTVM ESSE HAC TABVLA ORDINIS SIGILLO MYSTA
 PVBLICE DECLARAT

HALLE S. S.
 HOFBUCHDRUCKEREI VON C. A. KAEMMERER & CO.

EIN FRÜHCHRISTLICHES ELFENBEINRELIEF
 IM NATIONALMUSEUM ZU MÜNCHEN.

INAUGURAL-DISSERTATION
 ZUR
 ERLANGUNG DER DOCTORWÜRDE

DER
 HOHEN PHILOSOPHISCHEN FAKULTÄT
 DER
 VEREINIGTEN FRIEDRICHS-UNIVERSITÄT
 HALLE-WITTENBERG

VORGELEGT VON
VLADIMIR PETKOWIC
 AUS LIVADITZA (SERBIEN).

HALLE a. S.
 HOFBUCHDRUCKEREI VON C. A. KAEMMERER & CO.
 1903.

Диплома Владимира Р. Петковића о стеченом звању доктора наука
 (Музеј града Београда, КИ 1_2506)

Wladimir Petkowić, *Ein frühchristliches Elfenbeinrelief im Nationalmuseum zu München*, Halle 1905.

Приватне куће
Мише Анастасијевића
и браће Величковић
на Краљевом тргу у
Београду у којима је
био смештен Народни
музеј, око 1910
(колекција Милоша
Јуришића)

Музејски почеци

Конечно, у септембру 1905. Петковић се вратио у домовину и одмах ступио на дужност помоћника чувара Народног музеја. Његовим доласком, како је то у извештају за ту годину написао Михаило Валтровић, „почео је да ступа у живот одељак за византијске и српске старине”.²⁰ Валтровић се на крају 1905. године пензионисао. Након готово две и по деценије управљања Народним музејом, он је ову институцију, која је у време његовог постављења била „у стадију постојања и прибирања”, поставио на солидне основе. У том периоду је Музеј добио за своје збирке две куће на Краљевом тргу – приватну кућу Мише Анастасијевића и кућу браће Величковић, захваљујући чему је било могуће организовати прве изложбе, а Музеј отворити за публику. Такође је установљена његова унутрашња организација поделом на одељења, основана Библиотека Народног музеја, изведена прва археолошка истраживања и публиковани први музејски каталози. Валтровић се с посебном бригом постарао да се ишкољује стручно музејско особље кадро да преузме бригу о све већем обиму посла у Музеју и ван њега. Михаила Валтровића је на месту директора Музеја наследио Милоје Васић, док је Петковић постао његов помоћник. До 1912. године, када је у освит Првог балканског рата мобилисан, Петковић је настојао да постави темеље Средњовековног одељења, које је, по његовом схватању, требало да буде кључно у Музеју. На почетку своје музејске каријере издвојио је два значајна задатка у програму рада тог одељења. Као приоритет је истакао формирање збирке српских и византијских старина јер је веровао да то може да се оствари преношењем предмета из манастирских ризница у Музеј, радом на сакупљању снимака српског средњовековног живописа – што се односило на фотографије, цртеже и копије фресака – као и израдом одливака архитектонске пластике. Будући да је Народни музеј био одговоран и за бригу о споменицима на терену, други важан задатак рада средњовековног одељења управо се односио на њихово истраживање.²¹ Идеја о преносу предмета из манастирских ризница у Народни музеј у суштини није била реална. У том раном периоду формирања ове збирке у Музеј је донет монументални иконостас из овчарско-кабларског манастира Благовештење, који је тиме спасен од несумњивог пропадања и за који је уз ондашњу зграду музеја саграђен застакљени трем, и то према оригиналним димензијама црквене грађевине у којој се ова олтарска преграда налазила, што је по свему било иновативно и модерно решење, које је показало висок ниво знања о музеолошким праксама ондашње управе Народног

музеја. У Петковићевим извештајима се чита да је тих првих година свог кустоског посла доста времена посветио каталогизацији и класификацији српског средњовековног новца, што је био врло захтеван посао будући да, како и он сâм наглашава, „немамо претходних радова који би послужили као помоћно средство. Оно мало што имамо, доста је непоуздано”.²² Запажа се да се старао о увећању стручне библиотеке, као и о музејској Галерији, односно уметничкој збирци.

Петковић се с посебном бригом посветио истраживањима цркава и манастира на терену. Њих је обављао у оквиру рада у Народном музеју, и као члан екипе Српске краљевске академије, у којој је 1913. године основан Одбор за израду плана снимања и издавања споменика старе српске архитектуре и живописа. Петковић је убрзо по повратку у Србију добио шансу да крене на терен. Већ у пролеће 1906. године га је Љубомир Стојановић, ондашњи министар просвете и црквених дела, заједно с Петром Ј. Поповићем, архитектом у Министарству грађевина, одредио за пратиоца Габријела Мијеа (Gabriel Millet), славног француског византолога, на његовој научној екскурзији по Србији. Тада је екипа стручњака истраживала више од двадесет цркава и манастира.²³ Петковићев и Поповићев задатак био је, између осталог, да констатују какво је стање споменика на терену, тако да су обојица у својим извештајима нагласила неопходност хитне интервенције на заштити цркава у рушевинама, што је посао којим је руководио Народни музеј као институција која је у то време била одговорна како за покретну тако и за непокретну културну баштину. На том путовању Петковић је започео и своја важна истраживања Спасове цркве у Жичи. Наредне године је на овом локалитету могао да организује прва фотографска снимања једне средњовековне цркве обављена под ингеренцијом Народног музеја. Истом приликом започета је и важна активност на копирању фресака, а тада је и један фрагмент живописа услед опасности да би могао да отпадне са зида пренет у Музеј, што је била пракса за коју се Петковић, не увек успешно, и залагао. Током те прве кампање истраживања Петковић је извео и археолошка истраживања мањег обима, која се бележе као прва истраживања једног средњовековног локалитета, али будући да та истраживања није наставио, он се „не може третирати као свесни оснивач археологије пуног средњег века”.²⁴ Од 1908. године, па све до средине тридесетих година претходног века, Петковић је из године у годину летње месеце проводио на терену, изучавајући на првом месту живопис средњовековних задужбина владара, властеле и црквених великостојника и брижљиво преписујући записе и

Пашко Вучетић,
свети Никола,
копија фреске из Жиче
(ДНМ В_999)

натписе које је затицао на њиховим зидовима.²⁵ С њим су на пут ишли и препаратори Народног музеја, вични раду с фотографским апаратом, а када је то било могуће, и сликари коју су радили на копирању и изради цртежа фресака, те архитекте којима је била поверена израда планова и пресека грађевина.

У том првом периоду истраживања су била ограничена на територију Краљевине Србије. Петковић је овом послу приступио систематично и током четири кампање спроведене од 1907. до 1911. проучио је и снимио тридесетак манастира и цркава. Пошто је окончао рад у Жичи, посветио се изучавању живописа из времена кнеза Лазара и деспота Стефана у Каленићу, Раваници и Манасији, а потом и у црквама у околини Рашке, те оним у југозападној Србији.

Године 1911. његова истраживања била су усмерена на позносредњовековне цркве и манастире и тада је, између осталог, истраживао цркву Јована Претече у Јашуњи и ону у Чукљенику у околини Лесковца, као и манастир Светог Романа код Ђуниса. Тада је први пут посетио Царичин град код Лебана, где је на основу тада видљивих остатака закључио да је реч о једном од градова који су постојали „још у доба пре Стевана Немање”.²⁶ Већ наредне године Петковић је у програм рада Народног музеја уврстио ископавање тог локалитета. Током те прве археолошке кампање Петковић је на Царичином граду открио остатке епископске базилике и претпоставио да је реч о Јустинијани Прими, коју је у близини свог места рођења подигао византијски цар Јустинијан I (527–565).²⁷

Захваљујући тада покренутим истраживањима Петковић се у повесницу српске археологије уписао као „оснивач систематских археолошких истраживања дугог даха ранохришћанских, односно рановизантијских локалитета”.²⁸

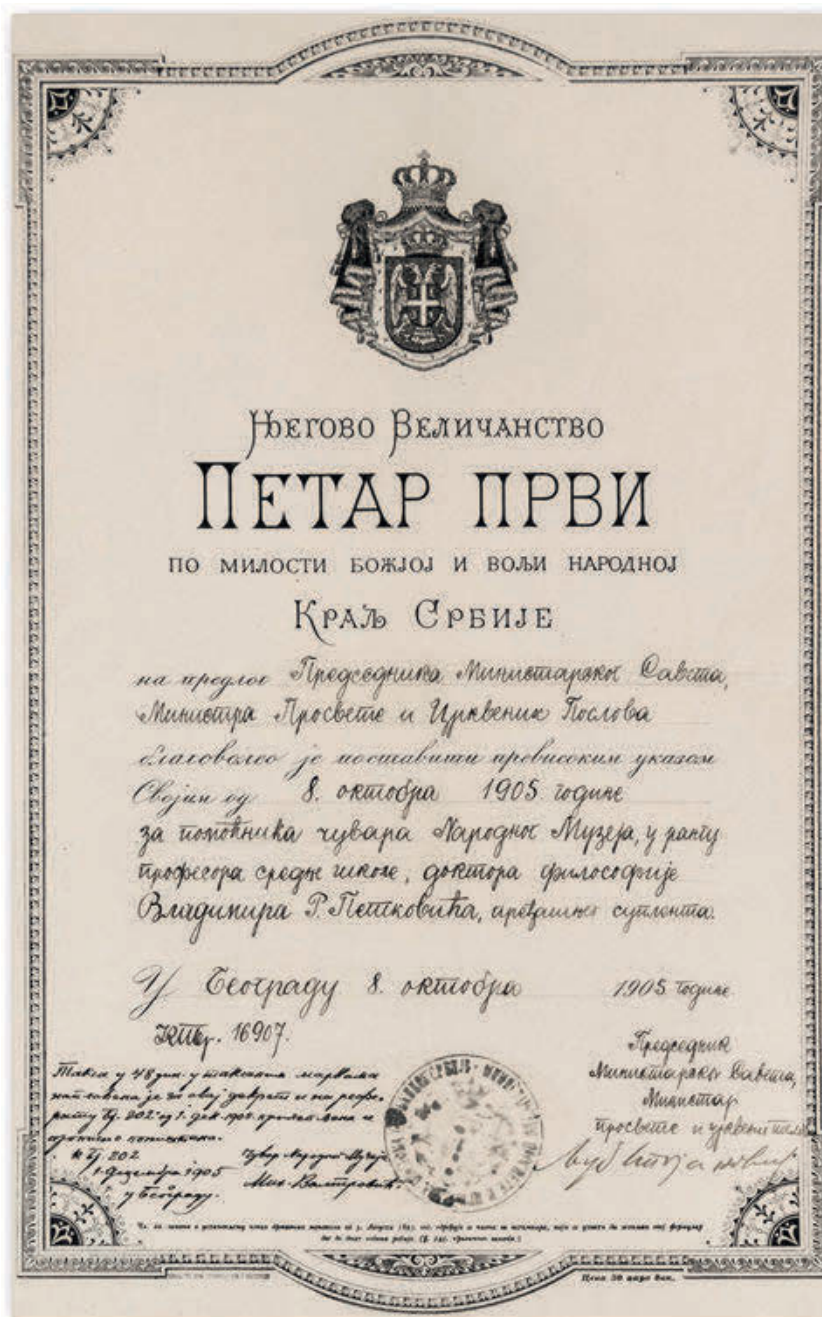
Ту прву кампању археолошких ископавања Царичиног града прекинула је мобилизација,²⁹ па се тако и Петковић убрзо нашао у вртлогу балканских ратова. Током кратке паузе између Другог балканског и Великог рата, када је могао да се врати својим свакодневним обавезама у Музеју и на Филозофском факултету на којем је почео да ради 1911. године, Петковић је био позван да се придружи екипи Српске краљевске академије у истраживању средњовековних споменика. Током маја и јуна 1914. године поред Каленића коначно су проучени и снимљени Старо Нагоричино, Псача и делимично Матеич, цркве на територији Старе Србије, која је донедавно била део отоманске државе. Но, почетак Великог рата прекинуо је сва даља истраживања.

Петковић је на фронту остао све до краја Првог светског рата. Ратне године провео је у чину резервног пешадијског капетана I класе у Оперативном одељењу Штаба I армије. Заједно с војском прошао је албанску голготу и био на Крфу, а према записаном сећању његове супруге, борио се и на Солунском фронту. То што је био у војничкој униформи није га спречило да у часопису *La Patrie serbe*, објављиваном у Паризу и намењеном Србима у егзилу, као и у *Забавнику* који је као додатак *Српских новина* штампан на Крфу, публикује неколико чланака о средњовековној српској уметности.³⁰ У *Крфском Забавнику*, који је био главно књижевно гласило Срба у емиграцији, објављен је његов говор посвећен српској цркви након Косовске битке, који је одржао на Видовдан 1918. године у Паризу. Текст испуњен патриотским набојем и вером у југословенску идеју Петковић завршава стиховима Петра Прерадовића: „Зора пуца, бит’ ће дана”.³¹ Демобилисан је 1919. године и судећи по неколиким писмима сачуваним у Архиву САНУ у Београду и архиву Француског колежа у Паризу, као и по једној фотографији снимљеној у Паризу, Петковић је боравио у француској престоници током одржавања мировне конференције.

Владимир Р. Петковић,
други с десна,
у војничкој униформи,
фотографија снимљена
у Скопљу 6. јануара 1913
(Поклон-библиотека
професора Сретена
Петковића)

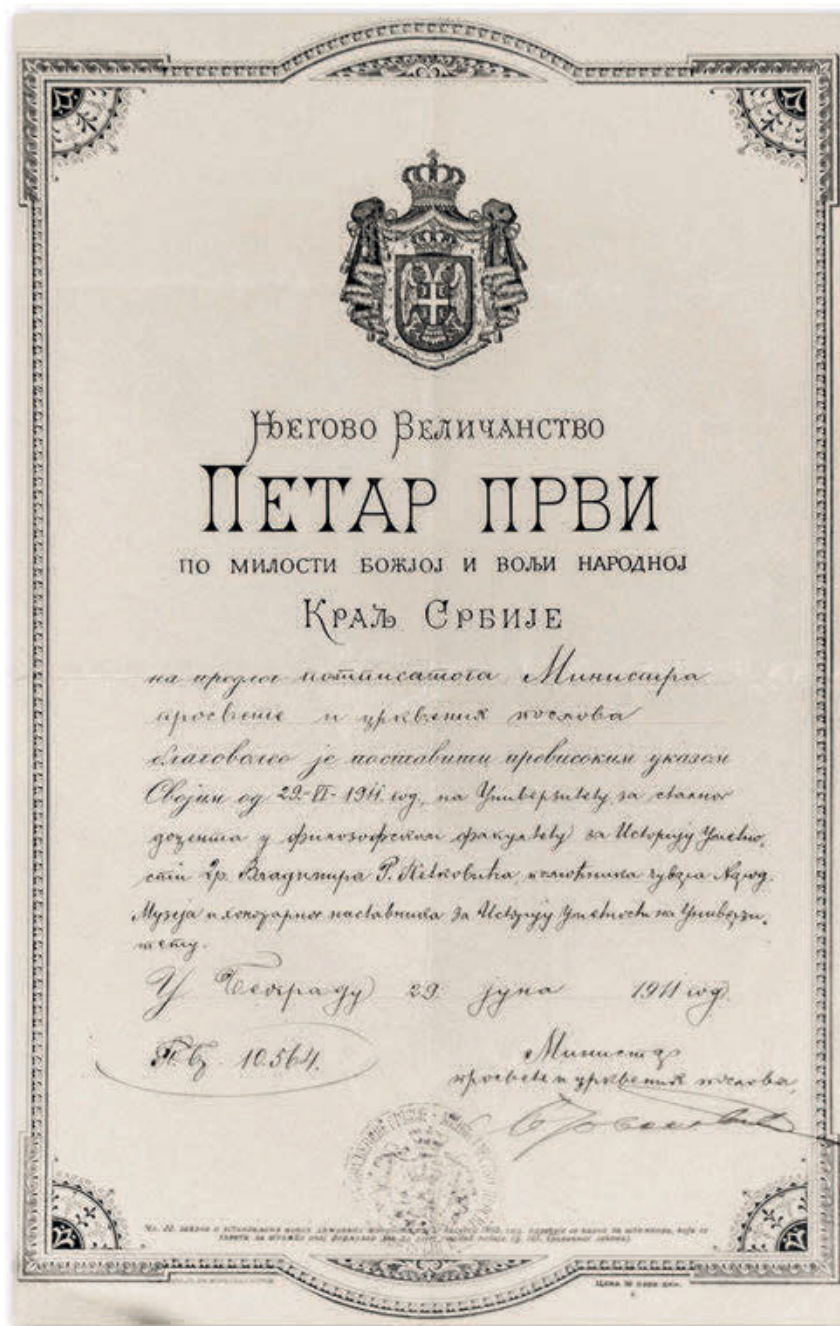
Указ о постављењу Владимира Р. Петковића, доктора философије, на место помоћника чувара Народног музеја у рангу професора средње школе, 1905 (Музеј града Београда, КИ 1_2504)

Иконостас из манастира Благовештење пренет је у Народни музеј
1908. године и изложен у за њега посебно направљеном застакљеном трему
(ДНМ А_1735)

Указ о постављењу Владимира Р. Петковића за сталног доцента историје уметности на Филозофском факултету, 1911 (Музеј града Београда, КИ 1_2507)

Жича, поглед на цркву са југоисточне стране
(ДНМ В_951)

Градац, поглед на цркву са југоисточне стране
(ДНМ А_102а)

Сисојевац, поглед на цркву са југозападне стране
(ДНМ В_2819)

Студеница, западни портал Богородичине цркве
(ДНМ А_1500а)

Указ о постављењу
Владимира Р. Петковића
за ванредног професора
Универзитета у Београду,
1919
(Филозофски факултет
у Београду)

Међуратни период

Будући да је Милоје Васић због крајње неповољне ситуације у Музеју одлучио да поднесе оставку на место директора, Петковић се прихватио те улоге у једном од најизазовнијих периода у повесници ове институције. Наиме, музејске колекције су тешко страдале у бомбардовању првих дана Великог рата, а уз то је у току и након непријатељског повлачења из Србије велики број предмета однет из земље, те је било потребно обновити збирке, решити смештај Музеја и поново организовати рад у њему. Једновременно, Петковић је 1919. постављен за ванредног професора предмета Историја уметности на Филозофском факултету, на којем је те године установио Семинар за историју уметности. Теренском раду се вратио 1920. године, када су у Народном музеју покренута интензивна истраживања архитектуре и живописа средњовековних цркава и манастира у којима су поред Петковића и његових музејских сарадника учествовали и други оновремени медијеви.³² Петковићеви напори да се избори за адекватан и достојанствен смештај музејских збирки, а потом и за изградњу наменске зграде Народног музеја, нису уродили жељеним резултатом. Крајем 1922. године Народни музеј је пресељен у приватну кућу у Улици кнеза Милоша 58 и убрзо је отворен за публику.

Деценије између два светска рата означавају најзначајнији и најплоднији период Петковићевог рада. Његове активности и ангажмани се умножавају, успешно руководи Музејом, интензивно обавља теренска истраживања средњовековних цркава и манастира, руководи важним и обимним археолошким ископавањима локалитета Стоби и Царичин град, предаје на два факултета. Осим на Филозофском факултету, од 1923. године је хонорарни професор предмета који се зове Хришћанска археологија и уметност на Богословском факултету, где је предавао до 1941. године.³³ Судећи по сећањима Ђурђа Бошковића, Петковић је често гостовао и на Техничком факултету, на којем је предавао на почетку своје професорске каријере.³⁴ Владимир Петковић је био члан важне Комисије за чување архитектонских споменика, коју је 1923. основало Министарство просвете и вера Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, а која је од 1930. деловала под окриљем Синода Српске православне цркве. Тих година је изабран и за члана Главног просветног савета. Године 1931. прихватио се места уредника *Старинара*, а 1932. постао члан Српске краљевске академије. Редовно учествује у југословенским археолошким скуповима, као и у међународним конгресима историчара уметности, те на конгресима византолога у Буку-

решту, Београду, Софији, Атини и Риму. У том периоду постаје и члан угледних европских истраживачких институција, Бугарског археолошког института, Софија (1926), Словенског института из Прага (1929), Немачког археолошког института из Берлина (1929), Аустријског археолошког института у Бечу (1930), Института Никодима Павловича Кондакова у Прагу (1932).

Поред свих обавеза налазио је времена да се посвети и дисеминацији знања, те држи јавна предавања у Куманову, Штипу, Струмици, Велесу, Прилепу, Битољу и Охриду, у Археолошком друштву у Загребу. Наравно, најактивнији је био у културном животу престонице, где је држао јавна предавања на Коларчевом народном универзитету, која су, како је то било назначено у њиховим најавама, била праћена пројекцијама с великим бројем илустрација, као и у француском и енглеско-америчком клубу, јеврејској општини, те на Радио Београду, и то већ у првој години његовог оснивања (1929). Такође, као угледни *arbiter elegantiae*, он је у два наврата, 1929. и 1930. године, био члан жирија за избор Мис Југославије, на чијем челу је био Бранислав Нушић, па стога не изненађује што је на Радио Београду беседио управо о лепоти жене у уметности:³⁵

„Грандиозна галерија лепотица какву нам откривају столећа показује, да нема уопште ружне жене. Лепотица је посејана свугде. Треба само имати очи, које ће је открити и ућознати.“

Међуратне године обележене су и ванредном Петковићевом научном продукцијом. Као директор Народног музеја посветио се публикавању монографских студија. Године 1922. установио је едицију *Српски сџоменици*, у оквиру које је до 1934. издато пет монографија и два албума сликарства. Од другог издања ова едиција је финансирана средствима Фонда који је Михајло Пупин основао при Народном музеју.³⁶ Петковић је потписао три монографије: о Раваници, Студеници и Каленићу (заједно са Жарком Татићем) и оба албума са обимним уводним текстовима на француском језику. Написао је прву, испоставиће се и једину, свеску едиције *Писани сџоменици*, у којој је објавио више од две стотине до тада углавном непознатих записа и натписа.³⁷ Редовно је објављивао научне чланке, првенствено у *Сџаринару* и новооснованом *Гласнику Скойској научној групи*.

Пажљиво је пратио међународну научну продукцију, о чему је уредно обавештавао домаће истраживаче, а из године у годину прилежно је на страницама *Byzantinische Zeitschrift* публиковао резултате овдашњих научника.

Последњих година трећег десетлећа написао је више од стотину и тридесет одредница о црквама и манастирима за *Народну енциклопедију српско-хрватско-словеначку*, које ће постати основом његовог обимног прегледа српских споменика, То Петковићево монументално дело је објављено две деценије касније, тек 1950. године.³⁸

Значајно умањење средстава за истраживање средњовековних споменика у буџету Народног музеја које се запажа од 1928. године вероватно је утицало на то да се Петковић с већом пажњом посвети археолошким ископавањима, што је подржала и Академија наука. Тако је 1928. године почео да руководи обимним систематичним ископавањима локалитета Стоби, о чијем се истраживању дуги низ година старао Народни музеј, где се и данас налазе најзначајнији артефакти са овог локалитета. Потпомогнут средствима Академије, Петковић је 1933. почео систематично студирање живописа дечанског католикона, што је имало за резултат обимну двотомну монографију о том манастиру, коју је приредио заједно с Ђурђем Бошковићем, а која је објављена 1941. Године 1936. коначно је могао да се врати и систематичним ископавањима Царичиног града, која је водио до почетка Другог светског рата.

Када је у марту 1935. Народни музеј спојен с Музејом савремене уметности у Музеј кнеза Павла, који је пресељен у просторије Новог двора, чиме је коначно решено питање смештаја и излагања музејских колекција, Петковића је на месту директора сменио Милан Кашанин. Тиме је завршена његова готово три деценије дуга музејска каријера. За разлику од 1919. године, када се нашао на челу установе коју је требало обновити, Петковић је иза себе оставио уређен Музеј с развијеним збиркама и великим бројем стручњака. Новоформирани музеј се није више налазио под ингеренцијама Српске краљевске академије, а променио се и однос који је Народни музеј имао с Филозофским факултетом. За разлику од својих претходника Михаила Валтровића, Милоја Васића и Владимира Петковића, Милан Кашанин није био професор Универзитета.

Визит карте Владимира
Р. Петковића
(ДНМ, Заоставштина
Владимира Р. Петковића)

Кућа Раше Милошевића у Улици кнеза Милоша 58
у коју је крајем 1922. смештен Народни музеј
(колекција Милоша Јуришића)

SLOVANSKÝ ÚSTAV V PRAZE

V Praze dne 18. června 1929.

Slovutný pán,

pan Dr. VLADIMIR PETKOVIĆ,
 universitní profesor, BEOGRAD.

PRESIDIUM SLOVANSKÉHO ÚSTAVU V PRAZE klade si za čest oznámiti Vám,
 že jste byl jmenován na schůzi dne 13. května 1929

členem-dopisovatelem Slovanského ústavu,
a to v I. odboru (kulturním).

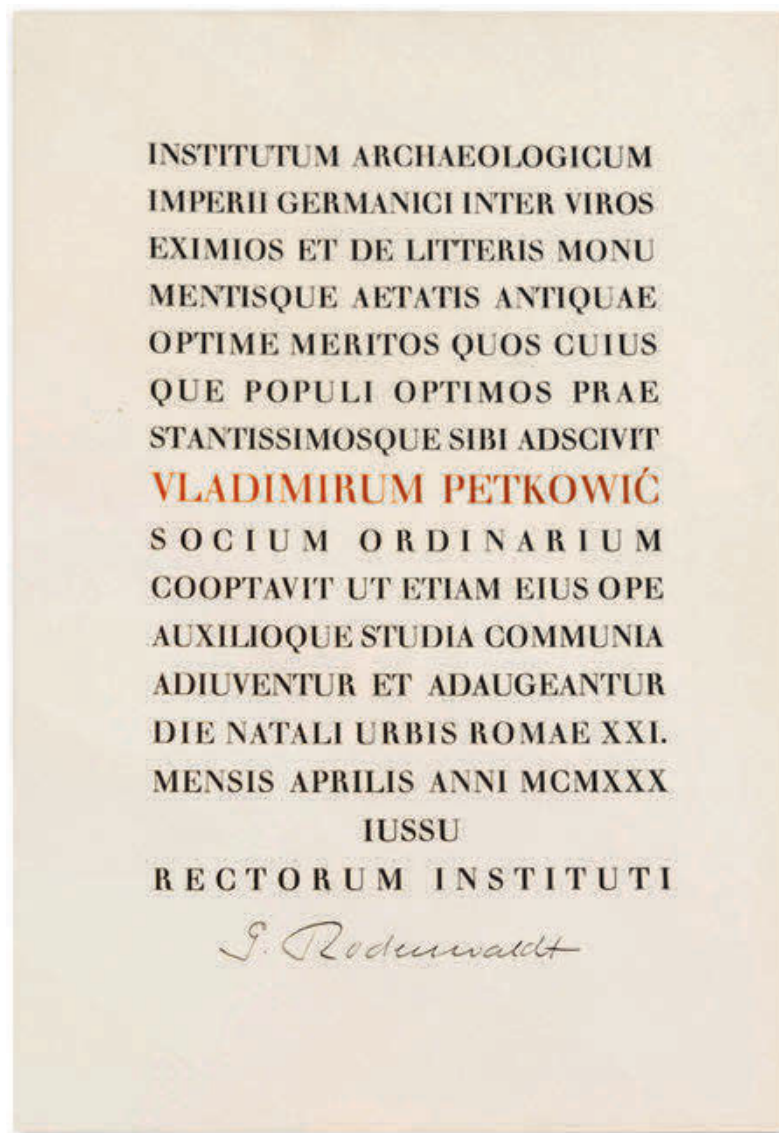
Podle čl. 10. Stanov dopisovatelé jsou jmenováni z význačných osobností slovanského světa. Podávají ústavu na požádání nebo periodicky zprávy o kulturních (v I. odboru) nebo hospodářských (v II. odboru) poměrech své země nebo svého obvodu a napomáhají i jiným způsobem ústavu při jeho činnosti. Dopisovatelé stejně jako ostatní členové užívají všech vymožeností a výhod, kterých jim ústav může poskytnouti; mohou používat knihovny a všech pomůcek ústavu k pracím a podnikům ve prospěch ústavu konaným, v mezích vymezených řádem knihovním. Na valných shromážděních mají právo účastnit se debaty a podávat podněty. Podle čl. 6. jednacího řádu mohou dopisovatelé právě jako ostatní členové podávat i mimo valná shromáždění návrhy a podněty o činnosti ústavu a účastnit se všech prací ústavu. Dopisovatelé dostávají zdarma Ročenku Slovanského ústavu a z ostatních publikací se jim posílají ty, o které požádají.

Podávajíc toto oznámení, podepsaní dovoluji si dodat, že členský diplom bude Vám poslán později, a těší se naději, že Vaše členství bude Slovanskému ústavu v Praze trvalou ozdobou a cennou pomocí.

V dokonalé úctě

Miloš Kopecký
 jednatel I. odboru.

L. Miesler
 předseda Slovanského ústavu.

Диплома Немачког археолошког института из Берлина, 1929
(Музеј града Београда, КИ 1_2515)

Диплома Словенског института из Прага, 1929
(Музеј града Београда, КИ 1_2511)

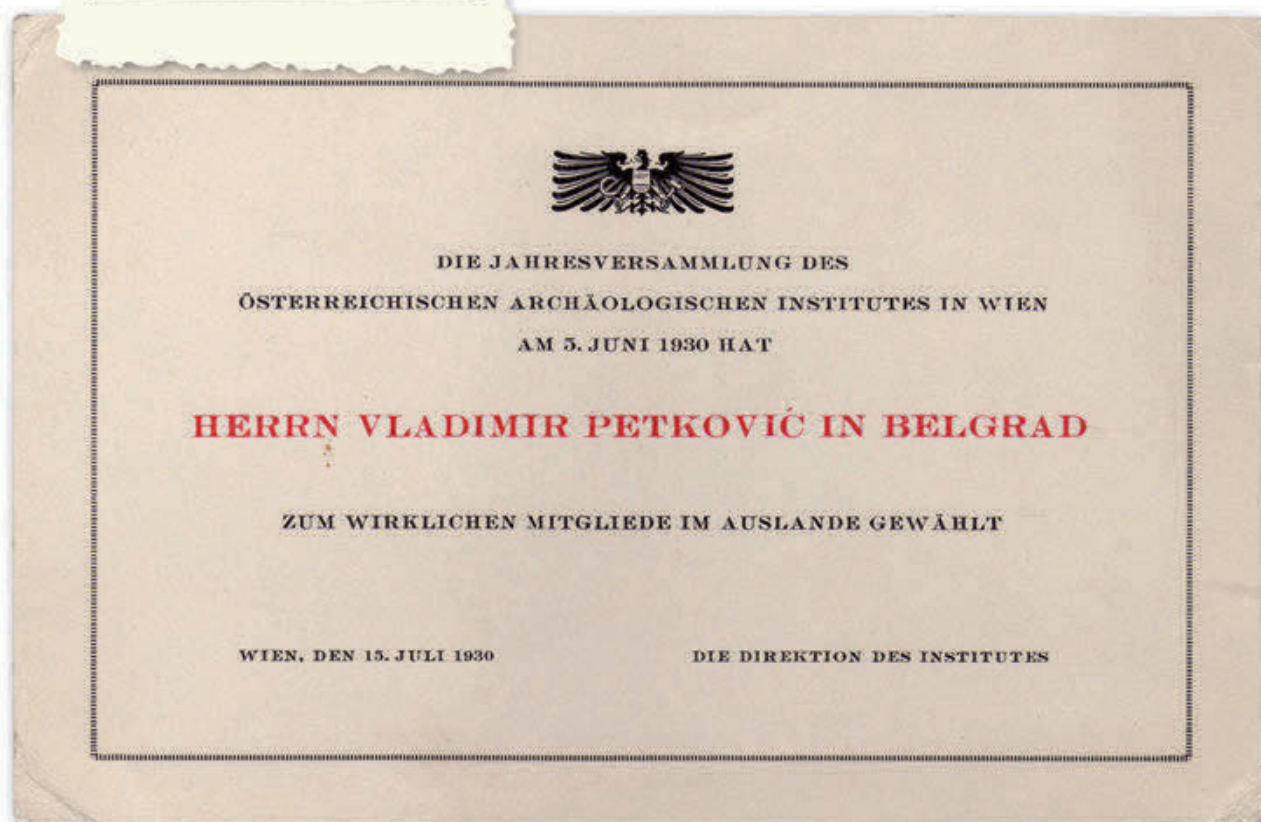

Владимир Р. Петковић, 1927

(Фототека Библиотеке САНУ, Ф 259/2)

Диплома Аустријског археолошког института у Бечу, 1930

(Музеј града Београда, КИ 1_2516)

Педагошки рад

До 1935. године било је правило да је управник Музеја истовремено и универзитетски професор. Иако је још Михаило Валтровић више пута покушао да промени такву праксу, он, а потом и његови наследници Милоје Васић и Владимир Петковић обављали су истовремено обе те захтевне дужности. Штавише, познато је да Петковић од 1911. године, када је постављен за сталног доцента за предмет Историја уметности на Филозофском факултету, за свој кустоски рад у Музеју није тражио новчану надокнаду.³⁹ Једино му је било важно да му се омогући рад на терену током школског распуста, и то је и тражио од тадашњег директора Музеја. С обзиром на такве околности, један део наставе, било да је реч о археолошком семинару или пак о историјско-уметничком, одржаван је у просторијама Музеја, које су се налазиле тик уз Капетан Мишино здање у којем је била смештена Велика школа, а по свом оснивању, 1905. године, и Универзитет.

Владимир Петковић је своју наставничку каријеру почео 1909. као хонорарни професор на Техничком факултету Београдског универзитета. Студентима VIII семестра Архитектонског одсека предавао је историју уметности од „периода ренесансе до најновијих дана” са по два часа недељно. На том месту је предавао до зимског семестра 1912/1913. године. За сталног доцента на предмету Историја уметности на Филозофском факултету постављен је 1911. и познато је да у летњем семестру школске 1911/12. држао предавања о историји уметности од праисторије до 19. века. Вежбе из историје српске уметности су се пак одржавале у згради Народног музеја. Таква пракса је настављена и у наредним годинама када је Петковић током 1913/14. у зимском семестру држао предавања из барокне и рококо уметности, а у летњем курс о ренесансном сликарству, док су се семинарске вежбе одржавале у Народног музеју. Почетком 1914. године Петковић је забележио о принципима свог педагошког рада следеће: „Наставнички план је по систему концентричних кругова. Слушаоци се једног семестра упознаду са најглавнијим моментима из хисторије уметности, а у следећим семестрима се поједине периоде прелазе детаљно. Настава се допуњује радом у семинару. Цео предмет прелази се за четири семестра.”⁴⁰ Познато је, такође, да је већ 1912. године тражио ванредна новчана средства за оснивање Семинара за историју уметности.⁴¹

Зорка Симић, 1926
(ДНМ)

Петковић је након Великог рата постављен за чувара Народног музеја и ванредног професора историје уметности и управника новооснованог Семинара за класичну археологију и историју уметности.

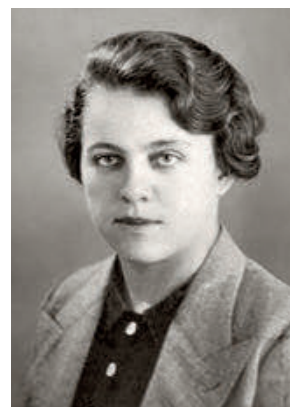
Стални непосредни контакт са студентима омогућио му је и да међу њима изабере своје сараднике, у Музеју и на Катедри. Тако се у првој послератној генерацији истакао Ђорђе Мано-Зиси, који се након завршеног факултета и усавршавања у иностранству запослио у Народном музеју као кустос Средњовековне збирке. Владимир Петковић је 1922. постао редовни професор, а 1927. године је на Филозофском факултету историја уметности добила своју групу у којој је она била главни предмет. Петковић је „поставио поуздане темеље историји уметности на тадашњем Филозофском факултету Београдског универзитета: он је основао Семинар са библиотеком и формирао прву генерацију историчара уметности у нашој средини”.⁴²

Први свршени студенти историје уметности Београдског универзитета биле су три даме: Зорка Симић, Вукосава Даниловић и Мара Харисијадис.⁴³ Зорка Симић је већ након матуре почела да ради у Народном музеју, где је била задужена за бригу о библиотеци и где је обављала финансијске и административне послове. Будући да је паралелно са историјом уметности учила и сликарство у Уметничкој школи, након дипломирања Петковић јој је поверио руковођење збирком југословенског и иностраног сликарства, као и надзор над рестаураторском радионицом. Петковић је пре Зорке 1924. на месту сликара-рестауратора запослио Милицу Бешевић, која је била ангажована и на копирању фресака. Међутим, Зорка Симић је у лето 1931. године положила и државни испит и тиме постала прва кустоскиња на нашим просторима. О томе је писала и оновремена дневна штампа, која је као сензацију пренела и њено откриће фреско-икона, пре свих Богородице Тројеручице, на зиданој олтарској прегради Беле цркве у Карану.⁴⁴ Иако је Зоркино интересовање првенствено било усмерено на уметност доцнијих епоха, њени радови су публиковани у *Старинару*, чије уредништво је од 1931. преузео Петковић.⁴⁵ Зорка је с Ђорђем Мано-Зисијем између 1929. и 1931. године учествовала у настави као асистент приликом семинарских вежби одржаваних у Народном музеју.

Познато је да се Петковић није либио да напише негативно мишљење о раду својих колега, какав је био његов реферат о избору Светозара Радојчића за професора историје уметности на Скопском универзитету.⁴⁶ Није увек имао ни позитиван став о иностраним истраживачима. Међутим, сећања његових сарадника у Народном музеју Лазара Мирковића, а потом и Миодрага Грбића показују да је био отворен и срдчан према новопридошлим кустосима. Мирковић у непубликованој *Аутобиографији* следећим речима описује свој долазак у Београд:

Ђорђе Мано-Зиси,
1926/27
(ДНМ)

Мара Харисијадис, 1937
(приватна колекција)

„Др В. Пећковић ме је врло лепо примио када сам дошао у Београд, помогао ме је у раду и увео ме је у Народни музеј. [...] Професор Пећковић је у Народни музеј доводио младе људе који су желели да раде, пружајући им широкојуду сваку помоћ. Међу ове спадам и ја, и то је било пресудно за мој даљи рад и за моје интересовање за црквену уметност и стварине. Народни музеј ми је давао средства за путовање и проучавање црквеног живописа и црквених стварина, и издао ми је две књиге: Марков манастир и Манастир Манасија. Ради писања књиге стварине фрушкогорских манастира ишао сам у фрушкогорске манастире средствима Народног музеја, од кога сам добио и фотографске снимке за ову књигу.”

Међу тим младим људима које помиње Мирковић био је и Ђурђе Бошковић, којем је Петковић отворио врата Народног музеја док је овај још био студент Техничког факултета.

„У марту 1927. године позвао ме је професор Владимир Пећковић, који је био, рекао сам већ, и директор Историјско-уметничког музеја. Признајем, био сам збуњен и поласкан зашто једног студента зове једно тако велико име.

Рекао ми је да се идуће године навршава пет векова од смрти десјотца Стевана, и да Музеј, тим поводом, припрема монографију о његовој задужбини – Манасији. Предложио ми је, будући да је архиепископ Жарко Ташић, који је био запослен у Музеју, болестан, да се прихватим, да архиепископски снимим манастир и да напишем студију која би се уврстила у будућу монографију.

Био сам изненађен, па и заљашен. Ипак, одговорио сам и то без много премисљања, да сам спреман да се прихватим тој задатка.

И већ после неколико дана Музеј ме је упутио у Манасију!”⁴⁷

Мирјана Ђоровић, 1938
(ДНМ)

Владимир Петковић је за свог асистента на Филозофском факултету изабрао Мару Харисијадис, која је почела да ради на Катедри за историју уметности 1933. Као што се много година раније Валтровић залагао за стварање стручног музејског кадра, Петковић се старао да се за усавршавање асистената на Факултету обезбеди посебан кредит, па је тако Мара након боравка у Француској, као француски, а потом југословенски стипендиста, имала прилику да оде на стручну екскурзију у Италију септембра 1939. године.⁴⁸ Међутим, околности су биле такве да она није наследила свог учитеља на месту професора, већ је после Другог светског рата, након прогона с Факултета, радила у Народној библиотеци. Међу Петковићевим ђацима били су и, између осталих, Милан Кашанин, који је одбранио први докторат из историје уметности на Београдском универзитету (1928), те Мирјана Ђоровић Љубинковић и Радовоје Љубинковић, који су имали важне улоге у годинама после Другог светског рата, када је требало успоставити систем заштите споменика културе и поново организовати рад у музејима.

Позне године

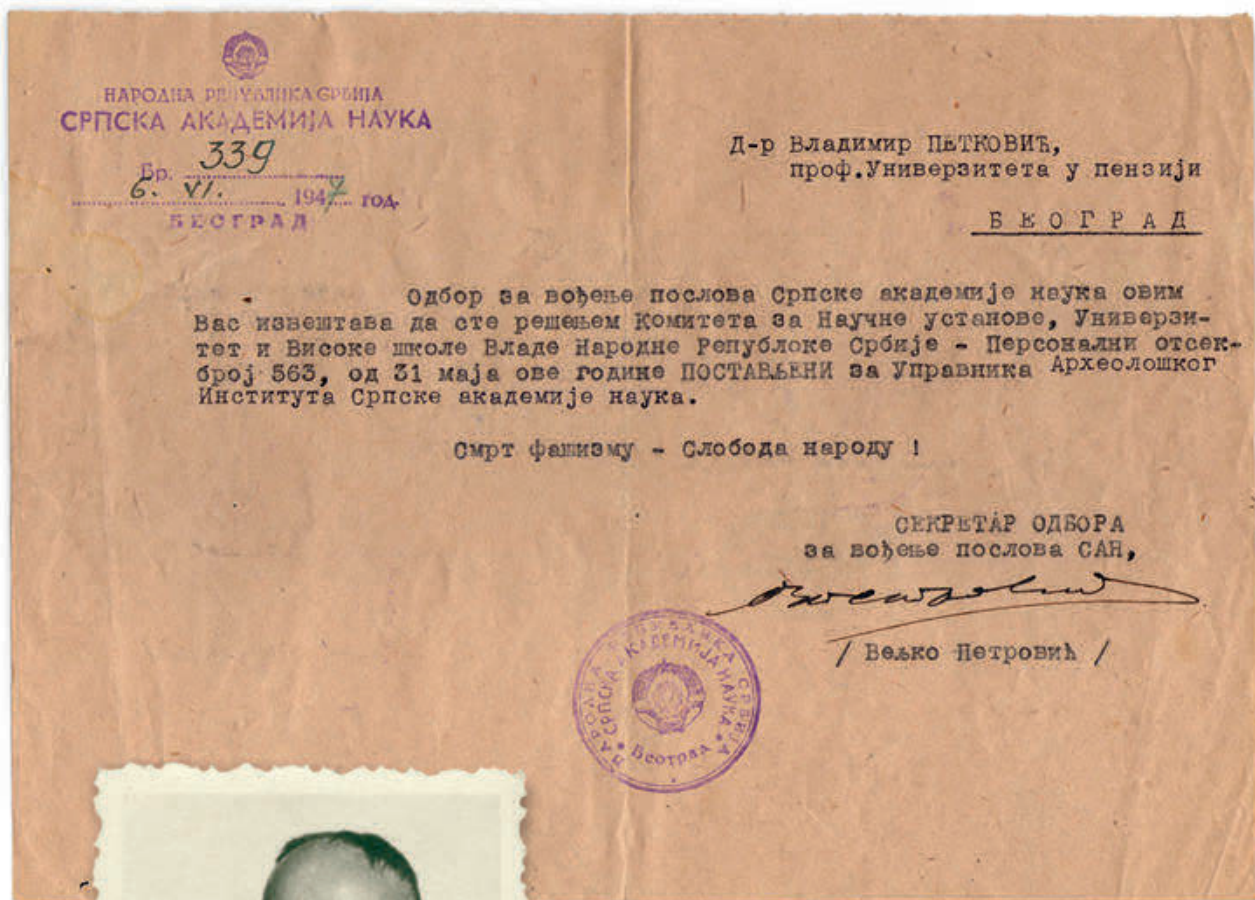
Очито је те године провео у Београду, о чему сведочи неколико писама које је упутио Академији наука, а познато је да је у пролеће 1944. године на Коларчевом народном универзитету одржао предавање „Геније Албрехта Дирера”.⁴⁹

Пензија с правом на пензијску припадност му је, будући да је у међувремену напунио седамдесет година, потврђена 1945. године. Но, иако је дуже од четири деценије био интензивно активан на више поља, Петковић се 1947. године, тада већ у осмој деценији живота, прихватио управљања новооснованим Археолошким институтом Српске академије наука што му је дало прилику да поново ради са својим некадашњим сарадницима и ђацима Ђурђем Бошковићем, Миодрагом Грбићем, Ђорђем Мано-Зисијем, Александром Дероком, Мирјаном Ђоровић Љубинковић, Радивојем Љубинковићем, Зорком Симић Миловановић и другима. Успео је да обнови публикавање часописа *Стишаринар*, који је до данас остао гласило Археолошког института. Изабран је за члана САН, а потом и за секретара Одељења друштвених наука.

Но, то без сумње није био једноставан период. Два нацрта писама на француском језику, оба из 1949. године, речито говоре о томе у којој мери је Петковић био погођен кризом послератних година.⁵⁰ Није, нажалост, познато ко је био његов кореспондент коме захваљује за основне животне намирнице и којег моли за помоћ око набавке лека, обуће и гардеробе, од чега посебно истиче потребу за једним женским мантилом, неопходним његовој супрузи Ружици,⁵¹ с којом се венчао годину дана раније. Осим болести и проблема с храном и одећом, Петковић се сусрео и с проблемом мањка простора за рад. Био је један од првих станара који су се 1924. године уселили у новосаграђену зграду Друштва „Свети Сава” у Улици цара Душана 11, коју је пројектовао Петар Бајаловић. Тај стан је, након Другог светског рата, делио с другим закупцем, па је брачни пар Петковић на располагању имао две собе, једну за живот и другу за Владимиров научни рад. Но, стамбене власти су хтеле да га лише просторије за рад, на коју је по ондашњем закону имао право, па је стога у октобру 1949. од Контролне комисије, а уз потврду Академије наука да се бави научним радом, тражио да му се она не одузме.⁵²

Све те нимало повољне околности нису га спречиле да настави свој истраживачки, организациони и уређивачки рад. Осим управљања Археолошким институтом, вратио се на терен истражујући манастир Велуће, а 1950. године поново је покренуо нову серију часописа *Стиш-*

ринар. Последњи период Петковићеве научне каријере без сумње је обележило публикавање одавно припремљеног, монументалног дела *Преїлед црквених сїоменика кроз ѿвесницу срїскої народа* (1950), чиме је успео да заокружи свој вишедеценијски рад на истраживању цркава и манастира на терену. На челу Археолошког института је остао до своје осамдесете године (1954), када га је на том месту наследио Ђурђе Бошковић. Иако је постављен за доживотног почасног директора Института, није се више активно бавио истраживањима. Један необјављени рукопис насловљен *Проблеми у области ликовних уметности*, који се чува у Архиву САНУ, показује да је и на самом концу свог живота и даље писао. Преминуо је 13. новембра 1956. године и сахрањен на Новом гробљу у Београду.

Обавештење о постављењу на место управника
Археолошког института Српске академије наука
(Музеј града Београда, КИ 1_2520)

Владимир Р. Петковић, након Другог светског рата
(Поклон-библиотека проф. Сретена Петковића)

Контролној Комисији

Као академику и научном раднику Српска Академија наука издала ми је потврду да на основу законских прописа постоје станбени простори за своје доплатиштво и за право још на две просторије за свој научни рад. У своје стану у улици Луцковај бр 44 ја поред употребљених заједничких са другим закупљених истога стана и сам само две собе за становање и научни рад. Обих да ја један изасланик станбених власти извршио је контролу пога стана и према његовој захтебу ја не бих имао право да од своје собу једину за научни рад да би се избегло свако криво тумачење морам за одређење да ми се према законским прописима обезбеде просторије за мој научни рад.

26. октобар 1949
Београд

Д-р Владимир Р. Петковић,
академик, Секретар Одељења
друштвених наука С.Н.П. управни
Археолошког Института С.Н.П.

Нацрт Петковићевог писма Контролној комисији у којем моли да му се у стану не одузме соба намењена научном раду, 1949 (ДНМ, Заоставштина Владимира Р. Петковића)

Ружица Петковић са
родбином, пријатељима
и колегама на гробу
Владимира Р. Петковића
(Поклон-библиотека
професора Сретена
Петковића)

Напомене

* dubravka.preradovic@bi.sanu.ac.rs

Чланак је резултат рада у Балканолошком институту САНУ који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2024. години, број: 451-03-66/2024-03 од 26. 1. 2024. године.

² Д. Ивановић, *Свешћенослужитељи Браничевске епархије: биографски лексикон (свешћеници и ђакони: М–Ш)*, Пожаревац 2016, 123.

³ Државни календар Краљевине Србије (1. 1. 1898) 101.

⁴ Документи који се тичу Петковићевог школовања у Немачкој чувају се у Државном архиву Србије, МПС П Ф 35 р 1/905.

⁵ М. Валтровић, *Народни музеј*, Годишњак СКА 15 (1902) 247.

⁶ В. Р. Петковић, *Рембрант*, Дело, књ. 40, св. 2 (август 1906) 196–204.

⁷ В. Р. Петковић, *Тицијан*, Дело, књ. 55, св. 1 (април 1910) 38–54.

⁸ В. Р. Петковић, *Греко*, Дело, књ. 56, св. 1 (јул 1910) 87–97.

⁹ В. Р. Петковић, *Коређо*, Дело, књ. 58, св. 1 (јануар 1911) 6–13.

¹⁰ В. Р. Петковић, *Арнолд Беклин*, Нова Искра, год. 4, бр. 10 (1903) 300–309, бр. 11 (1903) 341–347, бр. 12 (1903) 371–376.

¹¹ В. Р. Петковић, *Са Богенскоја Језера*, Нова Искра, год. 5, бр. 6 (1903) 167.

¹² В. Р. Петковић, *Џемз Хвислер*, Дело, књ. 36, св. 1 (јул 1905) 330–346.

¹³ В. Р. Петковић, *Џорџ Фредерик Уајс*, Дело, књ. 35, св. 2 (мај 1905) 227–233, св. 3 (јун 1905) 310–323.

¹⁴ В. Р. Петковић, *Изложба Менцелових радова у Народној галерији у Берлину*, Нова Искра, год. 7, бр. 5 (1905) 157–158, бр. 6 (1905) 190–191.

¹⁵ *Исхо*, 191.

¹⁶ В. Р. Петковић, *Византијска уметност (Спис Д-ра Божигара С. Николајевића)*, Нова Искра, год. 7, бр. 12 (1905) 362–369.

¹⁷ J. Strzygowski, *Die Miniaturen des Serbischen Psalters der Königl. Hof- und Staatsbibliothek in München: mit 1 Tafel in Farben, 61 in Lichtdruck und 43 Abbildungen im Texte / nach einer Belgrader Kopie ergänzt und im Zusammenhange mit der Syrischen Bilderredaktion des Psalters; mit einer Einleitung von dem wirklichen Mitgliede V. Jagić*, Vienna 1906.

В. Р. Петковић, *Josef Strzygowski, Die Miniaturen des serbischen Psalter*, Старице н. р. 1 (1906), додатак, 44–55.

¹⁸ П. Драгојевић, *Упоредни метод Спшићовској и његов пријем у Србији. Идеолошко и методолошко у мишљењу о уметности*, ЗЛУМС 40 (2012) 164, н. 4.

¹⁹ В. Петковић, *Извештај о раду у Одељењу за српску и византијску уметност у Народноме Музеју*, Годишњак СКА 23 (1910) 197–198.

²⁰ М. Валтровић, *Извештај о раду у Народноме музеју године 1905*, Годишњак СКА 19 (1906) 239–240.

²¹ В. Р. Петковић, *Извештај о раду у Одељењу Народној Музеја за српске и византијске стварине у години 1906*, Годишњак СКА 20 (1907) 213–221.

²² В. Р. Петковић, *Извештај о раду у Одељењу за српску и византијску уметност у Народноме музеју у год. 1907*, Годишњак СКА 21 (1908) 331.

- ²³ Д. Прерадовић, *Габријел Мије: теренска истраживања српских сјоменика и њихови резултати*, у: *Габријел Мије и истраживања сјаре српске архитектуре*, ур. Д. Прерадовић, М. Марковић, Београд 2021, 104–108.
- ²⁴ М. Ђоровић-Љубинковић, *Средњовековна археологија у Србији између два светска рата*, у: *Сјоменица Српској археолошкој друштва 1883–1983*, ур. М. Гарашанин, Београд 1983, 29.
- ²⁵ О истраживањима која је Петковић извео од доласка у Музеј до почетка Великог рата: Д. Прерадовић, *У име науке и домовине: истраживања средњовековних сјоменика под окриљем Народној музеја Србије и њихови резултати (1906–1940)*, Београд 2023, 62–82.
- ²⁶ В. Р. Петковић, *Извештај о раду у Одељењу за српску и византијску уметност у Нар. Музеју*, Годишњак СКА 25 (1912) 294–300.
- ²⁷ В. Р. Петковић, *Извештај о ископавању у Царичиноме Граду код Лебана у 1912. години*, Годишњак СКА 27 (1913) 285–291.
- ²⁸ Ђоровић-Љубинковић, *Средњовековна археологија у Србији између два светска рата*, 29.
- ²⁹ Петковић, *Извештај о ископавању у Царичиноме Граду*, 287.
- ³⁰ V. R. Petković, *L'art serbe dans la ville d'Ohrid*, *La Patrie serbe*, 2/7–8 (1918) 310–328; исти, *Српска уметност у Охриду – Лик десјоша Ђурђа Бранковића у св. Софији Охридској*, *Забавник*, бр. 16, год. 2 (1918) 11–14.
- ³¹ В. Р. Петковић, *Српска црква после Косова*, *Забавник*, бр. 17, год. 2 (1918) 15–16.
- ³² О теренским истраживањима између 1920. и 1934: Прерадовић, *У име науке и домовине*, 92–157.
- ³³ А. Стаменковић, *Владимир Р. Петковић и његов рад на Православном богословском факултету*, *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати* 9 (2011) 247–254.
- ³⁴ Ђ. Бошковић, М. Јевтић, *Прочишћавања прошлости: разговори са Ђурђем Бошковићем*, Београд 2004, 17.
- ³⁵ В. Р. Петковић, *Лейа жена у уметности*, *Радио Београд*, год. 1, бр. 33 (1929) 1–2.
- ³⁶ О едицији *Српски сјоменици* и о Фонду Михајла Пупина при Народној музеју: Д. Прерадовић, *Едиција „Српски сјоменици“ Народној музеја Србије: поводом сјој година од првој издања*, *ЗНМ* 25/2 (2022) 283–310; иста, *Едиција „Српски сјоменици“ Народној музеја у Београду и фонд Михаила Пупина. Прејиска Михаила Пупина и Владимира Р. Петковића*, *ЗНМ* 23/2 (2018) 263–285; иста, *У име науке и домовине*, 161–181.
- ³⁷ В. Р. Петковић, *Сјарине: зајиси, најшиси, лисшине*, Београд 1923.
- ³⁸ Петковићева библиографија је објављена у: Д. Поповић, *Библиографија радова Владимира Р. Петковића*, *Старинар* 5–6 (1954–1955) 1956, XV–XXIV.
- ³⁹ Петковић, *Извештај о раду у Одељењу за српску и византијску уметност у Нар. Музеју*, 301.
- ⁴⁰ В. Р. Петковић, *Научни радови; систем насјавничкој рага*, Београд 1914, 7.
- ⁴¹ *Исјо*.
- ⁴² С. Радојчић, Ј. Максимовић, Д. Медаковић, *Кашедра за ишјорију уметности*, у: *Сјој година Филозофској факултета*, Београд 1963, 267.
- ⁴³ *Исјо*, 266.
- ⁴⁴ Аноним, *Прва наша жена која је учинила једно научно ошкриће*, *Политика* (23. 9. 1931) 7, 3. Симић, *Иконостас Беле цркве у селу Карану и каранска Бојородица Тројеручица*, *Старинар* т. с. 7 (1932) 15–33.

⁴⁵ З. Симић, *Портрети Теодора Илића-Чешљара*, Старице т. с. 5 (1928–1930) 120–126; З. Симић Миловановић, *Сликара Вигосава Ковачевић (1889–1913)*, Старице т. с. 13 (1938) 41–52.

⁴⁶ А. Вујновић, *Светозар Радојчић. Живот и дело*, Београд 2015, 97.

⁴⁷ Бошковић, Јевтић, *Прочишћавања прошлости*, 26.

⁴⁸ Д. Јанковић-Mougrakis, *Мара Харисијадис историјар уметности (1908–1994)*, Пешчаник 3 (Ниш 2005) 51.

⁴⁹ ДНМ, Заоставштина Владимира Р. Петковића.

⁵⁰ ДНМ, Заоставштина Владимира Р. Петковића.

⁵¹ Ружица Петковић је била професорка историје из Београда, ћерка Николе Д. Илића, пуковника и књижевника и Латинке Илић, учитељице. Једну, руком написану биографију свог супруга потписала је као „његова ученица и сарадница”. Филозофски факултет у Београду, Библиотека Одељења за историју уметности, Поклон библиотека проф. Сретена Петковића.

⁵² ДНМ, Заоставштина Владимира Р. Петковића.

Говор одржан у име Српске академије наука на свечаној комеморацији у Дому Академије 14. новембра 1956. г.

Српска академија наука претрпела је ових дана два тешка губитка. Тек што смо испратили из ове ауле академика М. Васића, стигла је жалосна вест о смрти академика Владимира Петковића. На овом месту и у овом тренутку хтео бих да рекнем само неколку речи о великом делу које је академик Петковић оставио иза себе. О Владимиру Петковићу као професору Универзитета, као директору Музеја, као вредном археологу, говориће други. Ја бих желео да истакнем рад проф. Петковића на нашој историји уметности, на науци коју је он код нас основао. Од 1901. такорећи до јуче академик Петковић неуморно је радио на испитивању старе српске уметности. У тој области он је био први и као издавач огромне грађе и први који је историју уметности код Срба дигао на висину светске науке.

У плејади великих историчара уметности Византије и источног хришћанства, академик Петковић имао је своје место уз Дила, Мијеа, Кондакова и Штриговског. Као ученик чувеног Голдшмита, академик Петковић је одмах на почетку своје научне каријере скренуо на себе пажњу својом дисертацијом о познатом минхенском рељефу Вазнесења; и дан-данас та се његова студија наводи као пример савршено документоване иконографске анализе.

Пре 50 година, 1906, академик Петковић почео је главно своје животно дело: строго систематско испитивање споменика српске уметности, нарочито старог српског сликарства. 1906. године штампана је *Жича*, прва монографија о једном српском уметничком споменику, која је у свему стајала на висини тадашње науке. После *Жиче* појавила се монографија о фрескама припрате у Каленићу, изванредна анализа коју је Габријел Мије необично ласкаво оценио. И после Каленића ређале су се монографије: о Ђурђевим ступовима 1921, о Раваници 1922, о Студеници 1924, Љуботену 1926 – у ритму који није никако попуштао, до монографије о Дечанима и Велућу. Огромну грађу изнео

је академик Петковић у Станојевићевој *Енциклопедији* и скоро истовремено издао два дела која ће у нашој науци остати као основне збирке докумената за историју старог српског сликарства.

То су две књиге: *La Peinture serbe du Moyen âge* I и II, књиге које за српску историју уметности значе исто толико колико Миклошићева *Monumenta* за српску историју. Овим делом и низом монографија, академик Петковић се припремао за коначну редакцију своје животне књиге: *Прејлед црквених сликарских дела кроз њихову историју српског народа*. Можда је неке збунила скромна опрема ове књиге, али ће она зато по својој садржини увек остати као главна ризница знања о целокупној нашој старијој уметности, од њених првих почетака до краја XVIII века.

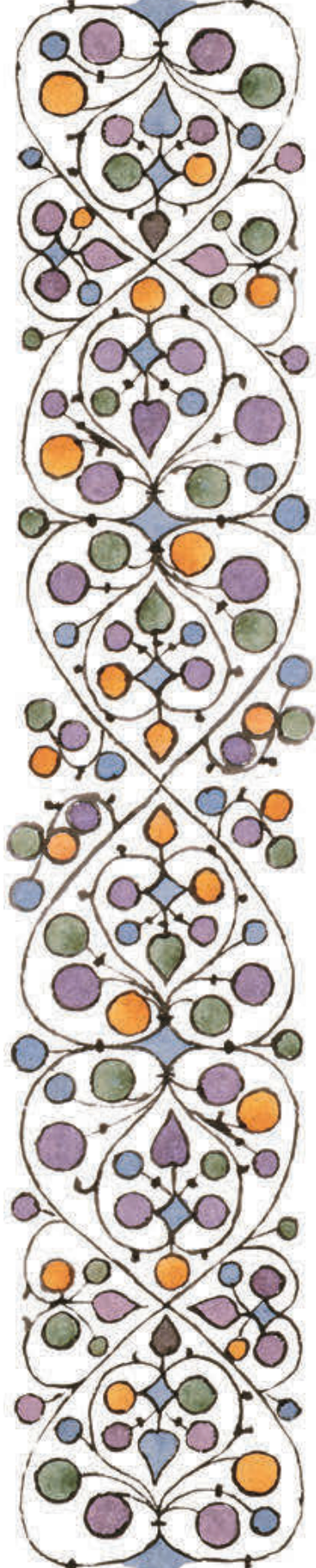
Изненађени смрћу академика Петковића, ми у овом тренутку можда нисмо ни кадри да сагледамо и истакнемо све плодове његовог великог дела. Ипак се основни резултати његовог радног живота јасно оцртавају. Као први Србин историчар уметности он је ударио темеље овој грани историје код Срба. Академик Петковић је на том пољу науке стекао углед и заслуге које ће остати за вечна времена. Све лепоте старе српске уметности први је од наших људи сагледао и схватио академик Петковић – он је ту лепоту упознавао и тумачио са сигурношћу која нам свима може послужити као пример.

Нека је слава академику Петковићу и хвала за све што је учинио за нашу науку!

Светозар Радојчић

дописни члан САН

Гласник САН 8/2 (1957) 257–259

*„Далеко изван сићних њакосћи,
ејоисћичној изоловања,
ојоварања и клевета,
дојринео си њако,
у јраницама свих својих искуства
и свих својих моћности,
јодизању наше науке
и ширењу наше научне мисли.”*

Ђурђе Бошковић, *Говор одржан у име Археолошкој институције САН*
на свечаној комеморацији одржаној у Дому Академије 14. новембра 1956. г.,
Гласник САН 8 (1957) 260.

ЈЕЛЕНА ПРЕМОВИЋ, Народни музеј Србије

Владимир Р. Петковић, *чувар* Народног музеја

Народни музеј је између два светска рата био много више од музеја као збирке предмета; његова улога била је знатно сложенија и обухватала читав спектар делатности које данас обављају институције специјализоване за заштиту културних добара и научно истраживање. Народни музеј, односно *(X)Историјско-уметнички музеј*,¹ имао је улогу сакупљача, истраживача, чувара, тумача, заштитника у физичком и правном смислу свих оних добара препознатих као извор сазнања о људској прошлости. Стога је и име Владимира Р. Петковића означаваало много више од управника Народног музеја.

Након тешких година Првог светског рата, великих губитака и траума, уследио је период вере у боље, просперитетније и човечније сутра. У уверењу да ће бити могуће истраживати прошлост и истовремено изградити механизме како би се она могла сачувати и оживети у оквиру институције какав јесте Народни музеј, Владимир Петковић је започео улогу која му је поверена – улогу *чувара*. Сведочење о ратном уништавању мукотрпног вишедеценијског рада који су у Народни музеј уткали његови претходници Михаило Валтровић и Милоје Васић учврстило је жељу и одговорност да се оствари давнашња замисао о музеју као културно-научном заводу.

Први корак ка остварењу те замисли било је пресељење у наменски изграђено здање. Прилике су биле такве да је у новооснованој држави сваки сегмент друштва тежио модернизацији. За најзначајније државне и привредне субјекте обезбеђена су средства за подизање зграда, односно палата, које би биле одраз њихове функције и значаја, а с друге стране, које би архитектонски зрачиле симболиком, како поменуте модерности, тако и традиције која је доживљавала свој препород. Петковић је захтевао да зграда Музеја мора да задовољи основне архитектонско-музеолошке критеријуме: наменски подигнуто модерно здање смештено у центру престонице.

„Ја сам слободан да смајрам за врло велики национални љубиљак, што се једини Народни музеј у Српству, који има тако повољне услове за развиљак, љуши само збој штоа што његовим збиркама не може да се обезбеди једна најскромнија зграда.”²

Упркос низу покушаја и обећања, зграда за Народни музеј никада није подигнута. Компромисно, за Петковића привремено, решење указало се у виду нове резиденције Раше Милошевића, виле подигнуте 1922. у Улици кнеза Милоша 58.³ У њу се Народни музеј преселио крајем 1922. године и након четири месеца мукотрпног рада на уређењу збирки и сталне поставке отворио је своја врата за публику.⁴

Упоредо с радом на уређењу музејске поставке, професуром на Универзитету и организацијом теренских истраживања, Петковић се залагао и за доношење законске регулативе која се односила на поље заштите културних добара. Међутим, нацрт Закона о музејима и о Заштити старина⁵ из 1921. осмишљен с много пажње применом теоријских и практичних знања из области очувања наслеђа није био усвојен, као што ни две године раније није био прихваћен Нацрт Закона о Централном Одељењу за споменике и уметности.⁶ Стога је све до краја Другог светског рата, односно до формирања ФНРЈ,⁷ област културе и заштите функционисала уз помоћ правилника који су настајали као одговор на појаву појединачних случајева, најчешће девастације споменика. Као и његови претходници, Владимир Петковић је инсистирао на томе да се искористе сви ресурси који се тичу добијања информација о културној баштини. Тако је издејствовао да судови за ратну одштету, који су били у сталном контакту са становништвом, прикупљају податке о старинама у областима које обилазе и о њима обавештавају Народни музеј. На исти начин је од надзорних инжењера и предузимача ангажованих на подизању нових грађевина у Београду тражено да „јављају Народном музеју о случајним наласцима, на које би се наишло при копању темеља (нарочито у квартовима око Ташмајдана, Дунава и Чубуре)”.⁸

У оквирима новоформиране државе Народни музеј незванично постаје централна установа заштите,⁹ за чију делатност је издвајано више новчаних средстава него раније. Петковић је веома добро препознао настале околности као могућност за бољу унутрашњу организацију и запошљавање већег броја стручњака. Образовање које је стекао у Немачкој константно је надограђивао, кроз литературу али и комуникацијом са страним стручњацима и њиховим праксама. Међународни конгрес историје уметности одржан у септембру 1921. године у

Паризу, на коме је Петковић одржао предавање „О једном орјенталском мотиву у старој архитектури српској”, био је прилика да употпуни знања о конзервацији и заштити. Конгрес је био утолико значајнији будући да се један од донетих закључака односио на „интернационални споразум у заштити споменика и уметничких дела” планиран за неко будуће време.¹⁰ Управо у контексту заштите уметничких дела Петковић се залагао за скидање угрожених фресака са зидова Ђурђевих ступова код Новог Пазара, због чега је дошао у сукоб са Српском краљевском академијом. У обраћању Академији наглашава: „Данас има људи, вичних скидању фресака са зидова, као и паковању и транспорту поскиданих фресака, и агентура, којима припада компетенција у остварењу послова ове врсте. За што трошити речи на та питања која су као таква изван дискусије у целом културном свету?”¹¹ Академија није имала слуха, а судећи по поднетим извештајима, ни поверења у знање и спретност стручњака, тако да су поменуте фреске заувек изгубљене.

Повећањем новчаних партија у буџету створена је могућност за отварање нових одељења у оквиру музеја неопходних за његово целисходније функционисање. Поред Петковића стручни кадар музеја чинили су археолог Душан Карапанџић, препаратор, библиотекар, кустос историјске збирке и фотограф по потреби Анта Мудровчић,¹² а убрзо им се придружио уметнички рестауратор Пашко Вучетић.¹³ Наредних година број запослених се повећавао, а због различитих околности неки су били и смењени. Након одласка Душана Карапанџића, у Народни музеј 1922. долази Балдуин Сариа, и то на место кустоса за класичну и праисторијску археологију и нумизматику. Лазар Мирковић, ванредни професор Богословског факултета, добио је 1923. на управљање збирку средњовековних старина, у оквиру које се бавио и теренским истраживањем. Искуство Лазара Мирковића понето из Народног музеја најлепше сведочи о Петковићевој подршци коју је пружао својим сарадницима:

*„Професор Пејковић је у Народни музеј доводио младе људе који су желели да раде, пружајући им широкојуду сваку помоћ. Међу ове спадам и ја, и то је било пресудно за мој даљи рад и моје интересовање за црквену уметност и старине. [...] Професор Пејковић ме је предлагао за редовног професора у Богословском факултету”.*¹⁴

Архитекта Жарко Татић, искусан у раду на терену, заменио је Анту Мудровчића на месту кустоса Историјске збирке 1925. године. За две године, колико је је провео у Народном музеју, архитектонски је снимео већи број средњовековних споменика, од којих се могу издвојити

Анта Мудровчић
(други с лева),
препаратор, кустос,
библиотекар и
фотограф Народног
музеја на терену
(ДНМ, ИНМ 1_24)

рад на грађевинама Марковог манастира (1924), снимање Хиландара (1925) и Светог Андреје на реци Трески (1925).¹⁵ Рад на последњем поменутом нарушио му је здравље, па је прерано отишао из Музеја.¹⁶ Крајем двадесетих година као кустоси су запослени Јозо Петровић (1926), кустос нумизматичке збирке, Миодраг Грбић (1927), кустос прашисторијске и римске збирке, Ђорђе Мано-Зиси (1928), кустос збирке средњег века, а почетком четврте деценије и архитекта Ђурђе Бошковић (1930). Музејски препаратори и рестауратори били су Светислав Страла (1920), Јаков Павелић (1922), Милица Бешевић (1924), Бранимир Бугарчић (1927), који је био и кустос галерије слика, и Ристо Стијовић (1928). Зорка Симић, прва жена кустос у Народном музеју, преузела је 1930. након одласка Светислава Страле руковођење уметничком галеријом и показала изузетну преданост и посвећеност како у обради и уређењу галерије у скученом простору, тако и у истраживању и прикупљању података на терену. Мара Харисијадис, коју је Петковић 1933. године одабрао за свог асистента на Филозофском факултету, такође је почела своју каријеру као волонтер у Народном музеју.

Када је 1919. године пројектовао *Нацрт закона о Централном Одељењу за споменике и уметности*, у сегменту *Секција за музеје, збирке старина и галерије уметности*, Петковић је јасно концептирао функције музеја и унутрашњу организациону поделу на стручно (директори, кустоси, конзерватори, асистенти, архитекти, геометри и технички помоћници) и помоћно особље (интендант, секретари, библиотекар, уметнички рестауратори, домаћин, практиканти, надзорници, чувари и послужитељи). Дефинисао је *дужности директора и кустоса* музеја које су подразумевале између осталог рад на унапређењу и увећању збирки, рад на инвентарисању и предлозима за конзервацију, предузимање ископавања и проучавање споменика, научну обраду и публикавање материјала који се тиче музејских збирки и „да преко обласних инспектора бде над теренима државним, на којима се врше ископавања и над споменицима на тим теренима”.¹⁷ На овај начин је организовао и функционисање Народног музеја, у којем су из године у годину делатници проучавали средњовековне споменике и њихову заштиту, бавили се археолошким истраживањима, конзервирањем објеката и њиховим инвентарисањем и научном интерпретацијом и објављивањем поменутих активности. Научне екскурзије су биле део редовних активности у Музеју, а истовремено и неодвојиви део Петковићевог рада у оквиру Семинара за историју уметности на Универзитету. На екскурзијама су прикупљани подаци и израђивана документарна те-

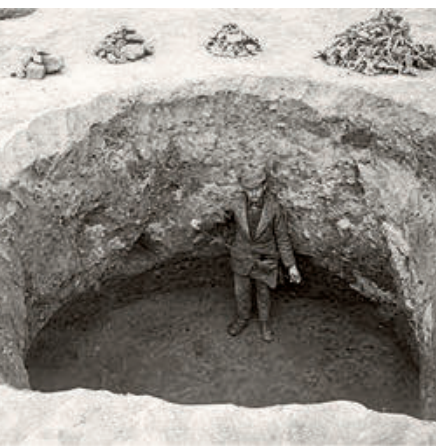
ренска грађа о споменичком наслеђу (архитектонски снимци, фотографије, прецизни описи остатака живописа), чији се значај огледа не само у историјско-уметничком аспекту већ и у улози коју имају и данас, а тичу се доношења одлука о могућностима заштите и конзервације споменика. Петковић се нарочито залагао за пренос фресака у Народни музеј, чиме би се „спречило њихово даље пропадање” и обогатио музејски фонд на основу којег би се публици представила средњовековна српска уметност. Инсистирао је на стварању збирке копија фресака и одливака пластике.¹⁸ Петковић је сматрао да је проучавање средњовековних споменика веома важан део музејског рада и залагао се да се том послу посвете примарно домаћи истраживачи, што је подвукао већ на почетку свог рада у Музеју:

„Наш Народни Музеј могао би шу узети на себе њлеменишти задашак, да у специјалним курсевима даје најпошребнија знања учишћелима, свешћеницима и свима друћима заинтересованима, шће да их сиреми за њомоћнике у овом њослу. Свакако би за што била пошребна материјална њомоћ нашему Народноме Музеју. Требало би сшворишти једну збирку одлива у тшису, какву имају многи музеји евројски, једну колекцију бакрореза и сшручну библиотшечку, какву на њр. има Kunstgewerbemuseum у Берлину. Ако срјски радници шребда да ѡредњаче у ѡуноме часшти ѡослу око иштраживања срјских уметшничких сшоменика, онда би шребало шшто ѡре сшворишти моћућностши, да се овај рад ошшочне. Мало је ѡохвално за срјску науку, шшто она чека ѡодсшшцаја од сшранаца.”¹⁹

Попут археолошких истраживања, и историјско-уметничко проучавање средњовековних споменика којим су се бавили стручњаци Народног музеја увек је представљало тимски рад неколико стручњака. Истраживачку екипу у већини случајева чинили су кустос, архитекта, фотограф и препаратор, сваки са својим теренским задужењима. Подаци прикупљени током истраживања у виду белешки, скица, техничких цртежа и фотографија накнадно су обрађивани, а резултати објављивани у виду извештаја углавном у току исте или следеће године, док су се систематичне научне студије објављивале у оквиру едиције *Срјски сшоменици*.²⁰ Као пример наведимо два теренска истраживања манастира у Македонији током 1923. године. Прву истраживачку екипу, која је проучавала античке и средњовековне споменике чинили су Владимир Петковић, историчар уметности, археолог Балдуин Сариа, архитекта Милан Злоковић, Светислав Страла, сликар/конзерватор, Јаков Павелић, препаратор/фотограф Народног музеја. Другу екипу која је проучавала Марков манастир чинили су Лазар Мирковић, кустос Историјске збирке, Светислав Страла, Анта Мудровчић рестауратор и Јаков Павелић. Дешавало се да екипу чине архитекта

Жарко Татић
у Хиландару, 1925
(ДНМ А1550_1)

Душан Карапанџић
на локалитету Зок, 1920
(ДНМ)

(кустос) и фотограф,²¹ па су тако 1925. године у Хиландар зарад његовог документовања отпутовали Жарко Татић и Јаков Павелић.²²

Буџетом су сваке године била предвиђена и средства за ископавања, те су у међуратном периоду археолошка истраживања спровођена редовно. Једино су 1923. због пресељења музејских збирки у кућу Раше Милошевића археолошка истраживања обустављена због трошкова израде сталне поставке. Душан Карапанџић је након Првог светског рата, 1920. године, најпре спровео ископавања праисторијског локалитета Зок,²³ а уследили су Арадац (1921) и Омољница код Панчева (1922). Систематска археолошка истраживања локалитета Стоби под руководством Балдуина Сарие почела су 1924. и трајала до 1934. године. Од 1928. руковођење истраживањем овог локалитета преузео је Владимир Петковић. Стоби су постали државни пројекат и о ископавањима овог локалитета се пишу чланци у дневној штампи,²⁴ он се популарише преко агенције „Путник” организованим обиласком локалитета, а 1926. се оснива Музеј у Градском – испостава Народног музеја на самом локалитету. Чињеница да се након више година истраживања на извесно време обуставило финансирање ископавања на Винчи (од 1924), што је изазвало незадовољство Милоја Васића, говори у прилог томе да су државни приоритети усмерени ка локалитету Стоби.²⁵ Омогућено је истраживање локалитета који нису изискивали велика финансијска средства као што су Чуруг (1927) и Плочник (1928). Ископавања на Царичином граду започета 1912. коначно су настављена 1936. под руководством Петковића, тада професора Филозофског факултета.

Петковић је подстицао сарадњу између домаћих и иностраних институција, те су тако 1931. заједно са археолошком експедицијом Универзитета Харвард почела истраживања у Старчеву код Панчева. Подстакнут налазима с Требеништа,²⁶ Народни музеј је у сарадњи с Немачким археолошким институтом започео истраживање локалитета Градиште над Светим Еразмом код Охрида.

Важан део музејског рада било је фотографисање, како предмета у Музеју, тако и објеката на терену. Пре него што ће се 1925. године коначно формирати фотографска лабораторија „на модерној основи” препаратор Јаков Павелић је током научне екскурзије у Метохију и долину Лима 1922. показао изразити таленат за фотографисање, што ће га у наредним годинама одредити као незаменљивог сапутника на терену. Две године касније, на Петковићево инсистирање, а по одобрењу Министарства просвете, у Музеју је запослен још један фотограф, поручник Владимир Петропавловски, некадашњи „шеф фотографског

одељења при Главном штабу руском у Петрограду”.²⁷ Истовремено су Јаков Павелић и Владимир Петропавловски поред бављења фотографијом обављали и дужности музејских препаратора.

Петковић је настојао да Народни музеј буде установа у којој се поштују сви закони струке и у којој се примењују најновија сазнања и праксе великих европских музеја. У пројекту буџета за 1925/26. годину издвојено је 50.000 динара „за инсталације једног музејског лабораторија”.²⁸ Музејски „лабораторијуми” за конзервацију археолошких предмета Праисторијског и Античког одељења формирани су 1927. године набавком савремене опреме коју су чинили: „апарат за натапање предмета, сушионица, апарат за испаливање железа, апарат за конзервирање бронзе и железа по Крефтинговој методи”.²⁹ Јаков Павелић је радио на конзервацији предмета Античког одељења, Бранимир Бугарчић је конзервирао праисторијске предмете. Систематским ископавањем локалитета Стоби број античких камених споменика се увећавао и осетила се потреба за уметничким рестауратором при Античком одељењу, а која је успешно задовољена постављањем на то место академског вајара Риста Стијовића 1928. године.

Осим тога што је подстицао модернизацију музеја, Петковић је стварао и неговао амбијент у којем су сви запослени имали могућности и били охрабривани да се професионално развијају. На његов предлог Светислав Страла је током 1928. провео месец дана у Италији како би се усавршио у рестаурацији слика и скидању фресака и мозаика.³⁰ Јозо Петровић је учествовао на нумизматичком конгресу у Минхену, а Ђурђе Бошковић на Конгресу конзерватора и рестауратора у Риму 1930. године. Поред поменутог Међународног конгреса историчара уметности у Паризу 1921. Петковић је учествовао на струковним и научним конгресима кад год му се за то указала прилика (археолошки конгреси у Београду, Цељу; византолошки конгреси у Букурешту, Београду, Софији, Атини и Риму).

Петковић није успео да оствари наум којем је тежио свих година свог управљања Музејом: пресељење у наменски изграђено здање Народног музеја. Године 1934. почеле су припреме за пресељење музејских збирки у зграду Новог двора, а већ наредне године је Народни музеј спојен с Музејом савремене уметности. На место директора новоформираног Музеја кнеза Павла постављен је Милан Кашанин, а Владимир Р. Петковић је после тридесет година рада отишао из Народног музеја. Пуних 15 година колико је провео на челу Народног музеја Музејски фонд је растао из године у годину, споменици на терену

спасавани од заборава, установљене нове збирке, формирана фотографска лабораторија и атељеи за конзервацију и рестаурацију и запослен већи број стручњака из различитих области. Владимир Петковић је био тај који је ступивши на место директора у рату тешко страдалог Народног музеја успео да својим знањем, истрајношћу и љубављу према послу који је обављао с великим задовољством успостави систем рада и постави темеље Музеја који данас познајемо.

„У току животоа човек непрестано узима расџанак од нечега. Животи и није ништа друго до беспрекидан низ ових расџанака. А у свакоме расџанку има нешто болно. Изгледа као да се комад по комад истирже од онога што чини суштину нашега бића; што је тесно било срасло са нашим сновима и са нашим надама. Човек осећа да је све ближи последњи траџични расџанак који обележава крај свему. А Музеј, са којим се сада расџајем био је тако интимно везан за мој животи још од 1905. године када сам после свршених студија и положеног доктората у Немачкој први пут ступио у њега па све до данас. Нарочито је интензиван рад мој у Музеју био од 1919. године, када сам постао његов управник. После рата, збирке Музеја нису ни постојале. Оно што је било преостало давало је веома жалосну слику: била је само једна једина сала преосталих музејских објеката. Ни намештаја ни вишри-на није било. Мора се све из основа стварати. Ну, и поред огромних теškoћа, и необично скромних кредити успело се да се збирке изложе и отворе постојеће публице 1923. године у лето. Збирке су стално бележиле прираштај и оне данас са њуно части и са поносом могу да стану поред збирки у нас и на страни.“

Време, 19. април 1935.

Напомене

* j.premovic@narodnimuzej.rs

¹ Петковић се залагао да се спроведе идеја Милоја Васића о преименовању Народног у Хисторијско-уметнички музеј, до чега је и дошло 1930. године. Двоструко име Музеја се, међутим, чита на званичним музејским документима и у ранијим годинама. Овај назив био је у употреби до 1935. године, односно до оснивања Музеја кнеза Павла.

² В. Р. Петковић, *Народни музеј у 1920. години*, Годишњак СКА 29 (1921) 141.

³ Архитекта Драгутин Маслаћ и његов пројектни биро „Пионир“, урадили су измене на постојећем плану архитектата из Лозане. М. Јанакова Грујић, *Архитекта Драгутин Маслаћ (1875–1937)*, Београд 2006, 41.

⁴ В. Р. Петковић, *Народни музеј у 1922. години*, Годишњак СКА 31 (1923) 130–133.

⁵ На археолошком конгресу одржаном у Београду октобра 1922. године расправљало се и о *Закону о заштити споменика*, а закључак конгреса је било овлашћење дато Народном музеју да у име учесника предложи министру просвете усвајање нацрта који је израдила ова комисија. Петковић, *Народни музеј у 1922. години*, 133.

⁶ АНМ, Општа архива, акт бр. 416, *Нацрт Закона о Централном Одељењу за споменике и уметност*, од 16. децембра 1919.

⁷ Током дугог периода из ове институције је апеловано на доношење Закона о старинама 1882, затим 1907, 1908, 1909. године, да би Закон о музеју био предложен 1911. године. Закон о старинама донет је 60 година после подношења првог предлога. Први закон који се тицао проблема заштите у култури донет је 5. маја 1942. и био је осмишљен тако да штити циљеве окупационих власти, а други након одласка немачког окупатора са ових простора 1945. године.

⁸ В. Р. Петковић, *Извештај о стању и раду Народног музеја у 1921. год.*, Годишњак СКА 30 (1922) 247–248.

⁹ А. Bandović, Miodrag Grbić i nastanak kulturno-istorijske arheologije u Srbiji, Beograd, 2019 (непубликована докторска дисертација, Универзитет у Београду), 104.

¹⁰ Петковић, *Извештај о стању и раду Народног музеја у 1921. год.*, 248–249.

¹¹ *Исти*, 251.

¹² Анта Мудровчић је од 1901. године обављао посао препаратора, а кустос Историјске збирке постао је након Првог светског рата. Био је сарадник у свакој музејској активности и незаменљив члан сваке научне екскурзије и већине археолошких ископавања.

¹³ Пашко Вучетић се у Народном музеју задржао две године јер је 1921. тражио повећање плате, што Министарство просвете није дозволило, тако да је напустио службу. На његово место исте године долази Светислав Страла, наставник цртања из Крагујевца. Петковић, *Извештај о стању и раду Народног музеја у 1921. год.*, 250.

¹⁴ С. Јурић, Лазар Мирковић и сарајевска књижевност, Београд 2014, 312–313.

¹⁵ Ж. Татић, *Трагом велике прошлости: свештојорска писма и монографске студије сарајевске архиепископуре*, Београд 1929.

¹⁶ Жарко Татић је пре доласка у Народни музеј радио у Министарству грађевина. Учествовао је као добровољац у оба балканска рата и Првом светском рату. Приликом истраживања Светог Андреје на реци Трески чамац којим се екипа превозила преко реке, због неприступачног положаја манастира, преврнуо се и Татић је задобио велике повреде од којих се никада није опоравио. У пензију одлази 1927. године, а од последица изазваних несрећом умире у Београду у 37. години 1931. године.

¹⁷ АНМ, Општа архива, акт бр. 416, *Нацрт Закона о Централном Одељењу за споменике и уметности*, од 16. децембра 1919.

¹⁸ *Исто*.

¹⁹ В. Р. Петковић, *Извештај о раду у одељењу Народног Музеја за српске и византијске стварине у години 1906*, Годишњак СКА 20 (1907) 213–221.

²⁰ Д. Прерадовић, Едиција „Српски споменици” Народног музеја у Београду и фонд Михаила Пушина. *Прейиска Михаила Пушина и Владимира Р. Петковића*, ЗНМ 23/2 (2018) 263–285; иста, *Серија „Српски споменици” Народног музеја у Београду: новом савременом издању оснивања едиције*, ЗНМ 25/2 (2022) 283–310.

²¹ В. Р. Петковић, *Народни музеј у 1923. години*, Годишњак СКА 32 (1924) 284–316.

²² Белешке са овог путовања објављене су 1929. године. В. нап. 16.

²³ Ј. Митровић, Н. Радојчић, *Праисторијска трагина – Зок: истраживања Народног музеја у Београду*, Београд, 2022.

²⁴ С. Краков, *На рушевинама старог македонског града Стоби*, Време (3. 8. 1924) 3.

²⁵ Bandović, Miodrag Grbić i nastanak kulturno-istorijske arheologije, 40.

²⁶ Никола Вулић је радио на истраживању Требеништа од 1930. до 1934. године средствима Фонда Луке Беловића. V. Krstić, *Trebenishte – valley of the kings: excavations by professor Nikola Vulić*, in: *100 years of Trebenishte*, ed. P. Ardjanliev et al., Sofia 2018, 33–43.

²⁷ АНМ, Општа архива, акт. бр. 244, *Молба упућена Министарству просвете у вези са радним местом фототрафа*, од 9. маја 1924.

²⁸ АНМ, Општа архива, акт. бр. 420, *Пројекат буџета за 1925/26. годину*, од 4. јула 1924.

²⁹ М. Грбић, *Преисторијско одељење*, Годишњак СКА 36 (1928) 199.

³⁰ С. Страла, *Извештај о стању у модерној Галерији*, Годишњак СКА 37 (1929) 240.

Владимир Р. Петковић, 1919
(Фототека Библиотеке САНУ, Ф 259/1)

Указ о постављењу Владимира Р. Петковића на место
чуvara Народног музеја од 21. августа 1919. године
(АНМ, Општа архива бр. 256)

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ
КРАЉЕВСТВА
СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА
ПРОСВЕТНО ОДЕЉЕЊЕ

ПБр. 13.546 ✓

21. Августа 1919 године
у Београду.

ЧУВАРУ НАРОДНОГ МУЗЕЈА.

Претписом ПБр.13546 од данашњег, Господин Министар
Просвете поставио је за чуvara Народног Музеја, др. Владимира
Р.Петковића, сталног доцента Универзитета.

Хонорар ће му се издавати /1800-динара годишње/,
од 1. септембра ове године, из гл.70 парт.263 државног буџета
за 1919/20 годину.

О овоме се извештавате ради знања и управљања.

Др. Милош
Др. Милош
Др. Милош
Др. Милош

Дописница, Улица Милоша Великог, кућа Раше Милошевића подигнута 1922. (трећа са леве стране), у коју су крајем 1922. године пресељене збирке Народног музеја (АНМ, ИНМ 2_78)

Изглед сталне поставке Народног музеја у кући Раше Милошевића, поставка Античке збирке (ДНМ)

Ђурђеви Ступови 1920
(ДНМ, А_1130)

Теренско истраживање манастира у Македонији, Владимир Петковић (четврти с лева)
и Милан Злоковић (седми с лева), 1923
(Поклон-библиотека професора Сретена Петковића)

Лазар Мирковић и Владимир Петковић у Крушедолу, 1926
(ДНМ А_665)

Музеј у Градском, после 1926
(ДНМ)

Археолошка екипа у Стобима, Јозо Петровић (на магарцу), Владимир Р.
Петковић (у средини), Ђорђе Мано-Зиси (десно), после 1927
(ДНМ)

Учесници Конгреса музеалаца у дворишту Народног музеја у Београду, 1929
(ДНМ А_1823)

Особље Народног музеја са Археолошком експедицијом Универзитета Харвард у дворишту Музеја, 1931 (АНМ ИНМ_1/54)

Запослени у Народном музеју 1932. године: Дервиш Коркут (гост из Сарајева), непозната особа, Ђорђе Мано-Зиси, Јаков Павелић (стоји), Миодраг Грбић, Зорка Симић, Јозо Петровић, Ђурђе Бошковић, Наталија Бошковић, Милан Духаћ(?) (АНМ ИНМ_1/50)

Петак, 19 април 1935

ПОСЛЕ 30 ГОДИНА

Г. др. Влада Пећковић ојросишо се
јуче са Народним музејом
Кнеза Павла

Јуче се г. др. Влада Петковић опростио са Народним музејом Кнеза Павла, после 30 година рада у ранијем Народном музеју Г. др. Петковић је ступио у Музеј 1905 године, а 1919 постао је његов управник. За време његовог управљања Народни музеј развио се и постао један од значајних музеја не само код нас него и у Европи.

Нумизматичка збирка може да покаже уникате као што је златник императора Ветраниона и златник Констанциуса. Она чува депое из Кичева, из Свилеуве (са 12.000 комада римског новца), из Смедерева (са 10.000 римских сребрака), из Закопаче (са 2.000 комада грчког новца), из Нових Беоваца (стари српски мађарски новца), из Малог Бањина, код Власотинаца (са уникатима новца града Призрена, некога патријарха и челника Смила), из Приштине (са уникатима новца града Скопља), затим непознати ког Ивана и др.

Преисторијска збирка обогати
ла се неолитским објектима из
Винче, Плочника, Липовца и сли-
каном керамиком из Старчева; ке-
рамиком бронзаног доба из Мо-
крина, Омољнице и Панчева; уни-
катом вотивних колица Халштат-
ског доба из Дупљаје; инкрусто-
ваном керамиком из Дубовца; сре-
брим фибулама, прстењем и грив-
цама Ла Тена из Чуруга и др.

Античка збирка се поноси статуом Атине Партенос од Фидије (копија); скулптурама из Стобија: „Сатир који игра“, „Сатир који свира“, Венера, „Сарафис (глава), Полихармос (?), Орфеј (?), „Игра нимфа са Паном“ (рељеф у мрамору) и многим другима.

Средњовековна збирка има да покаже дивне орнаментиране капители из епископске цркве у Стобима, фреске и мозаике из Стобиа, статуету Богородице из Курушумља, златан прстен мајке цара Душана, старо-словенски на кит из Добрице и др.

Модерна галерија се нарочито обогатила делима сликара из Војводине. Од Даниела ту су портрети гђе Вајглинг, гђе Тетешин; од Павла Симића портрети проте Николајевића, проте Павловића, једнога Мађара; од Стевана Алексића један аутопортрет (са сарф), слика св. Духа на апостоле; од Пајде

угlednog našeg naučnika i profesora Univerziteta g. dr. Vladu Petkovića, koji mu je povodom njegovog rasta sa Narodnim muzejom dao sledeću izjavu:

— У току живота човек непрестано узима растанак од нечега. Живот и није ништа друго до беспрестану растанак. А у сва коме растанку има нешто болно. Изгледа, као да се комад по комад истрже од онога што чини суштину нашег бића; што је тесно било срасло са нашим сновима и са нашим надама. Човек осећа да је све ближи последњи, трагични ра-

Сатир који свира у флауту
(налаз г. Петковића у Стобима)

станак, koji obeležava kraj svemu. A Muzej, sa kojim se sada rastajem bio je tako intimno vezan za moj život još od 1905 godine, kada sam posle svršenih studija i položenog doktorata u Nemačkoj prvi put stupio u njega, pa sve do danas. Narочito je intenziviran rad moj u Muzeju bio od 1919 go-

рад moj u Muzeju. Ono je
dine, kada sam postao njegov uprav
nik. Posle rata, zbirke Muzeja ni
su ni postojale. Ono sto je bilo
preostalo davalo je veoma жало
nu sliku: bila je samo jedna jedi
na soba skrivenih dimenzija za sme
staj preostalih muzejskih bojeka
ta. Ni namisltaja, ni vitrina ni
je bilo. Moralo se sve iz osnova

ак св. Духа на апостоле, Јовановића: портрет гђе Пурин, портрет Н. Пупина, као и велики број слика од Новака Радојевића, Павла Ђурковића, У. Кнежевића, Ђуре Јакшића, Јована Поповића, Бакалиовића, Александровића, Марошића, Крачуна, Чешљара, Арсе Теодоровића, Стеве Теодоровића, Уроша Предића, Ђ. Крстића, Влаха Буковца, Ристе Вукановића, Бете Вукановић, Марка Мурата и др. Галерија се обогатила и графичком збирком, у којој се налазе радови модерних француских

У рудни
десила

Поводом
београдско
њу руде у
срећно из
број 3, до
је Друшт

Није ис-
нику деси-
окну бр.
гом окну
срећно и
радника.
је један
или теже
рачи би-
инжењер
другог у
се догод
„Трепча
ште ник
мо то д
штења

Студен
Хриш
младі

Синоћ с
ланови
младих љу
а ће се о
бел Груји
Двора, у
обали.

Овој
вање и с
Дубљанс
јаће 10
грам, у
дискусиј
ри, игре
занимати
предавач
вања, а
ставника
неве, ко
конферен
нети р
њима,
а пото
сија. К
рад пр
да се
ио. Хама.

посетно | Нама.

Г. др. В. Петковић

и пољских уметника и радови италијанских уметника из 18 века. Уз то цртежи Љ. Ивановића и радова Т. Кризмана. Уз то су у једној соби биле изложене слике Н. Рериха.

И лапидарум, египатска збирка историјска збирка, збирка објеката ситне уметности обogaћене су великим бројем објеката.

Народни музеј био је установа којој се неговала и наука. Он је био једини који је радио на проучавању старих српских споменика. Није имао друга научна институција ни у проучавању старе српске уметности била тако активна као Народни музеј, који је издао читаву једну серију публикација српских споменика (Раваница, Студеница, Марков Манастир, манастир Капино, Манасија). Уз то је Народни музеј издао и једну књигу "Старија" и једну књигу "Преисторија српских споменика" (Плочник). Народној библиотеци и Народној музеј зад су сви службеници Музеја и библиотеке били веома активно сарађивали у "Старијару".

Рад на ископавањима био је и тако врло активан. Поред ископавања у Стобима, која су дала најбољих резултата, вршена су ископавања у Винчи, Старчеву, Омолу, Градцу, Зоку, Плочнику, Хути код Ниша итд.

Јуче је наш сарадник по

ИАКО ЈЕ НА
КУРЈАЦИ НА
СА

У околини
поклали
и

Ивањица,
је један чопор
сељака Ради
Кушића и
исто толико
други чопор
тор сељака
Драгачева и
јагањца.

У послед
пет почели
су планине

ТРАГИ

Један
на гр
н

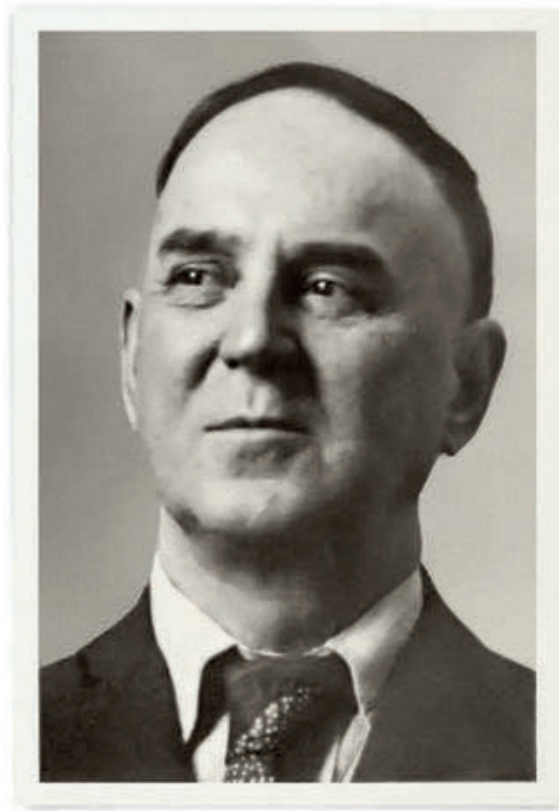
Љубљана
дирљива
је изазвал
ноћ у
Један мла
на тамош
базницу,
жену, а за
љубавне
пара уто
јена жена
свастика.

Све до
 нико није
 односе,
 скоро ст
 сестре и
 имао је
 се преко
 послом и
 лазио је
 која је
 пружане
 је могао
 гова мла
 другим.

Брежице
бегла и
говац ј
и поша
да је о
отишла

Тих
на је п
њевици
зетом
послед
да се
Молан
нису

Владимир Р. Петковић, 1938
(Фототека Библиотеке САНУ, Ф 259/4)

*После 30 година, Г. др. Влада Петковић ојросџио се јуче са Народним музејом
Кнеза Павла, Време, 9. април 1935, 7*

Народни Музеј у 1914, 1915, 1916, 1917, 1918 и 1919. год.

У 1914, 1915, 1916, 1917, 1918. год. Нар. Музеј проживео је врло тешке дане. Одмах првих дана рата, који је неочекивано плануо, зграда музеја претрпела је од бомбардовања велике штете. Оба крила зграде, у којима су биле смештене збирке, била су скоро сасвим демолирана. Том приликом пропао је велики број објеката, а врло много их је оштећено. За време прве инвазије непријатељске 1914. год. Аустријанци су приликом повлачења однели знатан број објеката.

Год. 1915. упаковане су у сандуке заостале збирке и библиотека Музеја и, из необјашњивих разлога, пребачене у Косовску Митровицу. Тамо их је затекао непријатељ приликом друге инвазије 1915. год. Ну пре него што су збирке дошле у руке надлежних власти непријатељских многи сандуци са објектима из Музеја били су отворени и опљачкани. Непријатељ је заплене сандуке у току 1917. године пренео у Београд, сместио их зграду дотадашњег Министарства Привреде (улица Милоша Великог, 6) и ту их изложио у три собе.

У току непријатељске окупације велики део оружја и других објеката пренет је у Беч, а вероватно и у Пешту.

Приликом повлачења из Србије 1918. год. непријатељ је однео многе објекте из збирака Нар. Музеја. Кад су збирке Музеја дошле у наше руке, констатовано је одмах, да се читаве колекције не налазе више у Музеју и да су врло многи објекти оштећени.

Ова кратка историја Нар. Музеја у периоди рата даје јасну слику о трагичној судбини његовој. Сведен на врло мали број објеката, од којих је велики део оштећен, Нар. Музеј сада представља само сенку негдашњег Музеја.

Овome ваља, додати и то, да се Нар. Музеј услед искључивог држања Министарства Шума и Рудника, у чијој се згради збирке Народног Музеја затекле, а коме је било више стало до komodитета његових чиновника, него да се збирке Музеја сачувају једне опасне селидбе,

нашао принуђен иселити се у приватан стан, у коме су његове збирке у погледу безбедности, изложене сталној опасности.

Према одлуци Господина Министра Просвете потписани је од 1. септембра 1919. године почео обављати дужност Чуvara Нар. Музеја.

Сасвим је разумљиво, да се у околностима, које је потписани у Нар. Музеју затекао, целокупан рад у Музеју морао свести на то, да се предузму неопходне мере за обновљење збирака у Нар. Музеју и за стварање радне снаге у њему; да се предузму кораци за зидање привремене зграде, у којој би биле смештене збирке Музеја и за обезбеђење старина.

Потписани има намеру да створи једну импозантну колекцију старог живота српског и у тој сврси носи се мишљу, да са зидова многобројних напуштених цркава скине фреске и пренесе их у Музеј. За тај посао обезбеђен је Музеј стручњак у лицу г. Пашка Вучетића, акад. сликара и вајара, који је постављен за рестауратора у Нар. Музеју. Уз то је Министарству Просвете поднет пројекат о организацији Музеја и посла око чувања старина, у коме би се Музеју обезбедила потребна радна снага за многоструке послове у њему и изван њега. Исто је тако учињен предлог Министарству Просвете, да се још у току ове године на плацу старе Богословије подигне привремена зграда Нар. Музеја.

Тако су у 1919. години припремљени пројекти за успешан рад у будућности. Ти пројекти се већ налазе пред Уметничким Одељењем Министарства Просвете и од енергије овога зависи, да ли ће се ти пројекти остварити и да ли ће Народни Музеј дићи на ниво једне културне установе, која је данас неопходно потребна у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца.

Јануара 1920. год, у Београду
Чувар Нар. Музеја: Д-р Влад. Р. Петковић с.р.
Годишњак СКА 28 (1914–1919) 1921, 205–208.

Ентеријер бомбардоване зграде Народног музеја у Београду, 1914
(ДНМ)

ВЕСНА БИКИЋ, Археолошки институт, Београд

Владимир Р. Петковић, уредник *Сџаринара* (1931–1940; 1950–1953)

Часопис *Сџаринар*, први археолошки часопис у Србији, покренут је 1884. године као гласило Српског археолошког друштва.¹ У то време археологија је у западној Европи већ била утемељена научна дисциплина, са организованим теренским истраживањима и документовањем археолошких налаза, док је у Србији она била у повоју, формирајући се на таласу стечене независности (1878) и пробужене националне свести.² У својој 140 година дугој историји *Сџаринар* је пролазио кроз разне промене, како визуелног изгледа, пре свега формата, затим динамике излагања – од четири свеске до једног тома годишње, тако и садржаја. Све промене, а нарочито оне које су утицале на концепцију и техничку израду часописа, били су слика времена, с једне стране општих тенденција у развоју хуманистичких наука, а с друге, политичког и друштвеног контекста у тадашњој Србији и Југославији.³ Сведок тих дешавања током прве половине 20. века био је Владимир Петковић, који је дао вишеструки допринос развоју првог српског археолошког часописа.

Сви поменути процеси на веома добар и прегледан начин могу се пратити кроз личности уредника *Сџаринара*. У формативним годинама, под уредничким вођењем професора Михаила Валтровића, школованог архитекте, али археолога по вокацији, како га је кратко описао Ђурђе Бошковић,⁴ *Сџаринар* је био гласило широког спектра и хронологије, обухватајући појаве од праисторије до раног модерног доба – доносио је извештаје са ископавања и теренских обилазака, студије из античке и српске нумизматике, сфрагистике и хералдике, вести о предметима случајно нађеним приликом земљаних радова, или донетим на поклон и откуп Народном музеју и Српском археолошком друштву, као и понеку вест која је обележила европску или светску археологију. Са археологом Милојем Васићем на челу, „нови ред”, тј. друга серија *Сџаринара* (1907–1911), постаје национални часопис *sensu stricto*. Иако су под Васићевим уредништвом превасходни садржај чиниле теме из

праисторијске археологије, нису изостала разматрања важних питања из античке и средњовековне археологије и уметности.⁵ Тешко време за науку и издаваштво које је наступило након Првог светског рата приметно је и у бројевима *Сџаринара* из тог периода – свеске су већином двоброји.⁶ Тада је уредништво часописа припало Николи Вулићу, који потписује првих пет бројева нове, треће серије (1922–1930). Вероватно је у том контексту часопис почео да се штампа у једном тому годишње и у нешто измењеном, мањем формату у односу на претходне свеске. Значајно унапређење, међутим, представља кратак резиме на француском или немачком језику иза сваког текста, новина уведена од пете свеске (број за 1928, 1929. и 1930). Штампање троброја, уз резимеа на страном језику, може бити знак финансијског опоравка, макар привременог. Уређивачку политику тада обликује плејада угледних научника различитих генерација, међу њима и Владимир Петковић као редован приложник текстова.

Владимир Петковић је преузео уређивање 1931. године, односно у време када је *Сџаринар* етаблирани археолошки часопис с традицијом дугом скоро пола столећа.⁷ Та позиција није дошла ни случајно, ни изненада, будући да је Петковић, као наследник Михаила Валтровића на пољу проучавања средњег века,⁸ управо у *Сџаринару*, од 1906. године, објављивао резултате својих истраживања, укључујући студију о манастиру Жичи, записе и натписе из старих цркава и извештаје са ископавања на Царичином граду.

Петковићево формално преузимање уредништва *Сџаринара* не само да је задржало него је и појачало фокус на изучавањима средњег века. Имајући у виду његово европско школовање, повезаност с колегама из водећих европских институција, пре свега с Немачким археолошким институтом, Аустријским археолошким институтом и Институтом Кондаков за византологију и археологију у Прагу, чији је био члан, као и веома добру обавештеност о актуелним истраживањима на пре свега пољу византологије, Петковић се издвојио као покретач систематског документовања и проучавања српских средњовековних споменика. Концепција часописа је остала веома слична оној из Вулићевог времена, укључујући критичке приказе публикација. Као историчар уметности и археолог по образовању, заправо византолог у суштини, Петковић је тежиште објава у *Сџаринару* усмерио на националну материјалну културу и уметност, као и на истраживања на подручју Јужне (Старе) Србије које је сматрао од кључног националног значаја.⁹ Овакав концепт *Сџаринара* у сагласју је с Петковићевом позицијом

управника Народног музеја (1919–1935) и утемељивача Одељења за српске средњовековне старине у новој организацији Музеја.¹⁰ Међутим, за разлику од Вулићеве замисли да се око часописа *Сџаринар* окупе југословенски и европски стручњаци,¹¹ Петковић чврсто упориште налази у ауторима претежно унутар граница Србије, који су практично једини приложници радова у десет свезака треће серије штампаним до почетка Другог светског рата.¹² Поменута ситуација, по свему судећи, проистиче из његовог чврстог становишта да би истраживања националних споменика, још увек недовољно познатих, требало да обављају домаћи стручњаци.¹³ У том смислу, под уредништвом Владимира Петковића у међуратном периоду *Сџаринар* се примарно формирао као подстицајно окружење за истраживања широког спектра тема из националне археологије и медијевистике с простора српских земаља.

Након прекида у току Другог светског рата штампање *Сџаринара* се наставља другом новом серијом, у видно повећаном формату и обиму, али овог пута под окриљем нове институције. Прва свеска је изашла 1950. године. Владимир Петковић тада постаје уредник часописа *Сџаринар* (1950–1953) у својству управника новоформираног Археолошког института САН (1947–1954).¹⁴ *Сџаринар* први пут добија редакциони одбор који су чинили еминентни научници тог времена из различитих дисциплина: археолози Милоје Васић и Миодраг Грбић, архитекте Ђурђе Бошковић, Александар Дероко и Иван Здравковић, теолози Радослав Грујић и Лазар Мирковић и историчар уметности Светозар Радојчић. Концепција часописа је непромењена у односу на претходну серију – окосницу чине расправе и теренски извештаји пропраћени богатим илустративним садржајем, док су у наставку још три рубрике, Прилози и белешке и Критике и прикази, с кратким информативним текстовима, као и некролози. Уз то, садржај је одраз активности Археолошког института САН, обједињених планом проучавања „прошлости југословенских и јужнословенских народа, а посебно Срба, на бази археолошке научне документације”.¹⁵ Странице прве четири свеске нове серије *Сџаринара* показују експанзију археолошких ископавања и рекогносцирања у Србији и мултидисциплинаран приступ изучавању *сџарина*. Истовремено, оне речито сведоче о узлету српске археологије и историје уметности, кроз студије о археолошким културама и низу појава и процеса у прошлости. На тај начин *Сџаринар* употпуњује слику о развоју научне мисли у Србији и биографију једног од њених првих креатора – Владимира Р. Петковића.

Напомене

* v.bikic@ai.ac.rs

¹ Ђ. Бошковић, *Осврћ на стогодишњу уређивачку политику Стариноара*, Стариноар 35 (1984) 1–2.

² С. Петковић, *Сто година изучавања средњовековне уметности и археологије на сираницама Стариноара (1884–1984)*, Стариноар 35 (1984) 135; P. Bogucki, *Ancient Europe: the discovery of antiquity*, in: *The history of archaeology*, ed. P. Bahn, Abingdon–New York 2014, 23–27.

³ Детаљније о различитим аспектима видети у радовима посвећеним стогодишњици излажења часописа *Стариноар* у: Стариноар 35 (1984).

⁴ Ђ. Бошковић, *Осврћ на стогодишњу уређивачку политику Стариноара*, 2.

⁵ *Исто*, 3.

⁶ Издавач првих пет бројева треће серије (1922–1930) је Археолошко друштво у Београду. Због обавештења о обнови рада Друштва и поновном изласку *Стариноара*, као и текста Статута Археолошког друштва у Београду, који су објављени на завршним страницама прве књиге из треће серије *Стариноара* (1922, 339), разложно је претпоставити да је реч о Српском археолошком друштву, које у међуратном периоду делује под измењеним именом.

⁷ И. Ђорђевић, *Владимир Р. Петковић, уредник Стариноара од 1931. до 1956. године*, Стариноар 35 (1984) 41–49.

⁸ Д. Медаковић, *Истраживачи српских сирарина*, Београд 1985, 43.

⁹ Петковић, *Сто година изучавања средњовековне уметности и археологије*, 146.

¹⁰ Д. Прерадовић, *Истраживање и снимање средњовековних сироменика под окриљем Народног музеја у Београду до 1941. године*, Зограф 40 (2016) 6.

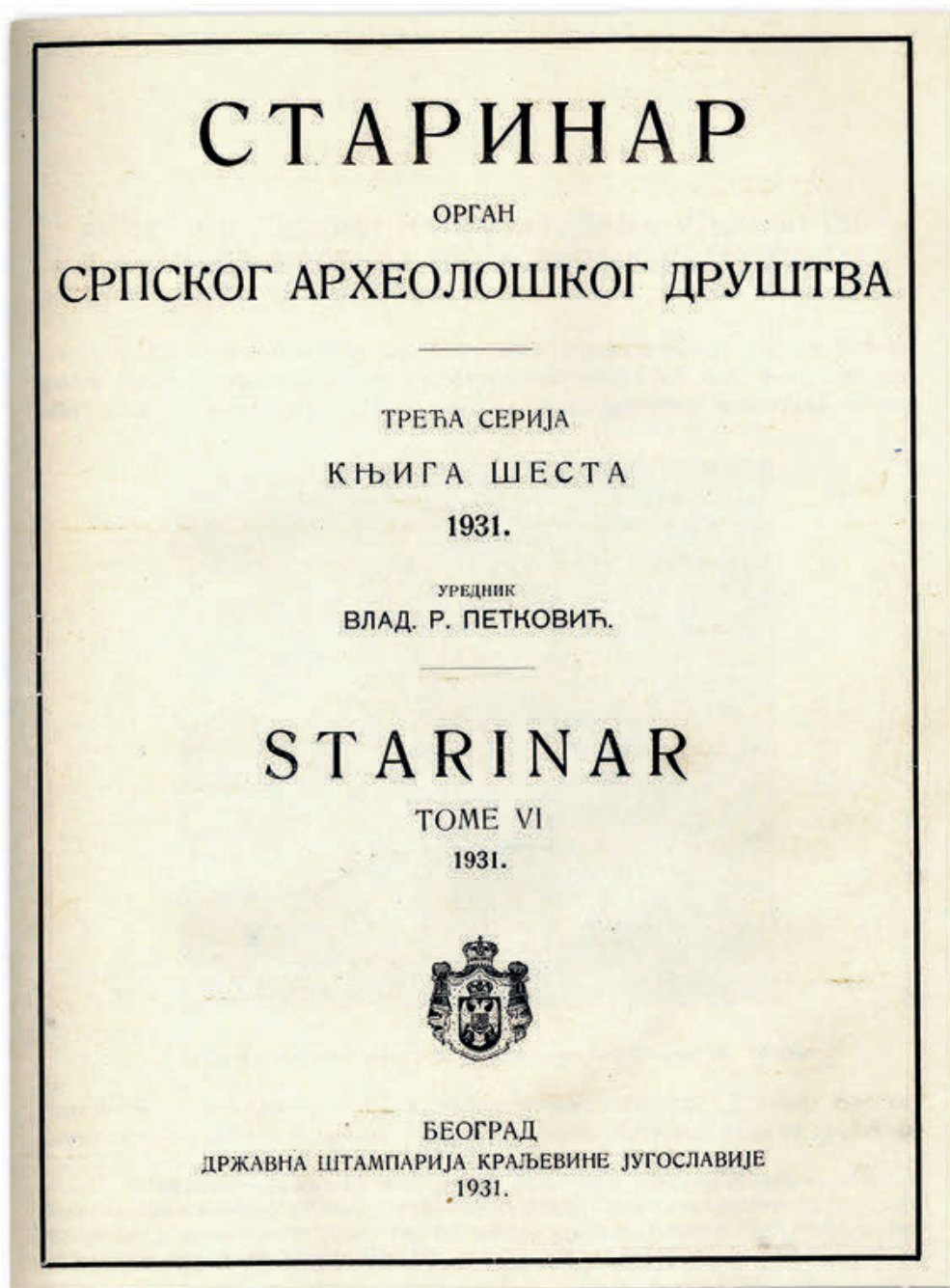
¹¹ Бошковић, *Осврћ на стогодишњу уређивачку политику Стариноара*, 3.

¹² *Исто*, 4.

¹³ М. Миловановић, В. Бикић, *Владимир Петковић и оснивање Археолошког института: околности и реализација*, Стариноар 74 (2024), у штампи.

¹⁴ М. Миловановић, *Часопис „Стариноар“ као орган Археолошког института САН*, Стариноар 74 (2024), у штампи.

¹⁵ Стариноар 1 (1950) 284; Петковић, *Сто година изучавања средњовековне уметности и археологије*, 150.

Старинар, трећа серија, 1931
(Документација Археолошког института)

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

СТАРИНАР

ОРГАН АРХЕОЛОШКОГ ИНСТИТУТА САН

НОВА СЕРИЈА
КЊИГА I

БЕОГРАД, 1950

Уредник: академик ВЛАД. Р. ПЕТКОВИЋ
Управни: Археолошког института САН

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР:

БОШКОВИЋ БУРЂЕ, ВАСИЋ А-Р МИЛОЈЕ, ГРЕЊИЋ А-Р МИОДРАГ, ГРУЊИЋ А-Р РАДОСЛАВ, ЛЕРОКО
АЛЕКСАНДАР, ЗАВАНКОВИЋ ИВАН, МИРКОВИЋ А-Р ЛАЗАР, РАДОЧИЋ А-Р СВЕТОЗАР

Примљено на III скупштини Одељења друштвених наука од 28-III-1949 године

Научна књига

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
ШТАМПАРИЈА и КЊИГОВЕЗНИЦА „НАУЧНА КЊИГА“ — Погош 9, Градичевска 14

Старинар Археолошког института САН, нова серија, 1950
(Документација Археолошког института)

Владимир Р. Петковић, академик

Владимир Р. Петковић је у фебруару 1932. године изабран за правог члана, како се у то време називао редовни члан, Академије философских наука Српске краљевске академије. Већ наредне године је постављен на место секретара Академије философских наука, што је дужност коју је обављао у неколико наврата (од 7. 3. 1933. до 16. 5. 1935; од 7. 3. 1939. до 7. 3. 1941; те коначно од 2. 5. 1945. до 22. 3. 1948). У једном тренутку обављао је и функцију вршиоца дужности секретара Академије уметности СКА (од 2. 5. 1945. до 28. 3. 1946.). Редовни члан Одељења друштвених наука Српске академије наука постао је у марту 1948. године, када је и изабран за секретара овог одељења и на том месту провео наредне четири године, што све заједно показује у којој мери је био посвећен раду ове најугледније научне институције у земљи.

Међутим, његов пут до избора за академика није био једноставан. Штавише, упркос ванредним резултатима у научном, педагошком и стручном раду, његова кандидатура за ово угледно звање била је прихваћена тек из трећег пута. Таква околност се може разумети у контексту односа које је Владимир Р. Петковић, као чувар Народног музеја, имао са овом институцијом под чијим ингеренцијама се средином последње деценије 19. столећа налазио Музеј. Мада је пред сам почетак Великог рата, од 1912. до 1914. био укључен у теренска истраживања средњовековних споменика која су се обављала под непосредним покровитељством Српске краљевске академије, као члан екипе стручњака коју је предводио Андра Стевановић, угледни архитекта и професор Београдског универзитета, Петковић је непосредно по окончању Првог светског рата због иницијативе о скидању фресака из разрушених цркава, првенствено из Ђурђевих ступова и Сопоћана, с којом се чланови Академије нису слагали, ушао у жестоку расправу. Чланови Академије су били мишљења да угрожене фреске треба да остану у свом историјском окружењу, те да их треба фотографисати, заштитити

настрешницама, а приступ црквама забранити. Тврдили су и да је проблем то што се у том тренутку није могао наћи стручњак вичан том задатку, као и да на самом локалитету није било материјала потребног за тако сложен подухват, те коначно да у датим околностима није било могуће организовати сигуран транспорт фресака до железнице.¹ Петковић је на такав став одговорио писмом у непомирљивом тону у којем, између осталог, пише да „Потписани узима слободу замолити Академију, да га изволи известити, ко ће примити на себе одговорност, ако због одлагања скидања фресака са испуцалих зидова, драгоцене фреске за увек пропадну још у току ове године”.² То се, нажалост, догодило управо са живописом Ђурђевих ступова код Новог Пазара, који се убрзо обрушио са зидова цркве. С друге стране, у току ове расправе је у Академији постављено питање Петковићеве стручности, и вероватно подобности за руковођење Народним музејом.

Управо у таквим околностима га је Љубомир Стојановић предложио као кандидата за дописног члана Академије, речима да је Петковић „ванредни проф. Београдског универзитета, археолог и зналац старе иконографије”.³ Стојановић је у истом допису за дописног члана предложио и Драгутина Анастасијевића, византолога који је у исто време када и Петковић био државни питомац и као он студирао у Минхену, али ниједан од њих двојице том приликом није примљен међу чланове Краљевске академије.

Напети односи између Петковића, као чувара Народног музеја, и Академије наставили су се током треће деценије прошлог столећа. Петковић се више пута обраћао Академији инсистирајући да се поштују постојећи чланови закона о Народном музеју, због чега је 1924. године упутио писмо Јовану Цвијићу, оновременом председнику СКА, не изостављајући да помене да му је „много стало до тога да се између Српске Краљевске Академије и Народног музеја избегну сваке несугласице”.⁴ Једно Петковићево писмо из 1929. године упућено СКА у којем се жали на то што је из новина сазнао да је Академија припремила *Правилник за руковање Народним музејом*, вероватно на најбољи начин илуструје у којој мери комуникација између две угледне установе није била лишена неспоразума и размирица.⁵

Но, резултати Петковићевог неуморног научног и стручног рада довели су до тога да га почетком 1931. године Академија философских наука, једновременно с Јованом Ердељановићем, дописником, предложи за редовног члана СКА⁶, али ни том приликом ниједан предложени кандидат није био изабран за њеног правог члана. Без обзира на

неповољан исход гласања, председништво Академије је крајем октобра исте године одлучило да Владимиру Р. Петковићу, као несумњивом и угледном стручњаку, повери да напише уводни коментар о архитектури и иконографији Старог Нагоричина, Псаче и Каленића, будући да је покренута иницијатива да се ова, још пре Великог рата спремна публикација, коначно одштапа. Мада је рок за тај посао био ванредно кратак – до 1. децембра, Петковић је већ 14. новембра предао готов текст Академији.

Јануара 1932. године Академија философских наука је након једногласне одлуке својих чланова још једанпут предложила Петковића за свог правог члана. У образложењу Петковићеве кандидатуре, коју су својеручно потписали Александар Белић, Степан Куљбакин, Павле Поповић, Никола Вулић и Бранислав Петронијевић, након похвале дотадашњем Петковићевом научном раду и организаторским способностима, између осталог стоји „Како је један од великих задатака Српске краљевске академије описивање наших старих споменика и објављивање грађе о њима, мишљења смо да је г. Петковић Академији потребан за њен рад. С друге стране, један овакав стручњак потребан је Академији и ради оцењивања радова ове врсте и живљег рада оних њених задужбина којима је стављено у задатак проучавање наше земље са ове стране.”⁷

Након приступне беседе *Лејенда св. Саве у сџаром живойису срџском*, у којој је говорио о житијној икони светог Саве из Мораче и циклусу фресака о животу првог српског архиепископа који је насликан на зидовима трпезарије манастира Хиландара, коју је одржао на свечаном скупу Академије 10. новембра 1932. године у сали Коларчевог универзитета, пред великим бројем званица и својих студената, Петковићу је уручена диплома о проглашењу за правог члана Академије философских наука. Ондашња дневна штампа детаљно је известила о Петковићевој беседи, напомињући да су догађају присуствовали изасланик Њ. В. Краља пуковник Д. Крстић, чехословачки посланик Флиндер, врховни рабин Алкалај, академици, професори Универзитета и бројни Петковићеви ђаци, који су новог члана академије поздравили бурним аплаузом.⁸

Наредне, 1933. године, коначно је, након низа перипетија, објављена књига *Сџаро Нагоричино, Псача, Каленић* као прва публикација едџије *Сџари срџски уметнички сџоменици* у серији *Сџари јуџословенски уметнички сџоменици*. Исте године Петковић је покренуо иницијативу о истраживању Дечана зарад писања монографије о манастиру, а убрзо и обимна ископавања Царичиног града, у чему је имао свесрдну

помоћ Српске краљевске академије, односно њених фондова, пре свега Фонда Михајла Пупина, из којег су делом финансирана истраживања. Захваљујући средствима Пупиновог фонда било је могуће публиковати двотомну, богато илустровану монографију о Дечанима, која је објављена 1941. године.

Мада су активности Српске краљевске академије током Другог светског рата биле значајно сведене, понеки сачуван документ сведочи о томе да је Петковић, иако стављен у пензију на почетку оружаног сукоба, активно бринуо о научном раду ове институције. По свему судећи, није занемаривао ни свој рад, те је на првом скупу Академије филозофских и друштвених наука одржаном 25. јула 1945. године био приказан рукопис његовог *tagmit opis*-а с више од 1100 илустрација, књиге *Прејлед црквених споменика кроз њовесницу српској народа* објављене 1950. године као четврта свеска нове серије Одељење друштвених наука Српске академије наука.

На самом крају рата, у мају 1945. године, Петковић се још једанпут прихватио дужности секретара Академије филозофских наука, а једноремено и вршиоца дужности Академије уметности. За члана Српске академије наука изабран је 1948, а одмах и за секретара новоформираног Одељења друштвених наука (1948–1952). Иако већ у осмој деценији живота, прихватио се бриге о утемељењу још једне институције. Он је, наиме, 1947. године постављен за управника Археолошког института основаног под окриљем САН. Ту је дужност обављао до своје осамдесете године, односно до 1954. године, када је Институт проглашен за установу са самосталним финансирањем и када га је на месту управника наследио његов дугогодишњи сарадник Ђурђе Бошковић, а он проглашен за доживотног почасног директора Института.

Напомене

* dubravka.preradovic@bi.sanu.ac.rs

Чланак је резултат рада у Балканолошком институту САНУ који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2024. години, број: 451-03-66/2024-03 од 26. 1. 2024. године.

¹ О расправи између Петковића и Академије в.: Годишњак СКА 29 (1921) 29–34.

² Архив САНУ, СКА 234/1920.

³ Архив САНУ, СКА 34/1920.

⁴ Архив САНУ, СКА Јован Цвијић 13484_961.

⁵ Архив САНУ, СКА 73/1929.

⁶ Архив САНУ, СКА 180/1931.

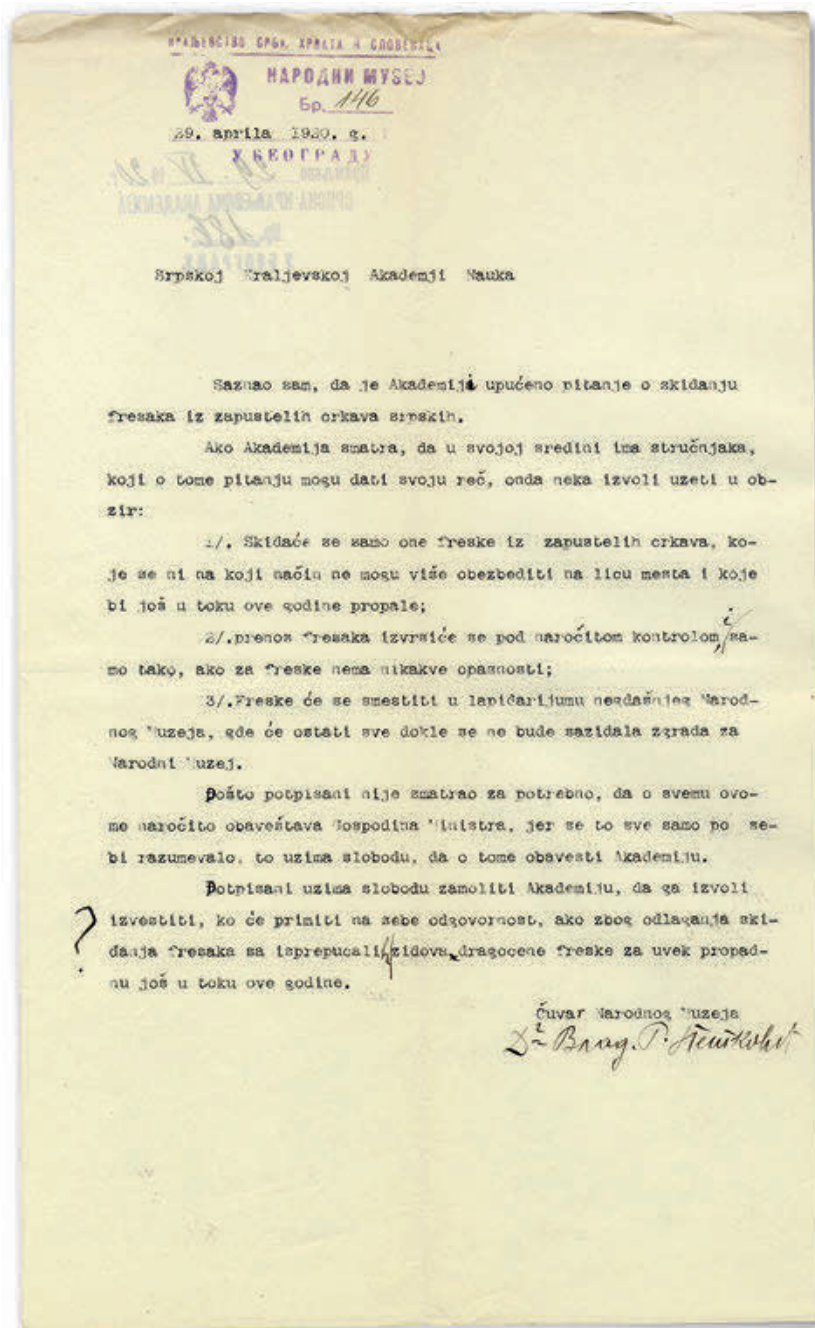
⁷ *Истио*.

⁸ Дана 11. новембра су о Петковићевој беседи и проглашењу за академика известила сва три оновремена дневна листа: *Политика*, *Време* и *Правда*.

Петковићево писмо Српској краљевској академији у вези са
 скидањем фресака из запустелих цркава
 (Архив САНУ СКА 234/1920)

КРАЉЕВИНА СРБИЈА, ХРВАТИ И СЛОВЕНИЦИ

НАРОДНИ МУЗЕЈ

Бр. 135

18.5. 1929
У БЕОГРАДУ

Српској Краљевској Академији

У јавности је забележено, да је
С. К. Академија израдила Правилник
за руковање Нар. Музејем. Управа
Музеја доведена је у врло непријатан
положај, да о томе сазнаје из
новина. Мислим, да поштомачи и
као научни радник и као пријатељ
Музеја, у коме ради већ двадесет и
гестир година, није заслужио
једно такво поштомачковање.

Ако би споменути вест
била тачна, гест ми је замолити
С. К. Академију, да доизмени
Правилник и да у што краћем
року доставити Нар. Музеју.

Управник Нар. Музеја
Д-р Драг. Р. Петковић

СРПСКОЈ КРАЉЕВСКОЈ АКАДЕМИЈИ

Част нам је предложити за правог члана Академије Филозофских наука г. д-ра Владимира Р. Петковића, професора Универзитета у Београду и Управника Народног музеја.

Г. Петковић ради са великим ушле-
чавају наше средњовековне културе и уметности. Он показује
у овоме раду не само стручношћу и компетентношћу него и изве-
сно одушевљење за послове ове врсте. Списак његових радова
тако је велики да ћемо, не наводећи га, само поменути да су
његове стручне и научне квалификације изван сваке оумје:
не само код нас редак је часопис ове врсте /тј. за средње-
вековну уметност и културу/ који не би имао и лепих прилога
од г. Петковића, него и на страни. Његове велике монографи-
је о најзначајнијим нашим манастирима /Кахенићу, Манастију,
Грачаници и т.д./ добро су познате. Сем љубави према овоме
послу он показује и организаторских способности, не само у
сређивању Музеја него и у ископавању наших средњовековних
споменика и објављивању пронађене грађе.

Како је један од великих задатака Српске краљевске академије описивање наших старих споменика и објављивање грађе о њима, мишљења о то да је г. Петковић Академији потребан за њен рад. С друге стране, један овакав отручњак потребан је Академији и ради оцртавања радова ове врсте и живљега рада оних њених задужбина којима је остављено у задатку проучавање наше земље са ове стране.

Зато сматрамо да је у интересу остварења Академијиних задатака да г. Влад. Р. Петковић буде изабран за правога члана Академије философских наука, за што га доле-

и предлагаю.

Ова је кандидација примљена једногласно у
адемије философиких наука од 18 јануара 1932

ара 1932 год. 1111 2049
рад.

рад.

7 27 OCT 1961 1500
 Alexander & Berns
 Carl Koppelman

Can. Kipulana

✓ Robert Smith

Ms. 7000

Thompson

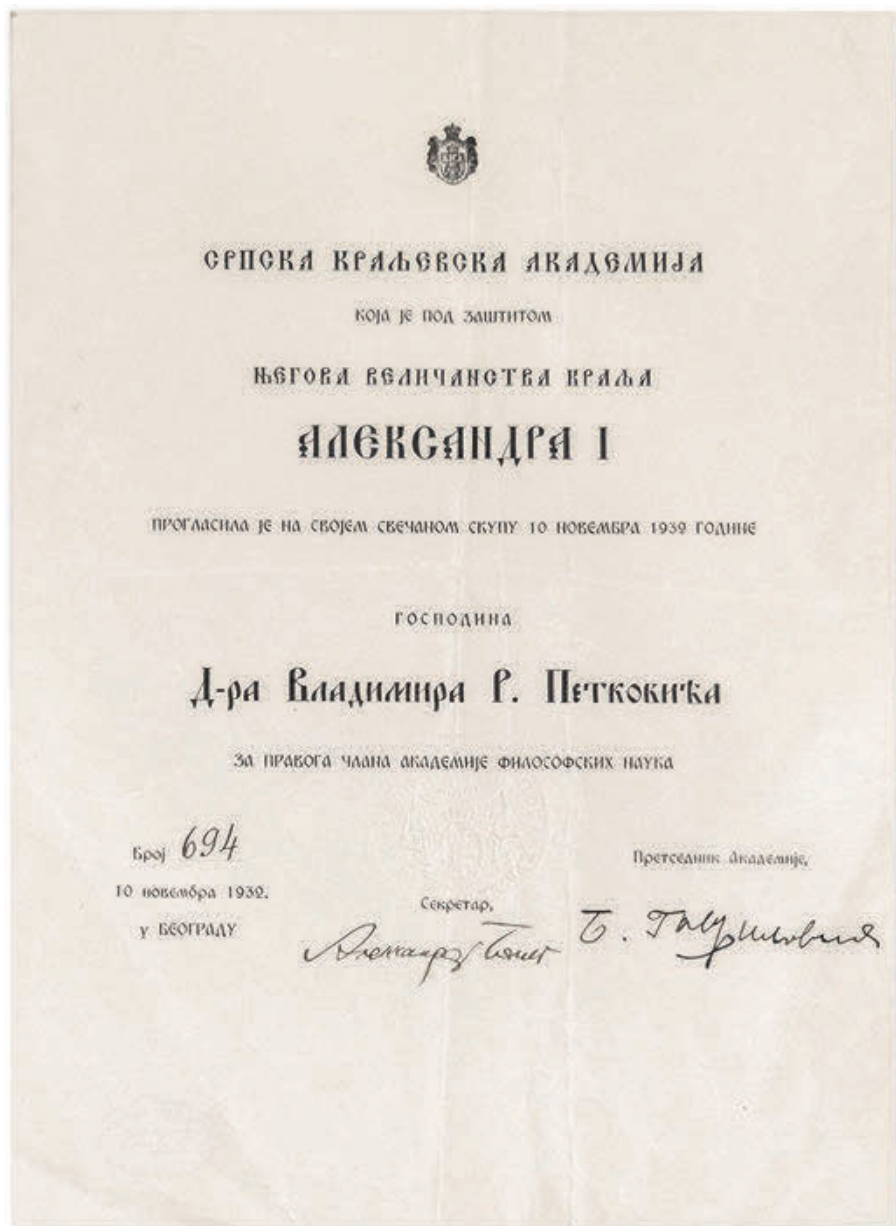
Српској Краљевској Академији

Желео бих на скупу Академије
процитати своју приступну
беседу, Лектора св. Саве у
старијем животињу српском.

Част ми је замолити за дејство,
да се споменути беседа стави
на дневни ред.

24. окт. 1932.г. Д-р Владо Р. Петковић,
у Београду проф. Унив.

Писмо Владимира Р. Петковића Академији у којем саопштава тему
своје приступне беседе
(Архив САНУ СКА 694/1932)

Диплома академика
(Музеј града Београда, КИ 1_2518)

ли прве материјал за научну обраду тих споменика. Иако су се они у својој раду ограничили били на један мали и уз то и не баш најзначајнији део једне крупне културне целине, ипак су њихови радови — акварели и цртежи — били само за нас већ у опште за цео културни свет право једно откриће.

Од тога времена испитивањем наше старе уметности бавили су се поред нас и страни научници. Природно је да је Српска Краљевска Академија учинила велике напоре, да се тај део наше прошлости што боље осветли.

У заједничкој седници Академије филозофских наука и Академије уметности одлучено је већ крајем 1913 године да се по утврђеном плану приступи проучавању старих српских споменика. Светски Рат је међутим прекинуо целокупан научни рад у нас, и тако се одједном и на пречац прекину и рад на прикупљању и проучавању уметничких старих споменика наших. Том и великом и важном послу пришла је Академија одмах после рата, и ускоро — можда већ почетком идуће године, — она ће горостасну и величанствену серију тих споменика отпочети објављивањем завршних студија и уметнички израђених слика наших чувених манастира Св. Нагоричана, Каленића и Псаће. Академија ће тај рад наставити већ и зато што испитивање целокупног културног блага наше прошлости у програму изазива га рада стоји још увек на првом месту а друго и зато што се Академија бави, као културно национална установа и сама с разлогом горди већ досад познатим резултатима до којих се испитивањем тековина нашег духа онога времена дошло.

Г. др. Гавриловић помиње неке од тих резултата, и закључује:

„Тако се, господе академици, за једно релативно кратко време, напорима читавог једног низа радника и наших и страних, створила већ данас једна, истина, још недовршена, али ипак зато јасно извучена слика о вредности наше уметности средњег века, слика која са блиставом сјаја нашег народног генија онога времена свакојак начин изузетно велику част нашем народу. На израђивању те слике радио је и академик г. Петковић. Данашњом својом приступном беседом он ће, без сумње, појаснати још коју лепу црту у њој.“

Топло поздрављен, г. др. Петковић је онда прочитао своју приступну академску беседу: „Легенда Светог Саве у старом живопису српском“.

У својој врло стручној беседи г.

Г. др. Петковић је између осталог истакао да је наш средњовековни уметник био оригиналан у обради тема, инспирисајући се својом родном земљом, док су Бугари, дајући своју обраду Манастирне хронике, дали само један ронски превод и копију византских уметника.

После приступне академске беседе г. др. Петковића, који здрављен, г. др. Гавриловић проглашујући га за правог члана Академије, рекао:

„Господине академијче,

Многобројне студије напосе о нашим питањима наше и наше уметности Средњег века објављене у стручним часописима и зборницима, и нашим, запажене су одавно и историци. Историци ви сте оног хаоса који је услед наглог прибирања и на ња грађе настао у нашу стару уметност, с којом смо појавили на јавноста када су сложена, тачно нашу средњовековну цркву толико важна питања изнели у период разбиса у томе разбистрању ишли до врло лепих резултата познато дело „Les serbes du moyen âge“ (Belgrade 1907) схем рећи, врло лепе и о Каленићу и Раваници и Жичи протјерали они чланови Академије Академији предлажући члана и нејан.

Српска краљевска академија нас за свога на, потврдила је и о толико она цени рад на испитивању старе наше славне прошлости да ће у мучном ду који ће под нескрћеним пут издавања украса средњовековне и наше и опште поузданог и вођу и.

Још је г. Гавриловић захвалност Њ. В. Краља, који је послао свога изасланика и присутнима.

Православна црква

Велики Бечкерек

У Добелах су и радови на православне цркве припремне материјал, тако да моћи одмах почетко православно даће радну снагу натије помоћи и лозима и матери

Линдберг узима своју ранију дадиљу

Њујорк, новембар

11 новембар

Свечана седница Српске краљевске академије

— За правог члана проглашен је г. др. Владимир Р. Петковић —

У сали Коларчевог народног универзитета синоћ је одржан свечани скуп Српске краљевске академије, на којем је проглашен за правог члана Академије г. др. Владимир Р. Петковић, професор Универзитета у Београду и управник Народног музеја.

Свечаној седници присуствовали су изасланик Њ. В. Краља, чехословачки посланик г. Флидер, врховни рабин г. Алкалаи, академици, професори Универзитета и мноштво јавности.

Свечаној седници отворио је протседник Академије г. др. Богдан Гавриловић, који је, пре по што је дао реч г. др. Петковићу, изнео један део рада на проучавању наше уметности Средњег века и поменуо неколико резултата до којих се дошло проучавањем наше средњовековне уметности.

Г. Гавриловић је говорио о таленту у коју су западали наши уметнички споменици Средњег века за дугог и тежког робовања и о стремљењу према томе мраку наше националне мисли после васкрса ново српске државе, почетком 19 века. Из тих стремљења родиле се и претечање те прошлости, и оно се јасно види по многим некрама које ће онда онда заблестати у крилу Српског уметног друштва.

Међутим, прва стварна и колико-толико научна испитивања наших уметничких споменика јављају се тек у седамдесетим годинама прошлог века. Тих су година Мишаило Валтровић и Драгиша Милутиновић, обилазећи манастире ослобођене Србије и снимајући архитектуру, скулптуру и декорације старих српских цркава, прибавили прве материјал за научну обраду тих споменика. Иако су се они у својој раду ограничили били на један мали и уз то и не баш најзначајнији део једне крупне културне целине, ипак су њихови радови — акварели и цртежи — били само за нас већ у опште за цео културни свет право једно откриће.

Од тога времена испитивањем наше старе уметности бавили су се поред нас и страни научници. Природно је да је Српска Краљевска Академија учинила велике напоре, да се тај део наше прошлости што боље осветли.

У заједничкој седници Академије филозофских наука и Академије уметности одлучено је већ крајем 1913 године да се по утврђеном плану приступи проучавању старих српских споменика. Светски Рат је међутим прекинуо целокупан научни рад у нас, и тако се одједном и на пречац прекину и рад на прикупљању и проучавању уметничких старих споменика наших.

Том и великом и важном послу пришла је Академија одмах после рата, и ускоро — можда већ почетком идуће године, — она ће горостасну и величанствену серију тих споменика отпочети објављивањем завршних студија и уметнички израђених слика наших чувених манастира Св. Нагоричана, Каленића и Псаће. Академија ће тај рад наставити већ и зато што испитивање целокупног културног блага наше прошлости у програму изазива га рада стоји још увек на првом месту а друго и зато што се Академија бави, као културно национална установа и сама с разлогом горди већ досад познатим резултатима до којих се испитивањем тековина нашег духа онога времена дошло.

рано пролеће.

А, иначе, опасно је по спове из младости када се испуњавају после толиких година.

У доба мота првог детињства у нашу кућу долазило је врло често млада богослов, песник

Г. др. Петковић чита своју приступну академску беседу; десно: претседник академије г. др. Б. Гавриловић)

др. Петковић је изнео легенду о Светом Сави онако како је дата у манастиру Морачи и у трипезарији манастира Хиландара. Ове су фреске рађене на крају Средњег века, а ослањају се у главном на биографију Теодосија и Доменијана, које су имале, изгледа, својих минијатурних илустрација.

Г. др. Петковић је спровео уредну анализу легенде Светог Саве у Морачи и у Хиландару, и докато их у везу са овим књижевним саставима, и на основи зграфских података покушавао је да реши так поставанк Доменијаново биографије Светог Саве, који би на то доба Милутиновић, када се појавила жеља за једним украсним колеком те легенде.

Г. др. Петковић је између осталог истакао да је наш средњовековни уметник био оригиналан у обради тема, инспирисајући се својом родном земљом, док су Бугари, дајући своју обраду Манастирне хронике, дали само један ронски превод и копију византских уметника.

После приступне академске беседе г. др. Петковића, која је поздрављен, г. др. Гавриловић је проглашујући га за правог члана Академије, рекао:

„Господине академијче,

Многобројне студије наше о драгоценим питањима наше културе и наше уметности Средњег века, објављене у стручним часописима и зборницима, и нашим, запажене су одавно и историци. Историци ви сте се после оног хаоса који је услед и

Трпезарија Хиландара,
циклус живота светог Саве, *Анђео усмрђује Сшреза*

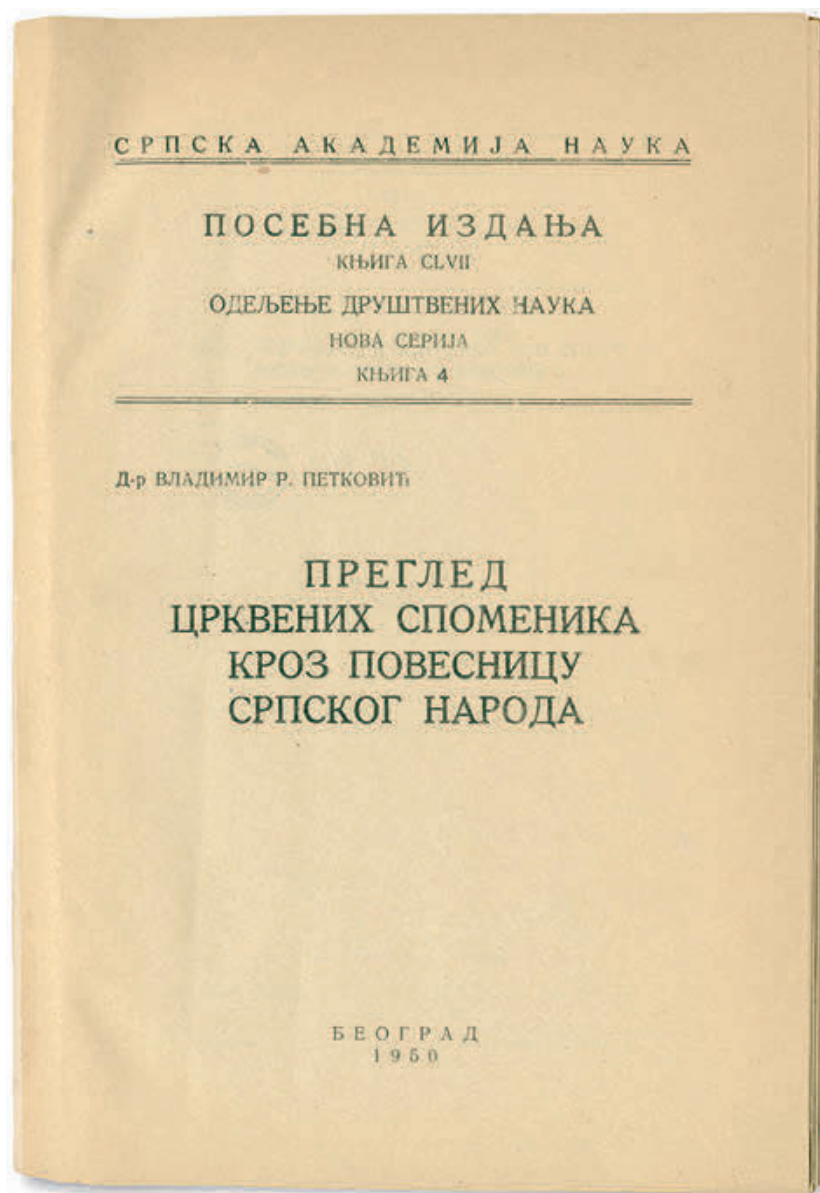

Трпезарија Хиландара,
циклус живота светог Саве, *Рукойоложење святой Саве за архиепископа*

Владимир Р. Петковић, *Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа*, Београд 1950, насловна страна

ВЕСНА БИКИЋ, Археолошки институт, Београд

МИЛАН МИЛОВАНОВИЋ, Археолошки институт, Београд

Владимир Р. Петковић, управник Археолошког института САН (1947–1954)

Академик Владимир Р. Петковић именован је за првог управника Археолошког института Српске академије наука одлуком Комитета за научне установе, Универзитет и високе школе Владе НР Србије од 31. маја 1947. године.¹ Постављење управника представљало је завршни чин процеса оснивања Археолошког института под окриљем реформисане Академије која је, у оквиру ширег програма обнове земље након завршетка Другог светског рата, убрзано радила на формирању научних установа, односно успостављању научних истраживања.²

У датом политичком и друштвеном времену, Владимир Петковић је био идеалан кандидат за управника, а његов избор је, по свему судећи, био добро промишљен годинама уназад. На челну позицију Института Петковић долази с великим искуством истраживача и организатора послова. Као научни радник, он се деценијама афирмисао на пољу проучавања српских и византијских старина, упоредо и као покретач систематског документовања споменика, укључујући остатке живописа, архитектонске пластике и украса.³ На пољу организационих послова, у пуној мери се Петковић исказао већ на позицији директора Народног музеја (1919–1935) и, касније, вршиоца руководећих функција у Академији.⁴ Пошто је окончан период његовог управљања Народним музејом, Петковић је указивао на потребу оснивања научне институције која ће се бавити споменичким и археолошким наслеђем и уједно координирати рад свих учесника у том процесу. У околностима слабог познавања средњовековних локалитета, јачање контроле над истраживањима у међуратном периоду било је у служби успостављања систематског проучавања по јединственој методологији, али и потребе да се домаћи стручњаци укључе у та проучавања равноправно са сарадницима међународних археолошких установа које су тридесетих година биле нарочито активне пре свега на подручју Старе Србије.⁵ Долазак на чело установе којој је припао задатак да организује систе-

матски рад на археолошким проучавањима, надзор над археолошким пословима и координацију сродних институција у земљи⁶ Петковићу је створио широку платформу за деловање, управо онакву каквој је дуго тежио. Новоустановљену улогу и видљивост резултата научног рада требало је да подржи часопис *Сџаринар* који је, након паузе у излажењу током ратних година, одлуком Српске академије наука и чланова Српског археолошког друштва додељен Археолошком институту.⁷ За остварење тих замисли Петковићу је у првим месецима рада стављен на располагање тим који су сачињавали археолози и стручњаци различитих вокација који су се бавили проучавањем материјалних остатака: Ђурђе Бошковић (заменик управника), Милоје Васић, Лазар Мирковић, Радослав Грујић, Александар Дероко, Светозар Радојчић, Зорка Симић Миловановић, Ђорђе Мано-Зиси, Радивоје Љубинковић, Мирјана Ђоровић Љубинковић, Растислав Марић и Иван Здравковић.⁸

Организација рада Археолошког института САН под Петковићевим надзором обликовала се кроз дискусије на седницама које су испрва заказиване једном седмично.⁹ Упркос дилемама у вези с приступом истраживањима, а које су биле одраз интересовања сарадника Института за поједине теме, већ на првој седници је одлучено да се сачини један општи план рада који би обухватио сва истраживачка питања која спадају у делокруг установе.¹⁰ Пошто су обављени предложени послови, приступало се колективној анализи добијених резултата у форми предавања с дискусијама. Залагањем Ђурђа Бошковића, који је био главни заговорник предложеног концепта, свакако уз подршку Владимира Петковића, постављена је дугорочна стратегија истраживања. Документ насловљен као *План научног рада у Археолошком институту Српске академије наука*, који је подељен свим сарадницима установе, у заглављу је имао истакнут истраживачки концепт, односно намеру Института да се бави проучавањем „прошлости југословенских и јужнословенских народа, а посебно Срба, на бази археолошке научне документације”. То је било предвиђено да се остварује кроз четири главне теме/проблема и, с тим у вези, ископавања појединих налазишта и испитивање споменика. Прва наведена тема, досељавање Словена на Балканско полуострво, утемељена је на тада доступним искуствима из словенских земаља, пре свега Русије и Чешке, уз очекивану аквизицију нових теренских података. Друга тема – Народи и њихове техничке и културне тековине (на које су Словени наишли при својој досељавању) својим широким хронолошким опсегом, од праисторије до раног средњег века, требало је да повеже све сараднике Института

у дијахроном сагледавању појава у материјалној култури. Преостале две теме су биле из студија медијевистике, аспекта који је одражавао актуелни састав истраживача у Институту. Једна од тема требало је да буде посвећена изучавању односа словенских племена, првенствено Срба, према културном наслеђу држава, региона и култура из окружења, пре свега Византије и Запада, затим Османског царства, као и међусобним односом Срба и осталих јужнословенских народа на Балкану и у другим земљама, кроз археолошке и уметничке споменике. Последња тематска јединица директно се односила на археолошко и споменичко наслеђе српског средњег века, тако што је било предвиђено изучавање друштвених односа у средњем веку, на основу материјалних остатака (градова, села, сакралних објеката, зидног сликарства).

Упоредо с дефинисањем плана рада Института успостављена су и систематска археолошка истраживања налазишта која су у претходном периоду исказала научни потенцијал. Пре свих, то су били Београдска тврђава, Дубравица-Орашје (*Margum*), Царичин град (*Justiniana Prima*) са околином, затим праисторијско Градиште код Кикинде, утврђени градови познати из средњовековних наративних извора – Петрич, Смедерево, Голубац, Марково кале код Врања, Ужички град, Сврљиг, затим остаци касноантичких здања, палате у Гамзиграду и бране код Злате, као и турске тврђаве Кулич и Рам. Уз археолошка налазишта, сарадници Археолошког института САН заједно са својим управником, обилазили су црквене споменике с циљем да детаљније проуче и за потребе документовања фотографишу архитектуру и фреско-сликарство, па је тако пажња посвећена цркви у Доњој Каменици, манастирима Благовештења у Горњачкој клисури, Дренчи, Велућу, Копорину, Цркви Константина и Јелене у Охриду, и многим другим. Поред тога, сарадници Института су започели и програме у оквиру великог пројекта „Рекогносцирања Србије”, који је тек делом реализован, у околини Београда, затим у Овчарско-кабларској клисури, источној Србији и другде. Да би се овако комплексан план рада могао остварити, било је неопходно уредити документациони фонд Института, формирањем картотеке с фототеком и библиотеке, као и израдом археолошких карата.¹¹ Организација делатности Археолошког института у циљу планирања свеобухватног проучавања прошлости, осмишљена за време управе Владимира Петковића, настављена је наредних година, упоредо с добром праксом редовног објављивања резултата теренског рада и мултидисциплинарних истраживања у гласилу Археолошког института, часопису *Сџаринар*, у виду детаљних извештаја или студија.

Напомене

* v.bikic@ai.ac.rs

¹ Архив САНУ, САН, Комитет за научне установе, Универзитет и високе школе Владе Н. Р. Србије, Персонални одсек бр. 563, 31.05.1947. *Одбору за вођење послова Српске академије наука* (Сагласност за постављање управника института при САН), акт бр. 339 од 2. јуна 1947.

² М. Миловановић, В. Бикић, *Владимир Петковић и оснивање Археолошког института: околности и реализација*, Старица 74 (2024), у штампи.

³ Д. Прерадовић, *У име науке и домовине: истраживања средњовековних споменика под окриљем Народне музеја Србије и њихови резултати (1906–1940)*, Београд 2023, 43–44.

⁴ Петковић је био секретар Академије философских наука СКА (1933–1935; 1939–1941), секретар Академије уметности СКА (1945–1946) и секретар Одељења друштвених наука САН (1948–1952).

⁵ Миловановић, Бикић, *Владимир Петковић и оснивање Археолошког института*; Прерадовић, *У име науке и домовине*, 56–58.

⁶ Аноним, *Записници Академијиних скупова*, Годишњак САН 52 (1945), 59; Ђ. Бошковић, „Развој археолошке науке после ослобођења”, у: *Споменица Српског археолошког друштва (1883–1983)*, ур. М. Гарашанин, Београд 1983, 42; Миловановић, Бикић, *Владимир Петковић и оснивање Археолошког института*.

⁷ М. Миловановић, *Часовис Старица као орган Археолошког института САН*, Старица 74 (2024), у штампи.

⁸ Археолошки институт, Документација Археолошког института, Записник прве седнице Археолошког института Српске академије наука одржане 12. јуна 1947. год.

⁹ Ј. Шарић, В. Бикић, *Археологија под једним кровом – оснивање Археолошког института*, у: *Mnemosynon Firmitatis – 70 година Археолошког института*, ур. В. Бикић, Ј. Шарић, Београд 2017, 45–47.

¹⁰ Исто.

¹¹ М. Milovanović, *Documentation office of the Institute of Archaeology in Belgrade as an organisational unit*, Archaeology and Science 18 (2022) 256–258; С. Никић, М. Миловановић, *Историјски ход Библиотеке Археолошког института у Београду кроз рад библиотекара*, Читалиште 42 (Панчево 2023) 46–47.

Београдска тврђава – општи изглед Доњег града на почетку уређења Народног парка „Калемегдан”
(Београдска тврђава са старих фотографија – чишћења и истраживања Марка Појовића,
прир. В. Бикић, Београд 2023, 206, ДГ76)

Археолошка истраживања античког Маргума
(Документација Археолошког института; дигитализацију спровео
Аудиовизуелни архив и центар за дигитализацију САНУ)

Остаци зида бране код Злате
(Документација Археолошког института)

Југозападна кула палате у Гамзиграду у току радова 1947. године
(Документација Археолошког института)

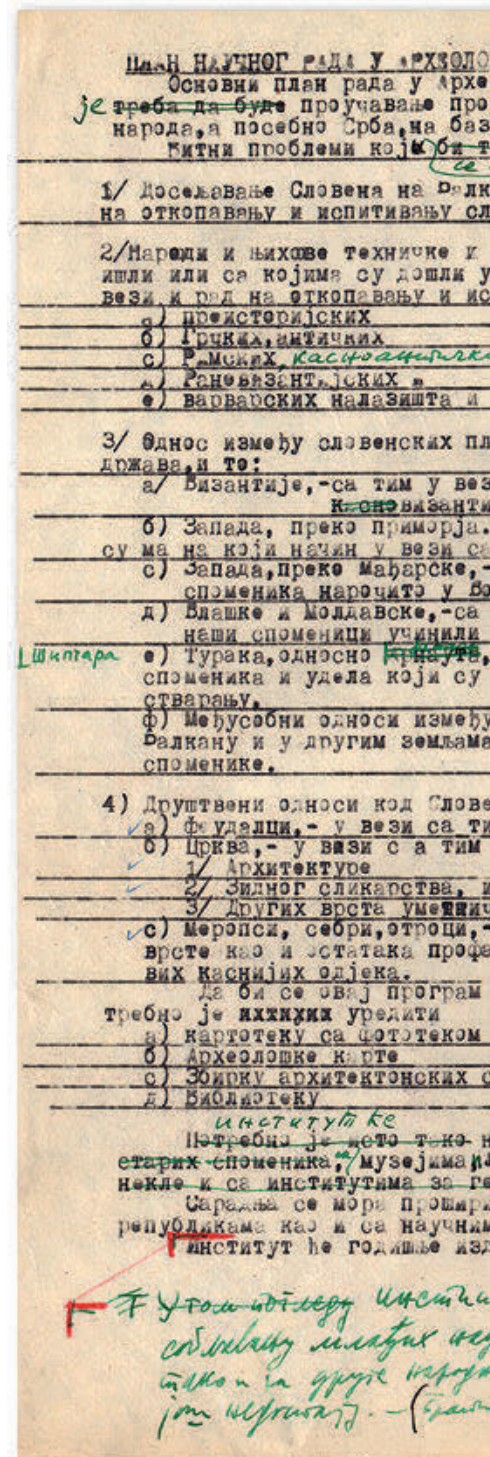
Изглед остатака Сврљишког града приликом обиласка 1947. године
(Документација Археолошког института)

Црква манастира Копорина у току техничког снимања 1947. године
(Документација Археолошког института)

Владимир Петковић, поклон госпође Ружице Петковић
Бурђу Бошковићу 1971. године
(Документација Археолошког института, Легат Бурђа Бошковића)

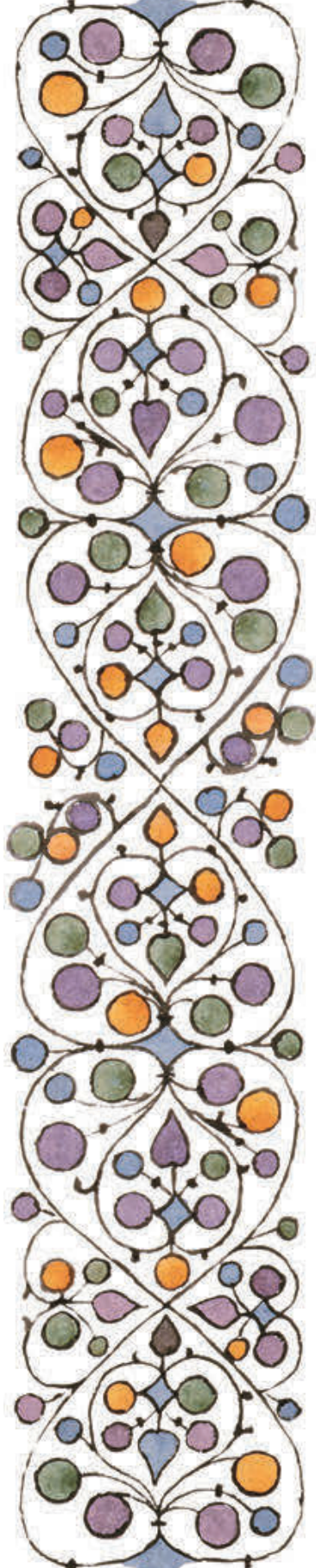
План рада Археолошког института за 1949. годину
(Документација Археолошког института)

[illegible]

*„Ми смо први учинили покушај,
да за расветљавање многих
историјских појава употребимо
и уметничке сѝоменике и
радујемо се што је наша стручна
критика и оцена стручњака
на страни нашла да наш покушај
није био без успеха.”*

Владимир Р. Петковић, Извештај о раду у Одељењу за српску и византијску
уметност у Народноме музеју, Годишњак СКА 22 (1909) 180.

ДУБРАВКА ПЕРАДОВИЋ, Балканолошки институт САНУ

Владимир Р. Петковић и истраживања српске средњовековне уметности

У новембру 1927. Владимир Р. Петковић у писму упућеном Михајлу Пупину, између осталог, пише да је „спремио једну велику публикацију о нашој уметности средњег века (архитектура и скулптура, сликарство и ситни занати) која би имала око 2000 илустрација (од њих око 100 у боји)”.¹ Замишљена публикација била је резултат вишегодишњих систематичних интензивних истраживања средњовековних цркава и манастира које је Петковић покренуо непосредно по доласку у Народни музеј (1905). На почетку своје научне мисије ограничен средствима и ондашњим границама Краљевине Србије, Петковић је од 1907. до почетка Првог балканског рата ипак успео да истражи тридесетак средњовековних цркава и манастира и стручној и широј публици изложи важне резултате тих истраживања. Притом, током својих научних екскурзија није занемаривао ни позносредњовековно наслеђе. Петковићева истраживања била су по много чему пионирска. Он је тих година, између осталог, открио портрете Стефана и Лазара Мусића у Новој Павлици (1910) када је скинуо танак слој лепа на месту на којем је очекивао да се налазе ктиторски портрети. То откриће му је омогућило да овај храм идентификује с црквом Ваведења коју су синови челника Мусе подигли заједно с мајком Драганом, сестром кнеза Лазара, у којој су све троје сахрањени. Током исте научне екскурзије у Белој цркви у Карану прочитао је натпис уз ктиторску композицију, а у олтару идентификовао лик Георгија Медоша. Отуда је један од његових раних чланака био посвећен управо ктиторским портретима.² Резултат тих првих теренских истраживања је и студија о средњовековном живопису *Иконографија манастирских цркава у Србији*.³ На том месту је прегао да на основу резултата једномесечне научне екскурзије, у пролеће 1906. године, изложи поуздане историјске податке о црквама, да анализира иконографију појединих композиција и ликова у различитим храмовима, као и да нађе њихове књижевне узорце у црквеној поезији.

Тим првим, и за нашу науку пионирским чланцима придружује се и студија о циклусу сцена из Богородичиног живота из припрате Каленића коју је Владимир Петковић довео у везу с мозаицима цркве Христа Хоре у Цариграду.⁴ Он је био и први истраживач који је посветио дужну пажњу живопису и архитектури цркава из времена након пропасти српске средњовековне државе, и део ондашњих истраживања преточио у обиман чланак о црквама подигнутим између 16. и 18. века.⁵ Но, без сумње, најзначајнији резултат Петковићевих првих истраживања јесу његови чланци о историји, архитектури и живопису Спасове цркве у Жичи објављени у првим бројевима нове серије *Стшаринара*.

Након балканских ратова и Великог рата које је Петковић провео, како сам каже, „под заставом”, услови за наставак истраживања споменика на терену стекли су се 1920. године. Коначно је било могуће истраживати цркве и манастире у областима Старе Србије који су се до 1912. године налазили у границама османске државе. У годинама до 1928. године, када је буџет за теренски рад значајно умањен, интензивно се истражују живопис, архитектура и ризнице цркава и манастира на свим просторима на којима је било српског средњовековног наслеђа, на Косову и Метохији и у Македонији, као и у Црној Гори, а нису били занемарени ни храмови познијег периода, првенствено они на Фрушкој гори. На том су послу били ангажовани готово сви оновремени медиевисти, па су тако под окриљем Народног музеја 1921. изведене четири научне екскурзије, а 1925. чак осам, када је коначно било могуће организовати и истраживање манастира Хиландара на Светој Гори. У тако обимном и интензивном послу, осим запослених у Народном музеју – Владимира Петковића, Лазара Мирковића, Жарка Татића, Ђорђа Мано-Зисија и Ђурђа Бошковића – учествовали су и други оновремени истраживачи средњовековне баштине. Тако је захваљујући подршци Народног музеја Милоје Васић, који се од краја рата готово у потпуности посветио раду на проучавању националне прошлости, истраживао Студеницу, а историчари Драгутин Анастасијевић и Владимир Ћоровић друге две задужбине Стефана Немање: Богородичину цркву и цркву Светог Николе у Куршумлији. Анастасијевић је те године извео и археолошка ископавања Богородичине цркве, што су била прва ископавања „српских старина”, током којих је, између осталог, пронађена Богородичина икона од стеатита, као и четири висећа кандила.⁶ Ћоровић је неколико година касније уз подршку Народног музеја био у прилици да проучи манастир Житомислић у Херцеговини, где је пронашао 40 рукописних књига (из 16–18. века) и око 60 турских

докумената.⁷ Екипи Народног музеја се у истраживањима придружио и Милан Злоковић, архитекта, у то време асистент на Техничком факултету, најпре 1923. када су истраживане цркве у околини Преспанског и Охридског језера,⁸ а потом 1927. године када је самостално изучавао цркву манастира Градац.⁹ Коначно, Музеј је помогао и Милану Кашанину у истраживању и снимању материјала за његову докторску дисертацију, прву из историје уметности на Београдском универзитету, која је за тему имала Белу цркву Каранску.¹⁰ Он је у краткој белешци о свом раду на припреми докторске дисертације забележио колико му је, поред помоћи СКА и Уметничког одељења Министарства просвете у којем је радио, била драгоцену подршку Народног музеја и његовог директора.

„Г. Др. Влад. Петковић, професор универзитета и управник Народног музеја у Београду, нарочито ме је задужио и обавезао на захвалности: са љубазношћу учишћеља, упозорио ме је на Белу Цркву, ставио ми на расположење музејског фотографа, дозволио ми да се користим музејском и семинарском библиотеком, која је код нас најбољашња делима из историје уметности, и дао ми да проучим ванредну колекцију снимака из Дечана и Патријаршије.”¹¹

Мада су средства у буџету Народног музеја за теренска истраживања значајно смањивана од 1928. године, Владимир Петковић је нашао начина да настави са овом важном музејском делатношћу до краја свог ангажмана на месту директора (1935). У том је периоду две године заредом, 1931. и 1932. проучавао Сисојевац, када је водио и археолошка ископавања овог локалитета приликом којих је пронашао гроб у југозападном углу наоса, за који је веровао да припада оснивачу манастира, монаху Сисоју.¹² У том периоду је почео и важна истраживања Пантократоровог храма у Дечанима, која су имала за резултат велику монографију о историји, живопису и архитектури овог храма коју је написао заједно с Ђурђем Бошковићем, а која је објављена 1941. године.

Та вишегодишња систематична теренска истраживања била су полазна тачка његовог обимног, једнако систематичног и акрибичног, али пре свега пионирског научног рада. Непосредно по повратку са школовања у Немачкој пред Петковића је био постављен огроман задатак, да истражи и систематизује знања о српској средњовековној уметности и постави темеље Одељења за српске и византијске старине Народног музеја и он се том задатку у потпуности посветио. Тако је његовим првим написима о Спасовом храму у Жичи, како је то већ истакнуто, српска наука добила прву модерну монографију једног

средњовековног споменика.¹³ Неуморно је објављивао стручне и научне чланке и бројне приказе књига на почетку каријере у оновременим књижевним часописима попут *Нове Искре* и *Дела*, а потом и у часописима, пре свега оним научним, на првом месту у *Сѣшаринару*, а потом и *Гласнику Скојској научној друштва*, те у *Прилозима за језик, књижевност, историју и фолклор* итд. Чим су се за то стекли услови, покренуо је важну едицију *Српски споменици* у Народном музеју (1922), чији је примарни циљ био објављивање монографија појединачних споменика. У оквиру те едиције Петковић је објавио своје студије о Раваници, Студеници и Каленићу, на којима је радио и већим делом их написао пре Великог рата,¹⁴ а потом је приредио и два обимна албума средњовековног сликарства, која су првенствено била намењена међународној научној заједници и стога написана на француском језику и опремљена великим бројем илустрација.

Коначно, не треба занемарити ни то да је резултат тих вишедеценијских истраживања и ванредно богата колекција снимака на стакленим плочама која се чува у Народном музеју. Та колекција је неисцрпан извор информација и неизоставан инструмент у проучавању архитектуре и живописа, али једнако важан документ о стању цркава пре, током и након рестаурација обављаних до 1940. године. Неретко, ови снимци садрже информације до којих се више не може доћи на терену. Тако је 1920. Петковић са Антом Мудровчићем, препаратором Народног музеја, направио важне снимке живописа Ђурђевих ступова код Новог Пазара који је убрзо отпао са зидова храма. Захваљујући Петковићевим снимцима и теренским белешкама Спасовог храма у Жичи објављене су студије у којима су представљена нова сазнања о живопису жичког католикона, будући да подаци сачувани на стакленим плочама омогућују реконструкцију иконографских целина и натписа који су данас мање видљиви или у потпуности уништени.¹⁵ Тако је у потпуности испуњено оно што је Петковић истакао приликом намере да оснује ову збирку – да би она „са једне стране веома олакшала проучавање наших уметничких споменика, а с друге би стране ове споменике сачувала будућности”.¹⁶

Нова Павлица, изглед цркве са северозападне стране (ДНМ А_1654)

Нова Павлица, Стефан и Лазар Мусић (ДНМ А_1245)

Бела црква Каранска, део ктиторске композиције (ДНМ А_639)

Бела црква Каранска (ДНМ А_628)

Богородичина црква у Куршумлији (ДНМ А_676а)

Богородичина црква у Куршумлији, Богородица Заступница,
друга половина 12. почетак 13. века,
стеатит, позлата, 7,8 × 3,6 × 0,8 цм
(НМС инв. бр. 26_216)

Владимир Р. Петковић и Милица Бешевић у Острогу, 1924
(Поклон-библиотека професора Сретена Петковића)

Охрид, црква Свете Софије, поглед са истока (ДНМ А_1132)

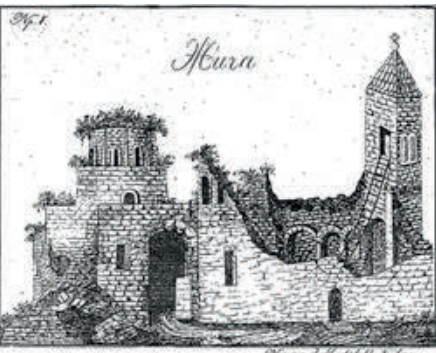
Црква Светог Николе, Куршумлија (ДНМ А_685)

Ћурђеви Ступови код Раса, остаци живописа у куполи
(ДНМ В_1000)

Димитрије Јанковић,
Жича, 1822–1828
(М. Тодић, Жича –
моштив ликовних
представа, фототографија
и разгледница, 322)

Истраживања Жиче

Спасова црква у Жичи, задужбина првовенчаног краља Стефана Немањића, крунидбена црква српских средњовековних владара и катедрала аутокефалне Српске цркве, има посебно место у повесници српског народа. Стога је и њено изучавање, како је то с правом истакнуто, „било [је] веома важан покретач развоја историографије српске средњовековне уметности у периоду дужем од једног столећа”.¹⁷

Први истраживач Жиче био је Димитрије Давидовић, новинар, дипломата и министар. Давидовић је Жичу посетио 1822. године у време када је био секретар кнеза Милоша Обреновића и том приликом је с пуно пажње описао живопис и архитектуру храма и преписао повеље са зидова трема улазне куле.¹⁸ Његовим прецизним и драгоценим запажањима захваљујући којима је могуће разумети стање у којем се Жича налазила на почетку треће деценије 19. столећа придружује се и цртеж храма у рушевинама који је приказан са северне стране. Реч је о првом познатом приказу жичког католикона и првој објављеној илустрацији једне српске цркве која је наменски направљена за текст.¹⁹ Наредних деценија су важна сведочанства о изгледу Спасовог храма оставили Јоаким Вујић, аутор првог путописа полуослобођене Србије који је забележио да се „у цркви ништа не може [се] видети кромје жалосна порушенија и руине”,²⁰ те Јанко Шафарик,²¹ као и Феликс Каниц (Felix Kanitz), који је описао и насликао изглед Жиче²² након обимних радова на рестаурацији који су 1856. изведени под надзором и о трошку предузимљивог жичког епископа Јоаникија Нешковића.²³

Када је 1870. године Српско учено друштво направило програм снимања средњовековних споменика, манастир Жича је у њему добио водеће место. Систематски рад на истраживању и заштити средњовековне уметности требало је да почне управо с храмом Христа Спаса. Тај задатак је поверен архитектама Михаилу Валтровићу и Драгутину Милутиновићу, чија је активност на проучавању српске средњовековне уметности, а првенствено архитектуре, означила почетак научног приступа материји.²⁴ Њих двојица су 1871. почела вишегодишњи рад на снимању архитектуре и живописа средњовековних споменика у Србији. Један од првих храмова који су проучавали била је управо Спасова црква. До 1884. године, када се окончао њихов систематски рад на изучавању споменика, њих двојица су урадила више од три стотине цртежа и акварела. Током тих студијских путовања црква којој су посветили највише времена и у којој су урадили највећи број цртежа и акварела била је управо Жича. Према извештајима које су поднели

Српском ученом друштву, Валтровић и Милутиновић су урадили 62 листа цртежа и акварела, од којих се данас њих 49 чува у Историјском музеју Србије.²⁵

До тренутка када је Петковић почео да истражује Жичу, у овом храму је на Спасовдан 2. јуна 1889. године миропомазан млади краљ Александар Обреновић (1889–1903), а 21. септембра 1904. године свечано помазан и краљ Петар I Карађорђевић (1913–1921). Историјски значај Спасове цркве, као и вредност њене архитектуре и сачуваног живописа, без сумње су утицали на то да се Петковић на почетку своје научне каријере посвети управо овом храму.

Петковић се први пут обрео у Жичи у пролеће 1906. године, када је са архитектом Петром Поповићем пратио Габријела Мијеа (Gabriel Millet) на његовој научној екскурзији по Србији. Током те године успео је још два пута, истина на само неколико дана, да се врати на локалитет, што му је све заједно било довољно да напише прву у низу студија о Жичи, које су објављене на страницама *Сћаринара*. Тај први чланак имао је два одељка: први везан за „критички преглед архитектуре и живописа” и други у којем је Петковић изложио сазнања и проблеме који су се тicali припрема византијских храмова, што је све поткрепио свом релевантом домаћом, али првенствено иностраном литературом, и завидним познавањем непубликованих писаних извора.²⁶

Истраживања Жиче наставио је и наредне, 1907. године. Те године су постављени темељи двома важним музејским колекцијама – колекцији фотографских снимака и колекцији копија фресака. Петковић бележи да је током рада на терену направљено осамдесетак снимака архитектуре и живописа Жиче, чиме је „ударен темељ колекцији фотографија, која ће, као помоћно средство за проучавање наше средњовековне уметности, бити потоњим истраживачима од велике користи”.²⁷ Академски сликар Пашко Вучетић израдио је три копије фресака у природној величини: светог Николу, арханђела из тимпанона врата која воде у јужну капелу и композицију „Ако не будете као ово дете, нећете ући у царство небеско”, која се налази у простору испод куле, као и припремне скице за копирање композиције Распећа која се налази у јужној певници. Намера је била да паралелно с копирањем живописа почне и израда одливака скулптуре у гипсу, као и модела цркава, али њу, у том тренутку, није било могуће спровести у дело. Због опасности да би могла отпасти са зида, фреска с представом „Богородице у пози Orans” из тимпанона портала између припреме и наоса пренета је у Народни музеј,²⁸ али је тај фрагмент зидног сликарства Жиче трајно

Пашко Вучетић (ДНМ)

изгубљен, вероватно, приликом бомбардовања Београда 1914. када је Народни музеј тешко страдао. Коначно, исте године Петковић је вршио и археолошка ископавања у храму на месту на којем је веровао да се налази ктиторов гроб и на неколико места у манастирској порти, али без значајнијих открића.²⁹

Када је пак реч о Петковићевом научном раду, истраживање које је спровео 1907. омогућило му је да у наредним бројевима *Старинара* објави трећи и четврти део студије о Жичи.³⁰ Трећи део био је посвећен историји манастира, а четврти, најобимнији од свих, био је у потпуности посвећен иконографији. Тај чланак прати чак 49 илустрација фотографија живописа, као и акварела орнамента, које је израдио архитекта Бранко Таназевић, што је био велики искорак у односу на прву студију о Жичи објављену само коју годину раније. Њоме је Петковић заокружио своја истраживања овог храма, а српска наука добила прву модерну монографију једног средњовековног споменика.³¹

„Чишавих седам векова има иза себе црква у Жичи. Свако од ових столећа остављало је трагове на њој и исписивало њој зидовима повесницу њену. Руине њене постојају на тај начин „мртваци који говоре“. Ваља само умети читати њихов језик. Они слојеви живописа један истодругој које смо на више места у цркви и у спољашњем нартексу констатовали, оне правке у сводовима цркве и у кубетима њеним, они замишљени и понова ошварани прозори најречиџији су сведоци њене прошлости, неми, ну ипак за то најпоузданији. Они треба да нам помоћу расветлију питање, да ли пред нама стоје они исти зидови који су негда поздрављали првога архиепископа независне српске цркве, св. Саву; да ли се у живопису даје открити слика на којима су се моли заустављати погледи његови. Да се јасно одвоји оно што је раније, од онога што је позније; да се и једно и друго може успешније анализирати, те да се даде створити бар приближна слика о првобитном изгледу цркве, неопходно је пошребно знати хисторију саме цркве и свеколики ред црквене и манастирске службе у њој, какав је био у разним периодима времена.”³²

Владимир Р. Петковић

Феликс Каниц, *Манастир Жича*, акварел, 1860

(према *Serbiens byzantinische Monumente*, Gezeichnet und beschrieben von F. Kanitz, Wien 1862, Taf. II)

Михаило Валтровић, Жича, поглед на цркву с југоисточне стране, акварел, 1884
(према Валтровић и Милутиновић: документи I, 58)

Михаило Валтровић, *Жича, живопис на западном зиду цркве*, акварел, 1873
(према Валтровић и Милутиновић: документи I, 77)

Жича, поглед на цркву са југоисточне стране
(ДНМ В_948)

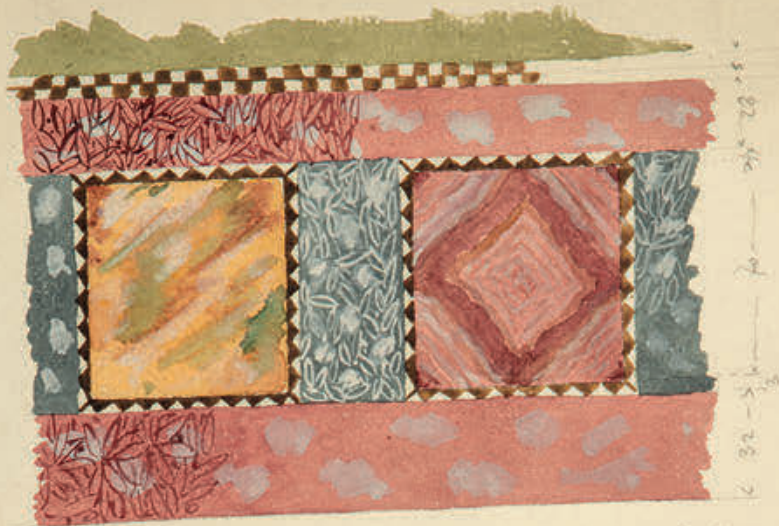

Жича, краљ Радослав
(ДНМ В_937)

Пашко Вучетић, „Ако не будете као ово дете, нећете ући у царство небеско”, копија фреске из Жиче, 1907
(ДНМ В_972)

32-33

32-33

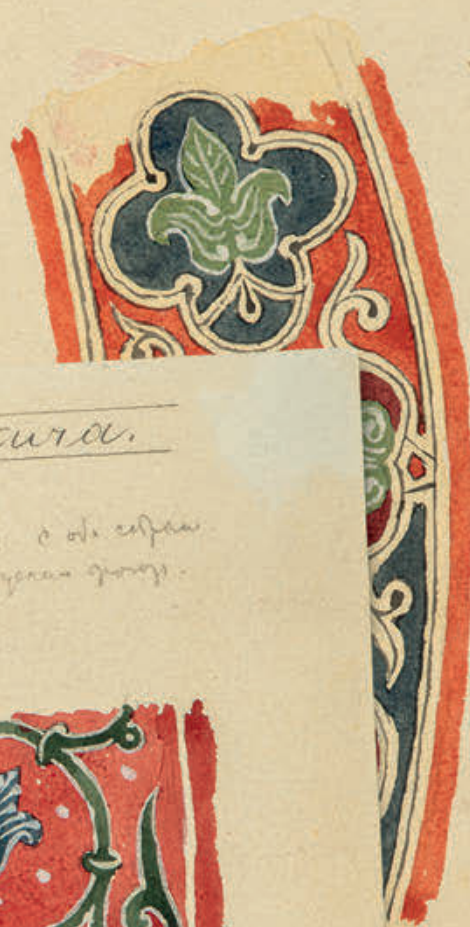
32-33

32-33

Бранко Таназевић, акварели орнамената из Жиче, 1908 (ДНМ)

гроздочки
и т.п.

Истор.

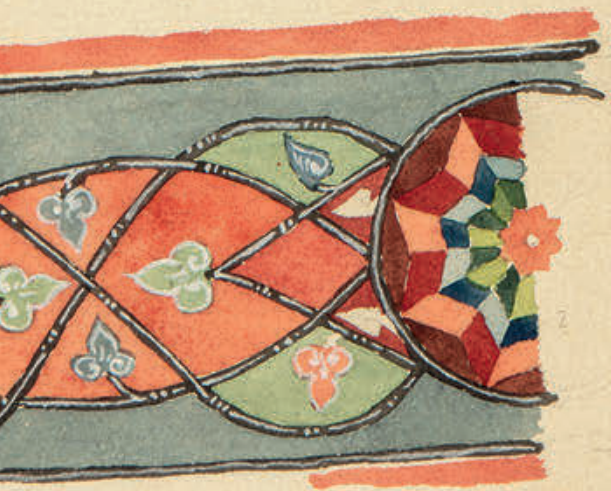
История искусства с его целью
и его значением.

53.

50

Их не нужно бояться
они не опасны
они не опасны.

Толстой
1908

Српски споменици

Проучавање средњовековних цркава постављало је пред истраживаче вишеструке изазове. С једне стране били су то изазови који су се односили на рад на терену. Неразвијена путна и железничка мрежа у значајној је мери утицала на избор споменика које је било могуће истраживати. Већина манастира била је запустела, а многе цркве нису биле приступачне. Приликом преласка чамцима преко Треске, до цркве Светог Андреје, читава екипа је завршила у реци, а Жарко Татић се разбио о стену и задобио повреде од којих се никада није опоравио. Уз то, на сваку научну екскурзију било је потребно понети више стотина килограма пртљага. Петковић једном приликом пише молбу железници за превоз чак 800 килограма пртљага, који је првенствено чинила фотоаграфска опрема.³³ Поред апарата и стаклених плоча различитог формата на пут је требало носити и хемикалије неопходне за њихово развијање, што је морало да буде обављено *in situ*. Треба додати и то да је одлазак у одређене области био скопчан са опасностима које су се тичале личне безбедности, до те мере да је 1920. године Петковић упутио надлежним властима следеће писмо:

*„Пошто ћу са јосиодином Пашком Вучешићем и Анђом Мудровчићем, прејарашором приликом престојеће наше путовања у Нови Пазар и Кос. Мишровицу и даље долином Лима, ради проучавања старих цркава, путовати кроз несијурне пределе то сам слободан умолићи јосиодина Министра, да би изволео додејствовати код јосиодина Министра Војној и Морнарице, да ми изволи дају на послују три револвера са по 20 метка, које ћу у случају да пошрошим илаћити.”*³⁴

Изазови кабинетског рада нису били ништа мањи од оних на терену. Требало је набавити адекватну стручну литературу које није било у земљи, проучити необјављене изворе, те коначно пронаћи начин да се резултати тих истраживања презентују стручној и научној јавности. Петковић је на објављивање своје монографије о Раваници чекао читаву деценију. Рукопис од осамнаест писаних табака био је завршен још 1912. године, али због ратних околности књига није могла бити објављена. У току рата су пак страдале фотографије, па је било потребно поновити снимања на терену.

Коначно, монографија о Раваници била је објављена 1922. године, и то као прва свеска едиције *Српски споменици*, коју је Владимир Р. Петковић основао у Народном музеју.³⁵ Срећна околност била је та што су од 1924. године издања ове едиције финансирана средствима из Фонда Михајла Пупина, коју је овај знаменити научник основао при Народном музеју.

Сва је прилика да су се двојица научника срела током мировне конференције у Паризу 1919. године. Пупин који је 1918. године у Лондону приредио књигу о српским средњовековним црквама као прву публикацију замишљене едиције о јужнословенским споменицима која, међутим, није заживела, своју замисао о промоцији српског средњовековног наслеђа могао је да оствари управо кроз фонд који је 1923. године основан при Народном музеју и у који је уложио 80.000 динара.³⁶ У правилнику Пупинове фондације јасно је назначено да су њена средства намењена публиковању српских старина и повремено куповини дела српских уметника за Народни музеј. Пупинов фонд је 1932. године прерастао у Задужбину чија је главница износила чак милион динара. Тако је од 1923. године захваљујући поклонима самог Пупина, или средствима из његове фондације, колекција слика Народног музеја обогаћена делима Уроша Предића (*Сироче и Херцеговачки беџунци*), Паје Јовановића (*Портрети Михајла Пупина и Портрети њихових деце*), Константина Данила, Уроша Кнежевића, Влаха Буковца, Новака Радонића и других.³⁷ Новцем из Фонда Михајла Пупина штампано је шест издања едиције *Српски споменици* – монографија о Студеници (1924), коју је написао Петковић, Марковом манастиру (1925) из пера Лазара Мирковића и Жарка Татића, Каленићу (1926) који су потписали Петковић и Татић, те књига о Манасији (1927) Станоја Станојевића, Лазара Мирковића и Ђурђа Бошковића. Њима се придружују и два албума средњовековног сликарства са обимним уводним студијама на француском језику које је приредио Владимир Петковић (1930, 1934).

Сачувана кореспонденција двојице истраживача показује да су заједнички промишљали сваки сегмент публикација, као и то у којој је мери славни научник био заинтересован за њихов изглед и квалитет штампе, а потом и за њихову дистрибуцију америчким библиотекама.³⁸ У том су смислу посебно знаковити нацрти два писма која је Петковић упутио Пупину. Једно се односи на публиковање монографије о Каленићу, а друго оне о Манасији. У првом који носи датум 30. октобар 1926. Петковић пише:

„Веома уважени Господине Професоре,

Ојрошћитије шћо шћек данас сћижем да Вам се јавим. Био сам нејресћано прећрћан пошлом, а уз шћо сам већ шест месеци шћражио погесну шћампацију за израду публикације Манастир Каленић која је шћребала већ давно ућледати шћветла. На жалост, до пре неки дан није било у нашој држави ниједнога завода који ради слике у лихћдруку јер је 'Графика' која је издала Марков манастир прећсћала да ради у лихћдруку. Још од маја месеца прећоварао сам са заводима у Праћу, Бечу, Фиренци и Паризу, али ми се услови нису никако доћадали. Сада је оћворен један Завод за израду слика у

лихтдрук у Вршцу и ја сам у преговорима да нам комплетну књигу са илустрацијама изради за 67.000 дин. Овоме би се додало око 25.000–30.000 динара за израду једанаест снимка у боји, које бисмо радили у нашој Државној Штампарији. Тако би израда целе књиге у 1000 примерака стпала око 95.000–100.000 дин. Ми не смемо да штампамо у већем броју, јер се бојимо да нећемо моћи продати.

Ја бих Вас најлепше молио, Господине Професоре, да ми изволите доуступити да торњу суму новаца употребим за издање публикације „Ман. Каленић“, како бих о томе могао обавестити Господина Министра. Ја се надам, да ћемо за два месеца имати и ову књигу потпуно израђену. Она изразом треба да надмаши „Марков манастир“.

Израда „Марковог ман.“ коштала нас је 70.000 дин. Од продатих књига до сада смо добили 45.000, а надам се да ћемо и остатак моћи продати.

Вероватно ће Вас интересовати да нам је г. Др Грин остао још дужан 18.000 дин. интереса на меницу која је отписана била 2. јула т. г.

Молим Вас, Господине професоре да верујете у моје најдубље поштовање, које увек према вама тајим”³⁹

Теодосије Киновијарх,
једина табла у боји
у монографији
В. Р. Петковић, Ж. Татић,
Манастир Каленић

Монографија о Каленићу је убрзо, по плану, одштампана у Вршцу. Та књига, као и све друге, има три одељка: о историји, архитектури и живопису, а наместо планираних 11 у њој се нашла само једна илустрација у боји. Њој је према плану уследила монографија о Манасији, која је објављена поводом петстоте годишњице од смрти, односно поводом канонизације деспота Стефана Лазаревића. Албуми средњовековног сликарства приређени су 1930, односно 1934. године, у време када су одржани Трећи и Четврти међународни конгреси византолога у Атини и Софији.

Богато илустроване и с резимеима на француском језику, или чак у целости на француском, како је то био случај с Петковићевим албумима средњовековног сликарства, те прве научне монографије српских средњовековних споменика наишле су на благонаклон пријем међународне академске заједнице будући да су захваљујући њима инострани научници могли да упознају српско средњовековно наслеђе. У приказима објављеним у угледним француским и немачким научним часописима нарочито је истицана вредност илустративног материјала ових публикација, о којем се Петковић старао с посебном пажњом.

Крајем 1934. године Фондација Михајла Пупина је, на његов захтев, стављена под ингеренције Српске краљевске академије. Тим средствима је делимично финансирана једна кампања истраживања Дечана, а потом и штампање велике двотомне монографије о историји, живопису и архитектури овог манастира објављене 1941. године. Било је то последње издање финансирано средствима Пупинове фондације, која је по окончању Другог светског рата угашена.

Паја Јовановић,
Портрет Михајла
Пујина, 1903,
уље на платну
(НМС, инв. бр. 31_128)

„... ја не ђримам никаква одликовања за ђако мале ђоклоне, који ми може биђи чине још више задовољсђва неђо онима који ђе ђоклоне ђримају. Молим Вас да будеђе уверени да ђиђо ђод ја чиним сад и ђиђо ђу може биђи дођније учиниђи за Народни музеј, израз је моје чисте ђубави ђрема овој скромној усђанови која је за рађа ђолико сђрадала.”

Михајло Пујин

стубовима, о које се опире централно кубе) показују највећим делом предилекцију уметникову за левом главом и брижљиво фризираном косом. Слика 25. Геометриски орнамент (анварел г. Бранка Такалешћа).

НАРОДНИ МУЗЕЈ У БЕОГРАДУ

СРПСКИ СПОМЕНИЦИ I.

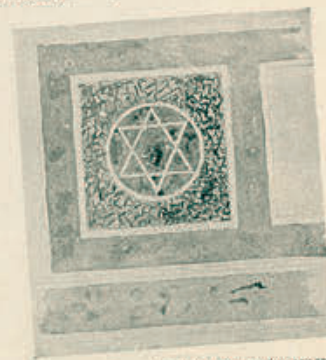
МАНАСТИР РАВАНИЦА

НАПИСАО
Др. ВЛАД Р. ПЕТКОВИЋ

БЕОГРАД 1922
ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА НАПРЕДАК

Орнаментика на подножју (соклу) цркве геометрискога је карактера. Она показује квадратна поза са геометриским фигурама унутра. Ну од ове ништа очувало. Још једино дазу с десне стране о је нешто ове орна- се и то јако фрагмен- а. Боје се једва распо- Срећамо се са једним итним пољем, у које је и један круг. У круг је на фигура, која пред- а т. а. Соломонов печат а 25). Квадрат жуте ивичави са свих страна бела трава. Круг и Со- нов печат повучени су м линијама. Фигура Со- нова печата почива на ии боје угљена. Квадрат хваја са црвенога позађа свих квадратних поља је у истој висини, не- њиво, дуж целе цркве.

Слика 25. Геометриски орнамент (анварел г. Бранка Такалешћа).

подражавају инкрустацију мрамора. Колонете, које фланкирају стубове, о које се опире централно кубе, уре- је су једном раскошном и обилном орнаментиком (слика 26—34). Она се није свугде очу- вала, а и тамо где је нешто од ње остало, она је јако оште- ћена. Горе су насликане главе лавовске, из чијих чељусти се развирежала оригинална билава орнаментика у изразајнојрсијим пре- плетима. Стабљике билне и лишће на овим стабљикама повучени су алатножутим бојом (на северозападноме стубу и црвеном). Оне се издвајају са зеленога или плавога позађа. Онде онде преплети су оживљени жутим или жутим и црвеним тачкама или октогоним пољима плаве боје са црвеним погасима

Слика 26. Орнаменти на коло- нетама северо-источног ступца (Анварел г. С. Ступаљ).

Раваница, поглед на цркву са северне стране (ДНМ А_1324)

30

Слика 26. Портал између унутрашњег дворишта и цркве.

Слика 28. Удужни и по

доцније уз цркву доизданих (т. а. „даматун“), каква је велика припрада, доиздана уз цркву Студеничку. Ова припрада са интересантним крстастим сводом, који виси на конзолама и стубовима, конструисана је нешто позније и потпуно је паралисала ефекат западне фасаде. Мраморна ослата Студенице упућује пре свега на Италију¹⁰. Инкрустација мраморних плоча у доњим деловима цркве унутра, какву срећемо у Студеници, није била ретка на Сицилији и у јужној Италији¹¹. Несумњиво и фасаде са фрисом од аркатура треба првенствено тражити у Италији, пошто су нам мађарске цркве из

Слика 27. Основа цркве Јованка и Ање у Студеници.

¹⁰ Ibidem I, стр. 237.
¹¹ A. Mielke, Histoire de l'art I, стр. 546.
¹² Ch. Diehl, Palerme et Syracuse, Paris 1907, стр. 87, стр. 91.

Слика 29. Северна

БИБЛИОТЕКА
МУЗЕЈА КНЕЗА ПАВЛА

НАРОДНИ МУЗЕЈ: СРПСКИ СПОМЕНИЦИ II

ДР. ВЛАД. Р. ПЕТКОВИЋ

МАНАСТИР СТУДЕНИЦА

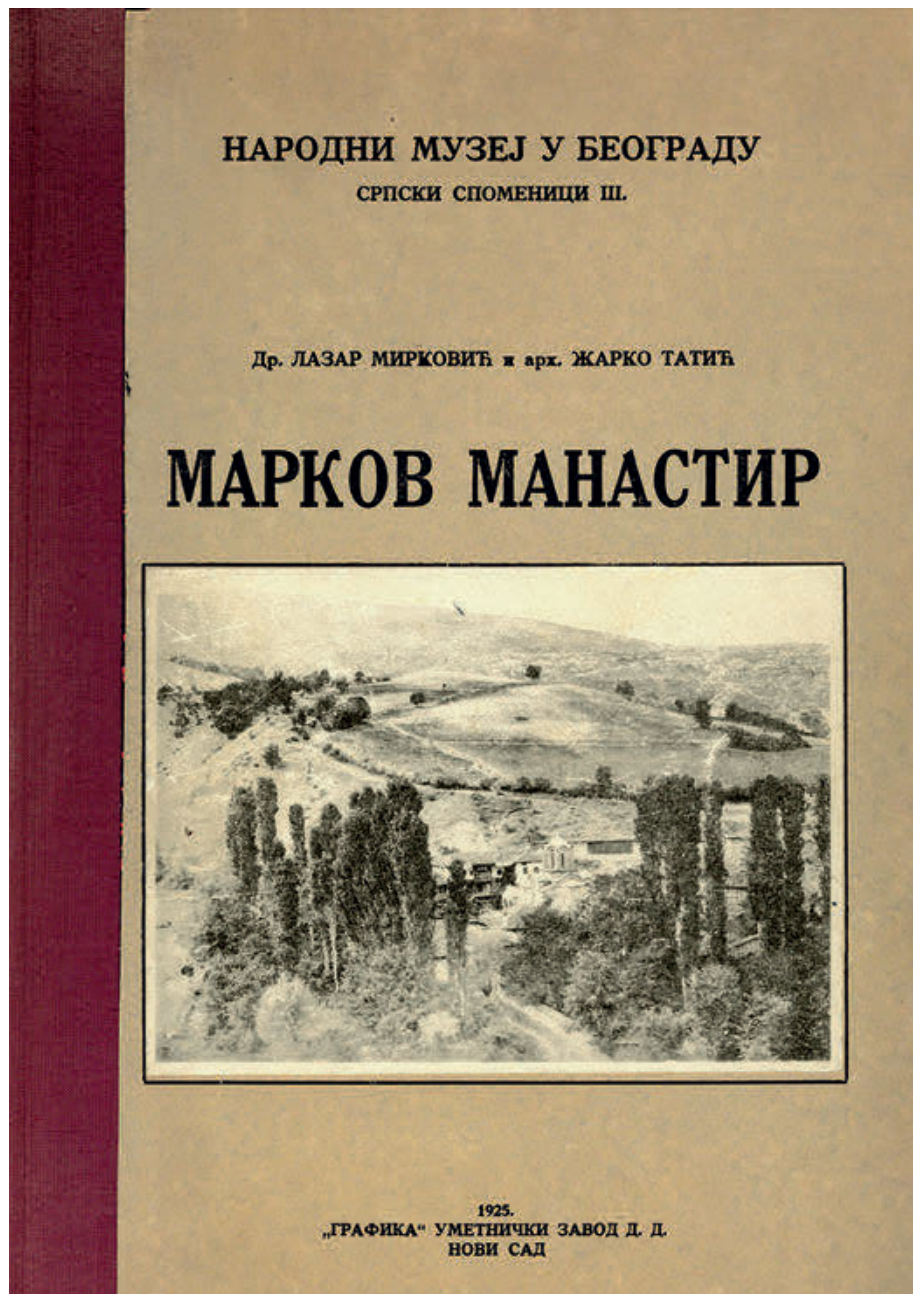

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА НАПРЕДАК
БЕОГРАД 1924

Студеница, поглед са јужне стране (ДНМ В_3090)

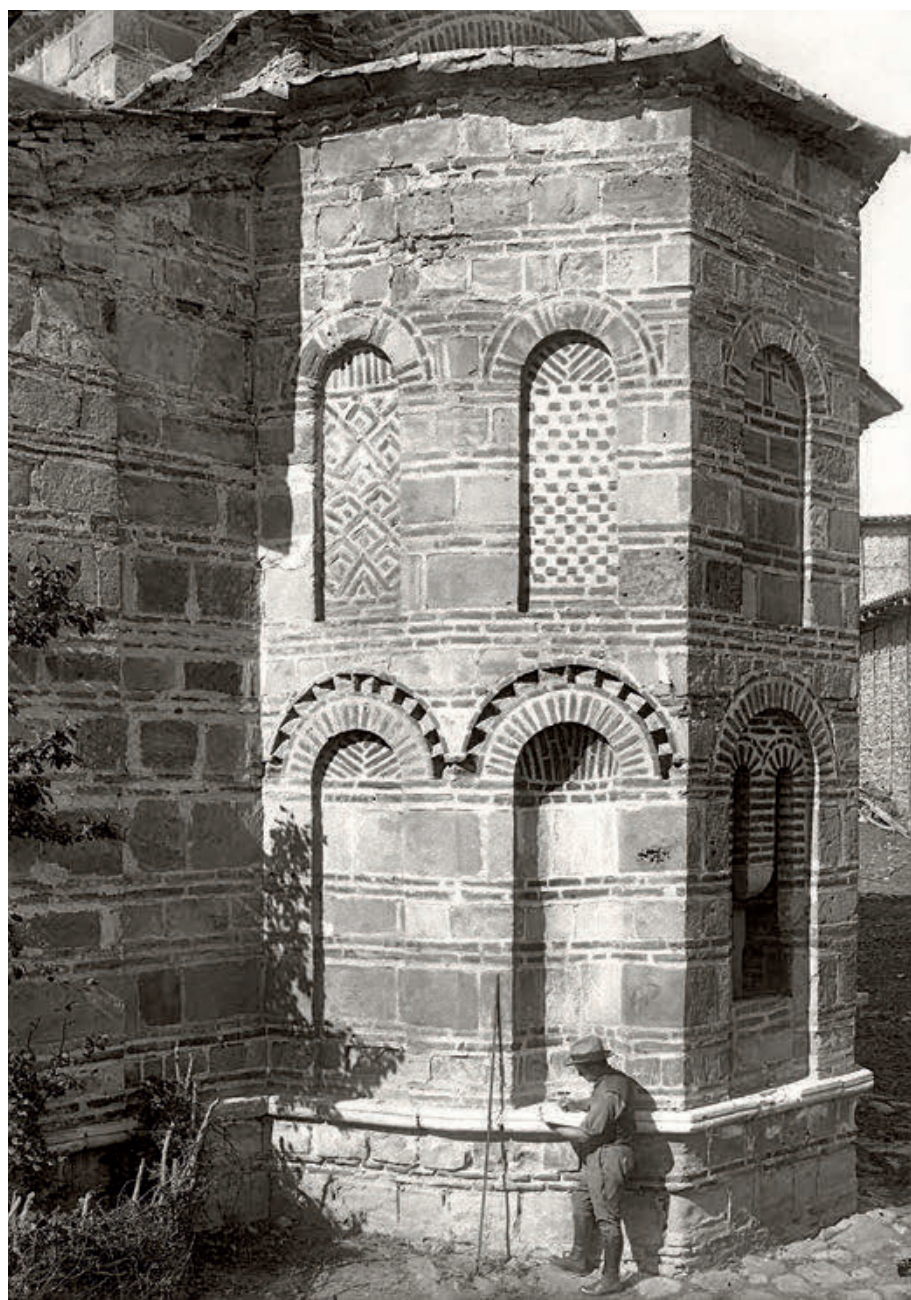

Лазар Мирковић, Жарко Татић, *Марков манастир*, 1925 (насловна страна)

Жарко Татић у Марковом манастиру (ДНМ В_1676)

НАРОДНИ МУЗЕЈ У БЕОГРАДУ СРПСКИ СПОМЕНИЦИ IV.

Др. ВЛАД. Р. ПЕТКОВИЋ
И АРХ. ЖАРКО ТАТИЋ

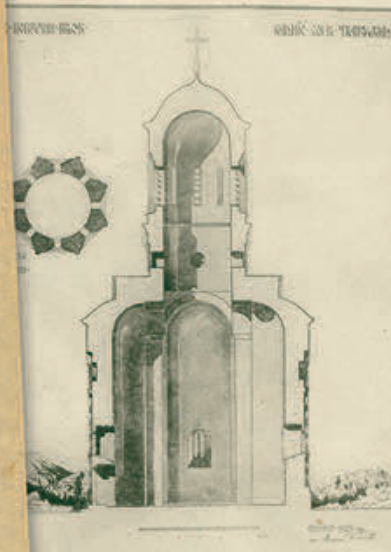
МОНАСТИР КАЛЕНИЋ

1926.
СВЕТЛОТИСАЧКИ ЗАВОД „СВЕТЛОТИСАН“
ВРШАЦ

лично главном броду, попут примера романских и јерменских. У етак чини Кучевиште) код кога су сводови олтарне и бочних апсида и главног брода и транспта су на тај начин добили доста места не буду блиски крововима апсида.

Јде не представља прави еписитиљон, јер је под цркве на много нижем негова горња ивица, замишљен је и изведен тако, као да то стварно и знатно ширим него што су зидови, да би подухватио сваки испад дејствује као еписитиљон, као један елемент монументалне пла на чврстој тлу почива цела грађевина. Грађевина као целина до стоји лако на својој бази и одваја се јасно од не.

Ср. 4. Попречни пресек. — Coupe transversale.

месе, које овако решене, полазе непосредно из конструкције, у онај дух и ону монументалност која се осети на први поглед, бије остаје неугладив: архитекта је сјајно решио свој први и једна, решио је са успехом распореда својих маса.

у симболичности и да постигање ефекта монументалне пластике

стор Каленића, пак сасвим је занемарен и жртвован теј своје приправе па до олтарне апсида, сви су простори и сувише дужавање иде чак до у претераност и, кад је већ једном пред-

Научног Друштва. Изд. 6. св. II, стр. 302, Жарко Татић, Са. Архитект под Кучевиште.

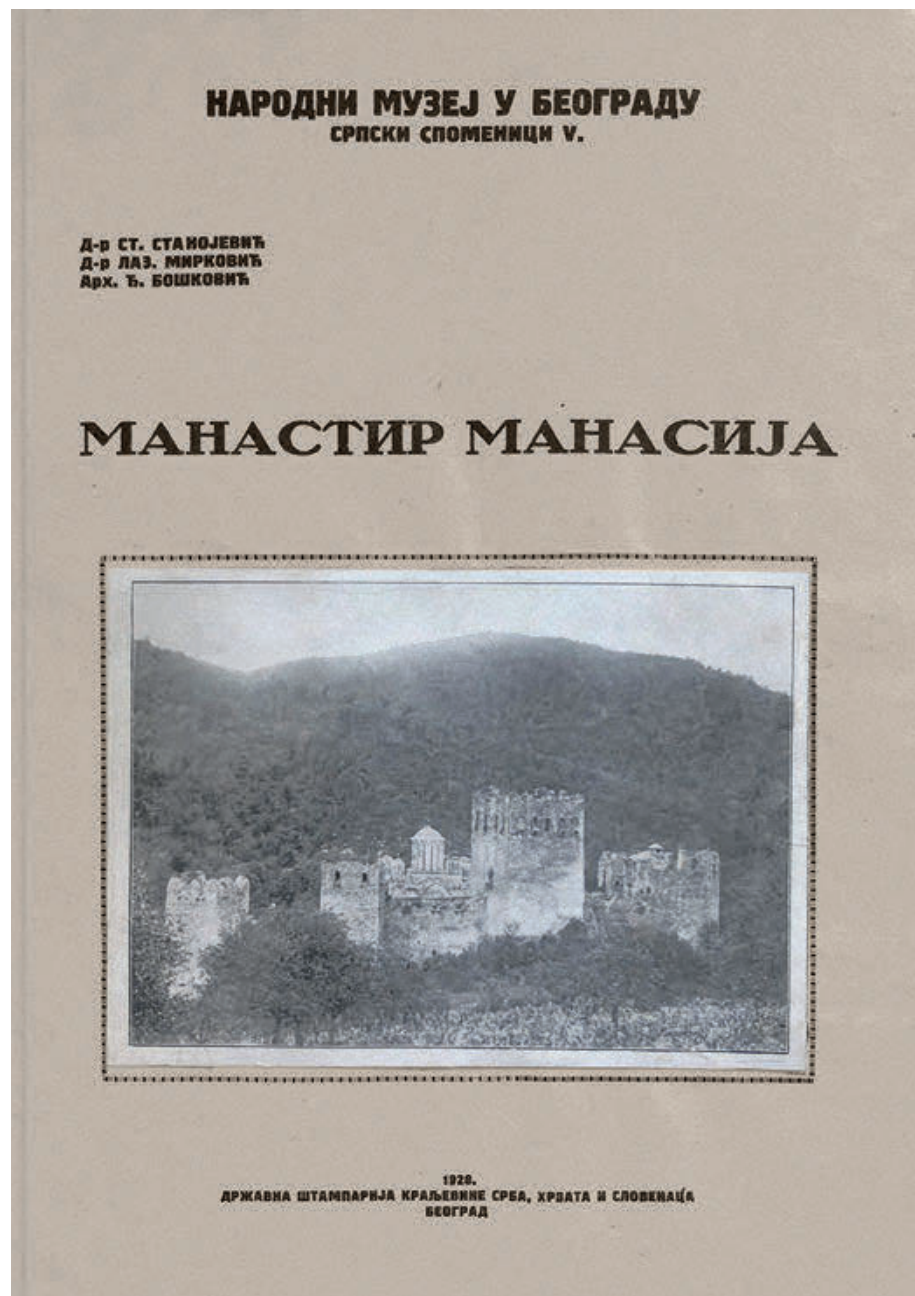
Владимир Р. Петковић, Жарко Татић, Манастир Каленић, 1926

Каленић, поглед на цркву са северне стране (ДНМ А_0544)

Станоје Станојевић, Лазар Мирковић, Ђурђе Бошковић, *Манастир Манасија*, 1928 (насловна страна)

Ћурђе Бошковић у Манасији (ДНМ В_1509)

Vladimir R. Petkovic, *La peinture serbe du moyen âge I*, 1930 (насловна страна)

Правила задужбине Михајла Пупина, 24. март 1932.
(Архив САНУ, СКА)

МИНИСТРУ ПРОСВЕТЕ

Београд.

Част ми је замолити г. Министра просвете да ми у смислу Закона о Задужбинама изволи одобрити да оснујем при Народном Историјско-уметничком музеју у Београду задужбину за коју прописујем следећа правила:

1. Име Задужбине. Задужбина носиће моје име и зваће се "Задужбина Михаила Пупина при Народном Историјско-уметничком музеју у Београду".

2. Сврха Задужбине. Чист приход ове задужбине употребљаваће се за издавање публикација орпских старина и времена на време за куповину дела орпских уметника на Народни музеј.

3. Имовина Задужбине. У ову задужбину уносим један милион динара. Тај новац уложен је на књижицу код Државне хипотекарне банке у Београду, и та књижица налази се на чувању у Народном Историјско-уметничком музеју у Београду. Одбор који ће овом задужбином руководити има права ако нађе за корисно, да задужбиноку имовину уложи у државне хартије Краљевине Југославије.

4. Управа Задужбине. Задужбином ће потпуно самостално управљати одбор од три лица. У тај одбор улазе по положају Директор /или онај који ту дужност врши/ Народног Историјско-уметничког музеја у Београду, на јетарији кустос истог Музеја, и Претседник "Привредника" у Београду.

У случају ако, бих умро пре него што се изврши ове законске формалности за оснивање ове задужбине овај мој акт оснивању исте остаје у пуној сили и важности и прописане формалности извршиће се по мојој смрти.

Њу-Јорк, Њ.Ј.

24 марта, 1932.

Михајло Идворски Пупин с.р.

Истраживања Дечана

„Доба идола неће никада прохујати. И у области сликовних уметности једни се куну Микеланђелом; друћима блиста само златни век јелинских бојова; шрећи се усхићују прерафаелићима; за четврте не постоји уметности изван импресиониста: ићи сањају о уметности, која суштинину свега тражи с оне стране видљивој и чулној, у једној чисто сиријџуалној атмосфери, у којој све ствари, ослобођене својих случајних и променљивих форми, имају своје непроменљиве, битне облике и т. д. Ну има једне уметности, која говори свима пољедима, свима разумима и свима срцима.

То је уметности манастира Дечана.“⁴⁰

Овим речима закључио је Петковић своје предавање „У славу Дечана“ које је одржао у новембру 1923. године. Његово усхићење и надахнуће утолико су били већи јер се пред Пантократоровим храмом први пут нашао тек 1922. године, тада већ као зрео афирмисани научник на прагу шесте деценије живота. Мада су од средине 19. столећа задужбине српских средњовековних владара и властеле, као и црквених великодостојника на Косову и Метохији привлачиле пажњу страних и домаћих путописаца и учених људи, њихова систематска научна истраживања нису била могућа пре краја Великог рата.⁴¹ Тако је прва послератна кампања истраживања коју је предводио Владимир Р. Петковић била усмерена на оне споменике који су се до 1912. налазили у османској држави. Године 1920. истражене су Грачаница и Бањска, као и цркве око Новог Пазара, Петрова црква, Ђурђеви ступови и Сопоћани. Две године касније коначно су на ред дошли споменици у долини Лима и Метохији, па тиме и Дечани и Пећка патријаршија, када је Анта Мудровчић, препаратор у Народном музеју, урадио цртеже основа цркава, а Светислав Страла, запослен као уметнички рестауратор у Музеју, аквареле орнамената и фигура, а Јаков Павелић више од три стотине фотографија.⁴² Међутим, посвећен раду у Музеју и на Факултету, Петковић није могао одмах да се посвети систематичном истраживању Дечана, али је до свог повратка у Метохију (1926) промишљао однос маузолеја родоначелника династије и маузолеја Немањиног праунука Стефана Дечанског који се угледао на Студеницу.⁴³ Тада је његову пажњу привукао живопис у северозападном углу припрате, циклус фресака које илуструју житије светог Ђорђа и портрет властелина насликаног у ктиторској композицији параклиса.⁴⁴

Анта Мудровчић
(седи први с десна)
у Дечанима, 1922
(ДНМ)

Намеру да напише једну „строго научну“ монографију о Дечанима први пут је изразио у фебруару 1933. године када је Српској краљевској академији упутио писмо следеће садржине:

„Међу научним установама у нашој земљи Академија је најпозванија да ради на археолошком проучавању области на којима живи српско племе, а у првом реду на проучавању старе српске уметности. Било би у сваком погледу врло корисно, ако би Академија издала једну ојсежну монографију о Дечанима, који представљају најлепши споменик старе српске уметности. Служило би само на част Академији, а било би од користи нашој националној пројекти изађе једне стого научне монографије са што више репродукција живописа скулптуре и архитектуре Дечанске цркве.

Ради припреме споменутог монографије било би потребно учинити што више снимака у Дечанима. Снимци би требало да буду у бојама, а требало би их бити најмање три стотине.

За овакво снимање требало би најмање два месеца. Према прерачуна материјал за снимање (бојене плоче, магнезијум, изазивач, лампе и др) стајао би 34.200 динара. Уз то би трошкови око путовања поштомаром и фотографа, као и око полова приликом снимања у Дечанима изнели за два месеца око 15.000 динара.

Да бих у циљу припреме Академијиних издања научне монографије о Дечанима могао овога лета присијутити снимању цркве у Дечанима молим за дејство да ми се обезбеди 50.000 динара.”⁴⁵

Управо захваљујући документима који се чувају у Архиву САНУ могуће је пратити процес настанка, као и све проблеме скопчане са истраживањем, а потом и публикавањем монографије о Дечанима. Петковић је 1933. године имао на располагању 30.000 динара, од којих је чак 21.000 утрошена за набавку фотографског материјала. Фотографисање је поверено Јакову Павелићу, препаратору Народног музеја, који је био вичан фотографском апарату и имао доста искуства у раду на терену. Будући да је једновременно руководио археолошким ископавањима у Стобима, Петковић је у Дечанима боравио од 9. до 23. јула, док је Павелић на локалитету био од 9. јуна до 19. августа и током тог периода направио 172 снимка, од којих чак 112 у боји.⁴⁶ Наредну кампању истраживања Академија није била у могућности да финансира у једнаком обиму, те је један део средстава за истраживање добијен од Фонда Луке Ђеловића, који је деловао при Београдском универзитету. У извештају који је Петковић поднео Академији чита се да је он те године био у Дечанима од 10. августа до 2. септембра и да је том приликом направљено деведесет снимака у боји и сто црно-белих. У истом периоду су у Дечанима боравили и Габријел Мије и Ђурђе Бошковић, као његов пратилац, обојица са супругама. Скеле су биле подигнуте и унутар храма, али и на његовој фасади, а атмосфера за рад била је нарочито пријатна јер, како преноси ондашња штампа, „Звони црква од смеха. Ту се говори и српски и француски и немачки.”⁴⁷

Но, средства која је 1934. Петковић имао на располагању нису била довољна да се оконча рад на снимању и проучавању Пантократоровог

храма, па се он поново обратио Академији с молбом да му омогући да се још једанпут врати на локалитет. Наиме, упркос томе што је у храму била подигнута скела, није било могуће снимити фреске у куполи, за шта је било потребно конструисати скелу посебне висине.⁴⁸ Те године су средства за истраживање (10.000 динара) обезбеђена из Фонда Михајла Пупина, који је крајем 1934. године жељом угледног научника пренет из Народног музеја у Српску краљевску академију.⁴⁹ Како је у међувремену Владимир Петковић смењен с места директора Народног музеја, председништво СКА zaloжило се код управе Музеја кнеза Павла да се Јакову Павелићу, музејском фотографу, који је претходних година обавио снимања Дечана, одобри да крене на пут с њим и заврши посао започет 1933. године.⁵⁰ Извештај и рачуни који је Петковић поднео показују да су на локалитету боравили две недеље: од 7. до 21. јула и да је, будући да је била подигнута адекватна скела у храму, снимање живописа завршено.⁵¹

Недуго по завршетку рада на споменику Петковић је рукопис монографије спреман за штампу могао да приложи управи Српске краљевске академије, којој почетком марта 1936. године пише:

„Част ми је приказати своју расправу „Манастир Дечани“. Она садржи одељке: „Хисторија“, „Архитектура“ и „Животис“. Први и последњи одељак разрадио сам ја, а одељак о архитектури усвојио сам на разраду г. Ђ. Бошковићу, полазећи са предлозима, да тај одељак, с обзиром на врло велики број чисто техничких детаља, треба да у првом реду обради један стручан архитекта. Г. Бошковић је израдио 57 цртежа, а уз то је потпуно усвојио, да стручно обради архитектуру Дечана. Он је уз то дошао до оригиналног и духовног закључка, да илустрична декорација портала и прозора стоји у свези са Апокалипсом. Расправу илустрирују 177 снимака у боји (на бојеним плочама) и 385 фотографија, укупно 562 снимака поред 60 цртежа.“⁵²

Убрзо по пријему рукописа одлучено је да се монографија о Дечанима као друга публикација Академијине едиције *Спери српски уметнички споменици* у серији *Спери југословенски уметнички споменици*, објави средствима из Фонда Михајла Пупина. Но, испоставиће се да је штампање ове ванредно илустроване књиге представљало својеврстан изазов за штампарије у Краљевини Југославији, па је потрага за штампаријом кадром да се прихвати подухвата публиковања овако захтевне публикације превазишла државне границе. Понуде за штампу тражене су и у Прагу, одакле је захваљујући ангажману Николаја Петровића Тола (Николай Петрович Толл), директора Института Кондаков, стигао низ понуда за штампу од ондашњих штампарија, и то са узорцима папира. Како ни до 1939. године књига није публикована, Ђурђе Бо-

шковић је искористио то што је 1939. године, зарад снимања које је изводио фотограф Музеја кнеза Павла, била подигнута скела на фасади Дечана, и том приликом направио снимке конзола дечанског поткуполног фриза слепих аркадица.⁵³ Када је реч о штампању монографије, напослетку је нађено компромисно решење. Бриге око штампе табака с текстом прихватила се штампарија „Млада Србија” из Београда, која је ангажовала фирму „Макс Јафе” (Max Jaffé) из Беча за израду табли у тзв. лихтдруку (светлотиску), за шта није било услова у Београду. Почетак Другог светског рада додатно је успорио публиковање ове монографије, која је коначно угледала светлост дана 1941. године. Познато је и да се упркос ратним околностима монографија о Дечанима продавала у неким београдским књижарама, као и да је 1943. године један део тиража (50 комада) откупило и ондашње Председништво Министарског савета.

Монографија о Дечанима има два тома и албум са таблама. Петковић је на почетку првог изложио историју манастира, а у наставку је Бошковић изнео опширну и акрибичну анализу архитектуре храма и иконографског програма и стилских особености његовог богатог класичног украса, што је све пропраћено великим бројем илустрација, цртежа и фотографија. Бошковићевом тексту се придружују и 72 табле од укупно 301, које су све део албума. Други том је потписао Петковић и он је у потпуности посвећен енциклопедијском програму зидног сликарства Пантократоровог храма, који је изложен следствено деловима храма, припрати и наосу. Тако је у одељку о припрати поред сцена из циклуса светог Ђорђа, којим се раније бавио, и описа Лозе Немањића, детаљно изложен монументални сликани Календар са натписима који прате сваку композицију или представу. Сликарство у наосу је изложено према циклусима насликаним на његовим зидовима, ступцима и сводовима, такође с пажљиво прибележеним натписима на свакој фресци. После кратког резимеа на немачком језику следи списак табли са илустрацијама, од броја 73 до броја 301, међу којима има и оних у боји. Све до 1995. године када је објављен зборник о зидном сликарству манастира Дечана⁵⁴ Петковићев текст био је основа за изучавање живописа Пантократоровог храма.

Дечани, конзоле
поткровног фриза
слепих аркадица,
свирач шалмаја
(ДНМ С_88)

„Кад се данас сџане ѓред један од највеличансџвенијих сџоменика који су нам у свеколикој уметносџи ѓознаџи, који је ѓонос нашеџа народа, изџледа као да се од оноџа доба кад је он саздан ѓа све до данас није нишџа ѓроменило. Сџолеџа су ѓрохујала, народ срџски је ѓадао и дизао се, сџроѓишџавао се и ѓоново се усѓрављао, али ѓоносни зигови ове сџаре заду- жбине наше који кроз чиџава сџолеџа беху сведоци ѓоликих бура и ѓоликих каџасѓрофа, неѓобедно и ѓркосно ѓроѓињаху се ѓуџи неба. Заборављене еѓохе ѓреко ѓих се сѓајају са са- дашњицом и сџолеџима која ће доџи; осеџања давно умрлих ѓоколења ѓреносе се ѓреко ѓих ѓоколењима која су на ѓомолу, у ѓима се оваѓлоџава јединсџво нашеџа ѓлемена”

Владимир Р. Петковић

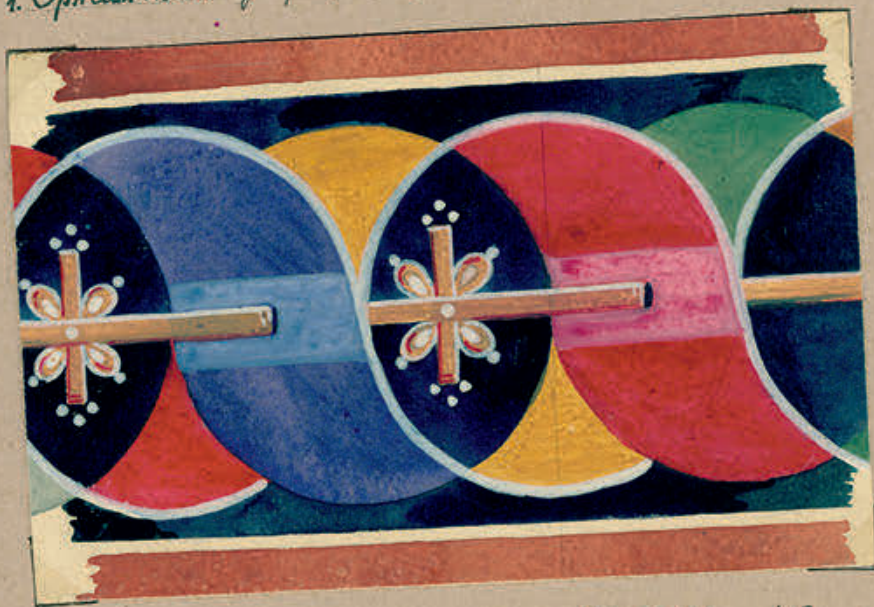
Манастир Дечани (ДНМ А_303)

1. Орнаменти у прикрајини, северна пађа, 1:3

2. Орнаменти у цркви, средња пађа, десно 1:3

Светислав Страла, Дечани, орнаменти, акварел, 1922
(Народни музеј Србије, Галерија фресака)

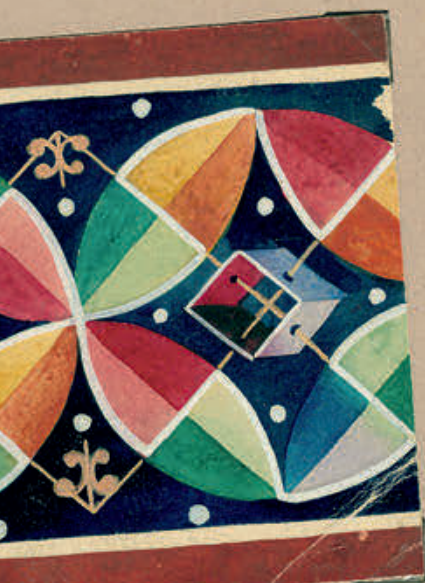

Орнаменти у прикрајини, с

2. Орнаменти у отија
и обратице

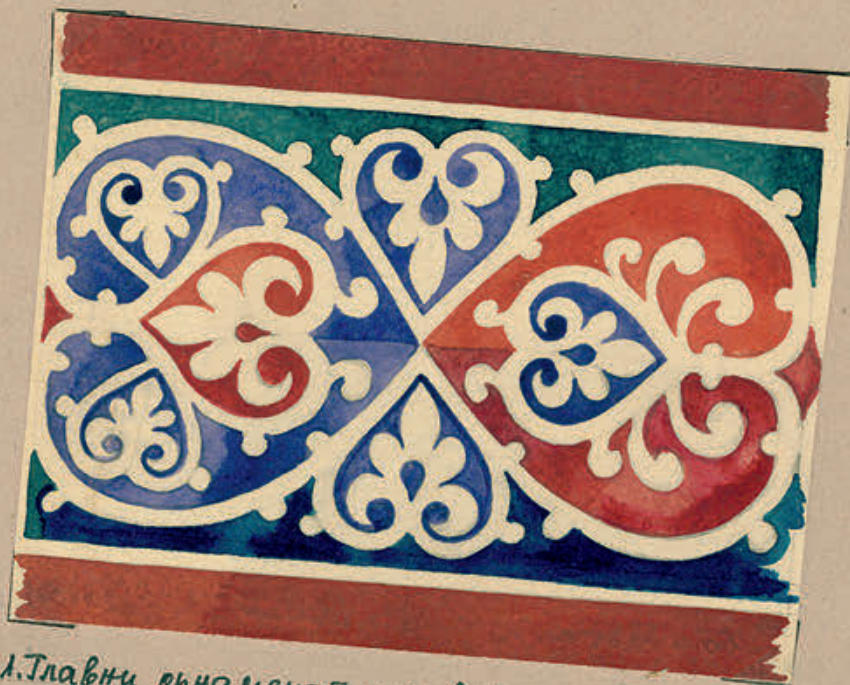

десно лажа, десно 1:3

лево. Бела контура, може бити
1:3

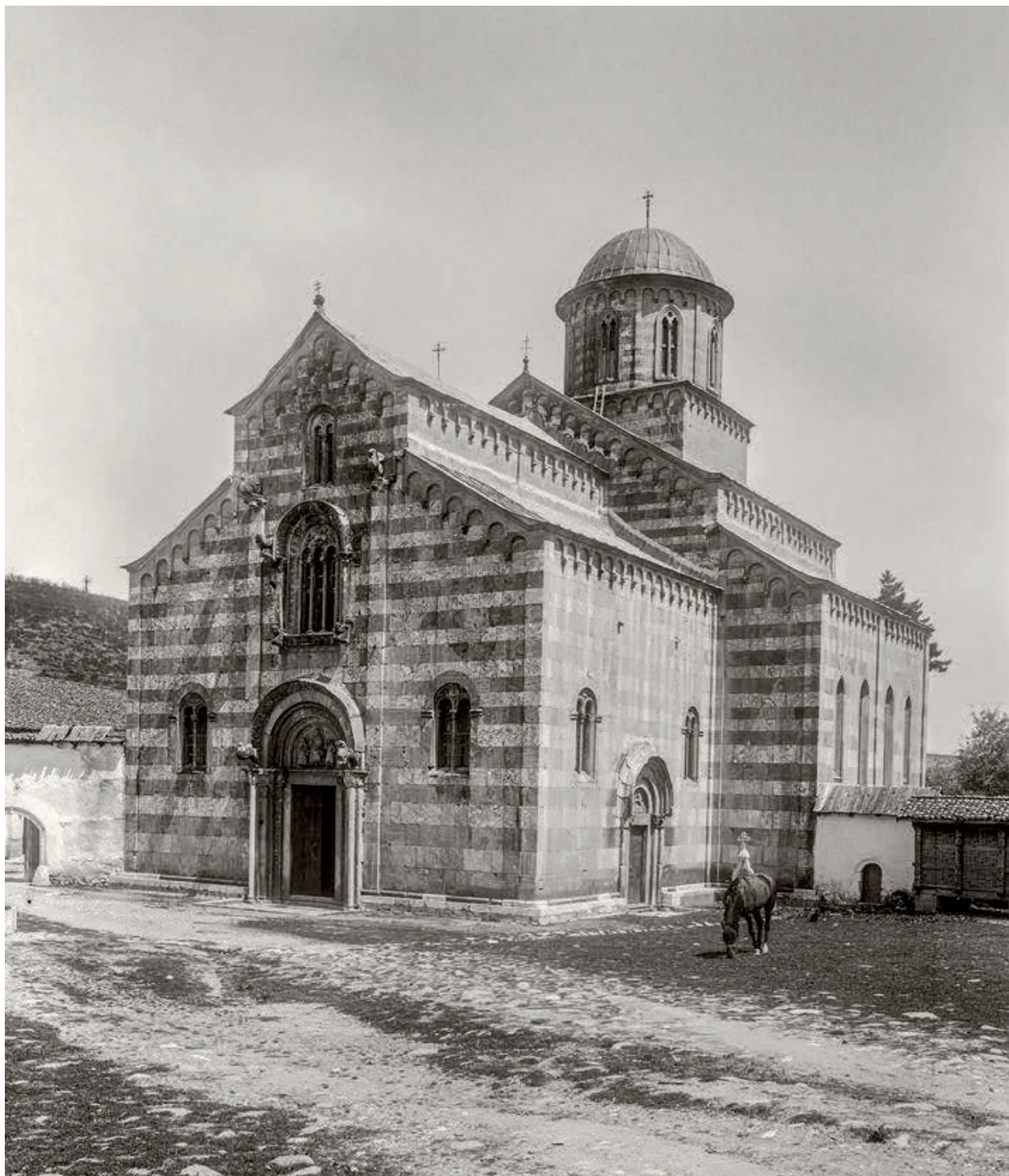

1. Главни орнамент у кубету; исти и у зркви
1:3

орнамент у зркви св. Николе 1:3

Дечани, поглед на цркву са југозападне стране
(ДНМ А_306)

Дечани, портал између припрате и наоса
(ДНМ С_15)

Дечани, фреске у припрати храма
(ДНМ А_327а)

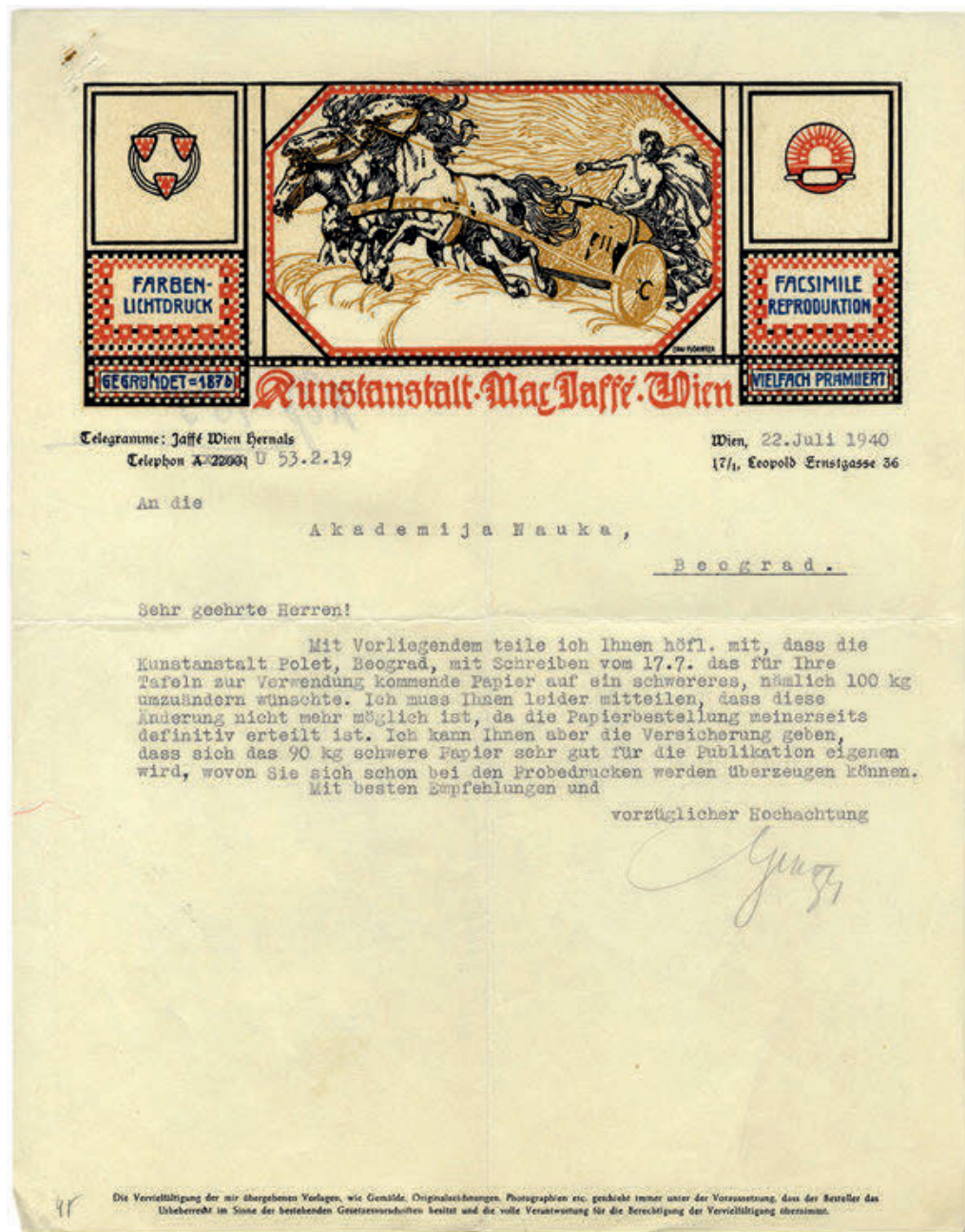

Дечани, скела у унутрашњости храма
(ДНМ В_581)

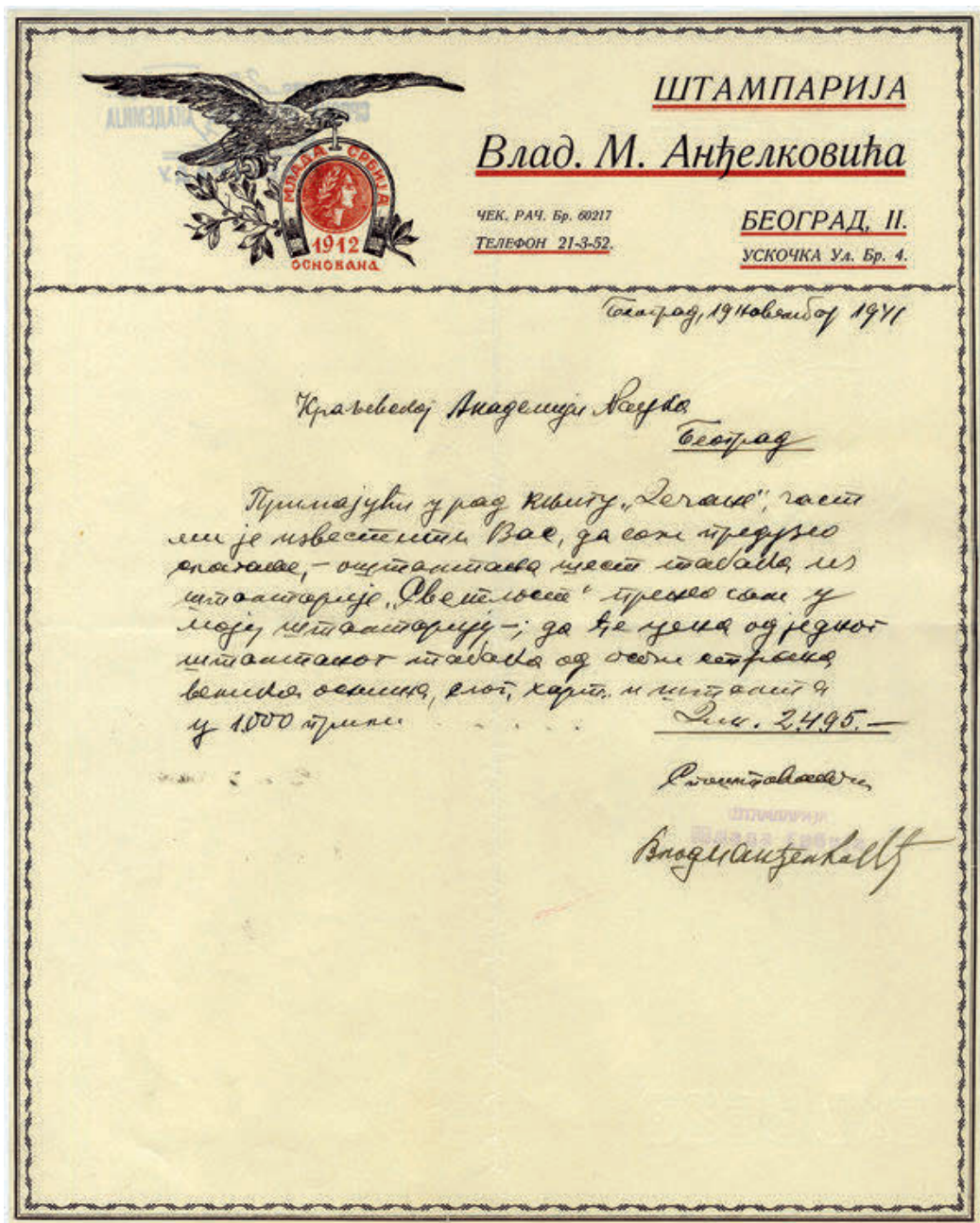
Дечани, скела на јужној фасади припрате
(документација манастира Високи Дечани, Ф234)

Дечани, циклус светог Ђорђа (ДНМ А_349)

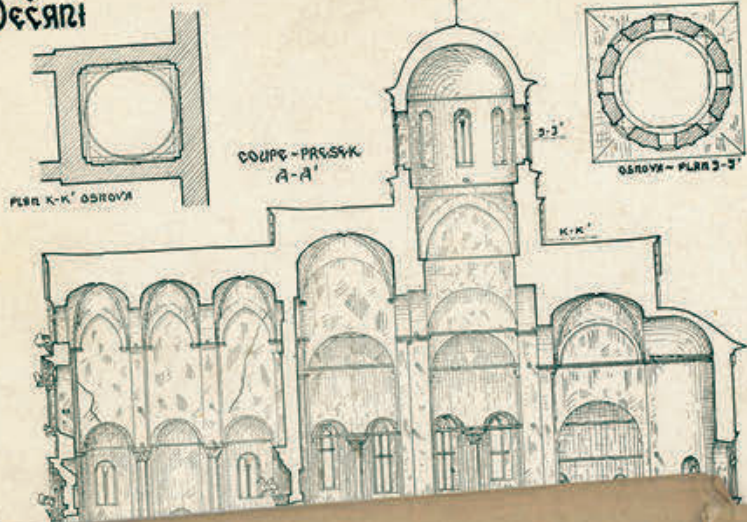
Писмо издавачке куће Макс Јафе из Беча Српској краљевској академији у вези са набавком папира за штампање табли са илустрацијама за монографију о Дечанима (Архив САНУ, СКА 407/1940)

Писмо издавачке куће „Млада Србија“ Српској краљевској академији
 поводом штампања монографије о Дечанима
 (Архив САНУ, СКА 407/1941)

Дечани

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

СТАРИ ЈУГОСЛОВЕНСКИ УМЕТНИЧКИ СПОМЕНИЦИ
ДЕО ПРВИ

СТАРИ СРПСКИ УМЕТНИЧКИ СПОМЕНИЦИ
КЊИГА II

МАНАСТИР ДЕЧАНИ

II

ИЗДАЊЕ ЗАДУЖБИНЕ МИХ. ПУТИНА

Владимир Р. Петковић, Ђурђе Бошковић,
Дечани I-II, Београд 1941

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

СТАРИ ЈУГОСЛОВЕНСКИ УМЕТНИЧКИ СПОМЕНИЦИ
ДЕО ПРВИ

СТАРИ СРПСКИ УМЕТНИЧКИ СПОМЕНИЦИ
КЊИГА II

МАНАСТИР ДЕЧАНИ

I

ИЗДАЊЕ ЗАДУЖБИНЕ МИХ. ПУТИНА

БЕОГРАД 1941
ДИНАРА 1000,—

Напомене

* dubravka.preradovic@bi.sanu.ac.rs

Чланак је настао као резултат рада у Балканолошком институту САНУ који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2024. години, број: 451-03-66/2024-03 од 26. 01. 2024. године.

¹ Народни музеј Србије, Одељење за архивску и документациону грађу, Заоставштина Владимира Р. Петковића, нацрт писма од 25. новембра 1927. Писмо је у целости објављено у: Д. Прерадовић, *У име науке и домовине: истраживања средњовековних сјоменика под окриљем Народног музеја Србије и њихови резултати (1906–1940)*, Београд 2023, 221.

² В. Р. Петковић, *Ликови књићора у старим црквама српским*, Нова Искра, год. 10, бр. 10 (1911) 299–304.

³ В. Р. Петковић, *Иконографија манастирских цркава у Србији*, Нова Искра, год. 8, бр. 10 (1906) 301–305, бр. 11–12 (1906) 341–346.

⁴ В. Р. Петковић, *Фреске из унутрашњега нартекса цркве у Каленићу*, Старице н. р. 3 (1908) 121–143.

⁵ В. Р. Петковић, *Српски сјоменици XVI–XVIII века*, Старице н. р. 6 (1911) 1914, 165–203.

⁶ Д. Анастасијевић, *Извештај о извршеном археолошком ископавању код Немањине Св. Богородице куришумлијске*, Годишњак СКА 30 (1922) 265–267; исти, *Опкопавање Немањине св. Богородице код Куришумлије*, Старице т. с. 1 (1922) 1923, 45–55.

⁷ В. Ђоровић, *Херцеговачки манастири. Манастир Жићомишљић*, Старице т. с. 10–11 (1935–1936) 1936, 2–36.

⁸ М. Злоковић, *Старе цркве у областима Пресије и Охрида*, Старице т. с. 3 (1925) 115–149.

⁹ М. Злоковић, *Градачка црква, задужбина Краљице Јелене*, Гласник СНД 15–16 (1936) 61–80.

¹⁰ М. Кашанин, *Извештај М. Кашанина*, Годишњак СКА 34 (1926) 348–352; исти, *Бела црква Каранска*, Старице т. с. 4 (1926–1927) 1928, 115–219.

¹¹ М. Кашанин, *Бела црква Каранска*, 117.

¹² Аноним, *Завршена су ископавања манастира Сисојеваца*, Време (18. 9. 1931) 2.

¹³ С. Петковић, *Свој година изучавања средњовековне уметности и археологије на станицима Старице (1884–1984)*, Старице 35 (1984) 140.

¹⁴ Да су рукописи били спремни пре 1914. године сведочи његов извештај о програму рада: В. Р. Петковић, *Научни радови; систем наставничког рада*, Београд 1914, 2, 3.

¹⁵ Д. Војводић, *На слици изобљених фресака Жиче (I)*, Зограф 34 (2010) 71–86; исти, *На слици изобљених фресака Жиче (II)*, Зограф 35 (2011) 145–154; исти, *Жича и Пећ. Прилози разматрању сличности два програма зидног сликарства*, Саопштења 43 (2011) 31–47; исти, *Представе пророка у Спасовој цркви у Жичи*, Ниш и Византија 12 (2014) 335–346.

¹⁶ АНМ, Општа архива, акт бр. 153 од 30. маја 1906.

¹⁷ М. Чанак Медић, Д. Поповић, Д. Војводић, *Манастир Жича*, Београд 2014, 470 (Д. Поповић).

¹⁸ Д. Давидовић, *Жича, манастир у Србији зидан између 1190 и 1224*, Српски летопис 13 (1828) 9–22.

¹⁹ М. Тодић, *Жича – моштив ликовних представљања, фототраграфија и разгледница*, у: *Манастир Жича, зборник радова*, ур. Г. Суботић, Краљево 2000, 321–323, сл. 1. Оригинални цртеж рађен тушем и пером данас се чува у Народном музеју у Краљеву.

- ²⁰ Ј. Вујић, *Пушешествије по Србији* I, Београд 1901, 182.
- ²¹ Ј. Шафарик, *Извештаји о путовању по Србији 1846. године*, прир. Љ. Дурковић-Јакшић, М. Ж. Николић, Ваљево 1993.
- ²² F. Kanitz, *Serbiens byzantinische Monumente. Gezeichnet und beschrieben von F. Kanitz*, Wien 1862, Taf. II.
- ²³ Љ. Дурковић-Јакшић, *Епископ Јоаникије Нешкових и обнова 1856. манастира Жиче*, Краљево 1987.
- ²⁴ Д. Медаковић, *Историјам у српској уметности XIX века*, ПКЈИФ 3–4 (1967) 197–211.
- ²⁵ *Валтировић и Милутиновић: документи I. Теренска грађа 1871–1884*, ур. Т. Дамљановић, Београд 2006, 58–99.
- ²⁶ В. Р. Петковић, *Жича: архитектура и живопис*, 141–187.
- ²⁷ В. Р. Петковић, *Извештај о раду у Одељењу за српску и византијску уметност у Народној Музеју у јог. 1907*, Годишњак СКА 21 (1908) 325–326.
- ²⁸ *Истио*, 326–327.
- ²⁹ *Истио*, 329.
- ³⁰ В. Р. Петковић, *Жича: историјски гео*, Старијар н. р. 2/2 (1907) 1908, 115–148; исти, *Жича: иконографија*, Старијар н. р. 4 (1909) 1911, 27–106.
- ³¹ С. Петковић, *Ско година изучавања средњовековне уметности и археологије*, 140.
- ³² В. Р. Петковић, *Жича: архитектура и живопис*, Старијар н. р. 1/2 (1906) 1907, 173–174.
- ³³ АНМ, Општа архива, акт бр. 143 од 27. априла 1920.
- ³⁴ АНМ, Општа архива, акт бр. 122 од 18. априла 1920.
- ³⁵ Д. Прерадовић, *Египција „Српски синоници“ Народној музеја Србије: поводом ско годи-на од првој издања*, ЗНМ 25/2 (2022) 285–311; иста, *У име науке и домовине*, 161–171.
- ³⁶ В. Р. Петковић, *Народни музеј у 1923. години*, Годишњак СКА 32 (1924) 290.
- ³⁷ П. Петровић, *Летај Михајла Пулина у Народној музеју у Београду*, у: *Пулин: од физичке ка духовној реалности*, ур. А. Нинковић-Ташић, Београд 2016, 133–139.
- ³⁸ Д. Прерадовић, *Египција „Српски синоници“ Народној музеја у Београду и фонд Михаила Пулина. Прејиска Михаила Пулина и Владимира Р. Пејковића*, ЗНМ 23/2 (2018) 263–285; иста, *У име науке и домовине*, 178–181.
- ³⁹ ДНМ, Заоставштина Владимира Р. Петковића.
- ⁴⁰ В. Р. Петковић, *У славу манастира Дечана*, Раскрсница, год. 1, бр. 3 (Београд 1922) 37–41.
- ⁴¹ Д. Павловић, *Почеци истраживања и збрињавања синоника*, у: *Уметничко наслеђе српској народа на Косову и Метохуји: историја, идентитет, угроженост, заштита*, ур. Д. Војводић, М. Марковић, Београд 2017, 431–441.
- ⁴² В. Р. Петковић, *Народни музеј у 1922. години*, Годишњак СКА 31 (1923) 132.
- ⁴³ В. Р. Петковић, *Синуденица и Дечани*, Мисао, књ. 14, св. 5 (1924) 378–380.
- ⁴⁴ В. Р. Петковић, *Циклус слика из легенде св. Ђорђа у Дечанима*, Старијар 5 (1930) 7–11, с пет слика; исти, *Један циклус слика из Дечана*, Гласник СНД 7–8 (1930) 83–88; исти, *Поретак једној властелини у Дечанима*, ПКЈИФ 13 (1933) 95–101, с једном сликом.
- ⁴⁵ Архив САНУ, СКА 118/1933 (4. фебруар).
- ⁴⁶ Архив САНУ, СКА 118/1933 (7. новембар).
- ⁴⁷ М. Вешовић, *Дечани као ваздушна бања. Професор париској универзитету г. Миле проучава архитектуру и фреске у Дечанима*, Правда (9. 8. 1934) 9.

⁴⁸ Архив САНУ, СКА 677/1935 (7. мај 1935).

⁴⁹ *Истио*.

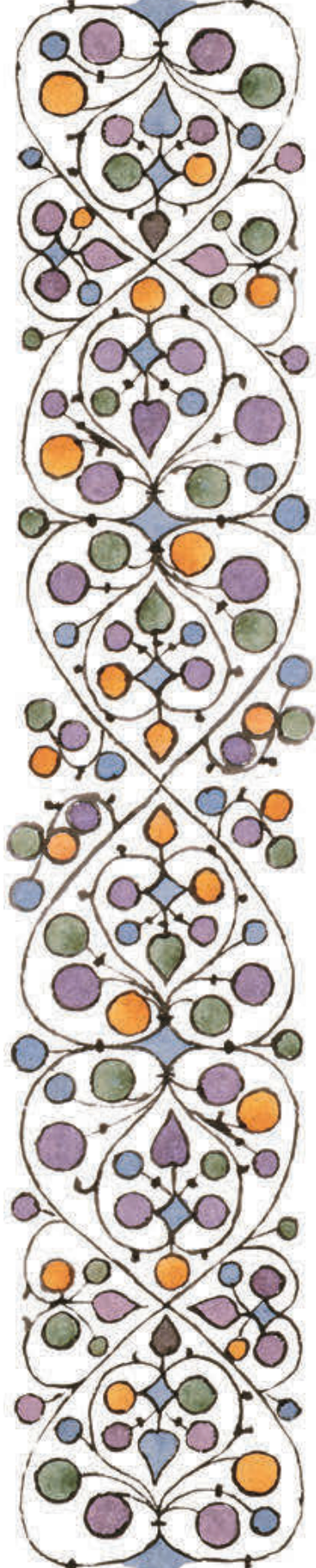
⁵⁰ Архив САНУ, СКА 677/1935 (14. јун).

⁵¹ Архив САНУ, СКА 677/1935 (10. октобар).

⁵² Архив САНУ, СКА 190/1936.

⁵³ Архив САНУ, СКА 407/1941.

⁵⁴ *Зидно сликарство манастира Дечана: грађа и студије*, ур. В. Ј. Ђурић, Београд 1995.

„Захваљујући његовој ширини
схваћања, у нашој средини
од тада се ради у великом сџилу,
са колосецима, вајонетима,
са већим бројем радника,
сџручњака, архиџекаџа,
џеометара, а води се рачуна
и о конзервацији искоџина.
Од тада се џрихваџа научни метод
сисџематџских искоџавања уоџиџе.”

ВУЈАДИН ИВАНИШЕВИЋ, Српска академија наука и уметности

Владимир Р. Петковић, јединствен истраживач Царичиног града (Justiniana Prima)

Први запис о Царичином граду оставио нам је Мита Ракић 1880. године, након обиласка новоосвојених крајева и области Пусте реке. Том приликом је обишао, како сам наводи, „развалине некаквог града” и утврђење на Светом Илији. У кратком опису града истиче остатке зидова и „платно од некакве куле, високо 3, а широко 2 метра”.¹ Реч је о остацима водене куле на југозападном углу горњоградског бедема, која и данас пркоси времену. Необично је да Феликс Каниц (Felix Kanitz), судећи према краткој опаски да се код Свињарице налазе остаци римске тврђаве, није обишао рушевине Царичиног града.² Више пажње посветио је опису оближње Злате,³ као и чувени енглески археолог Артур Еванс (Arthur J. Evans), који узгред не спомиње Царичин град.⁴

Владимир Петковић, коме су свакако били познати наведени подаци, први пут је посетио Царичин град 1911. године, оставивши кратак запис да се ради о „једном од градова који су постојали још у доба пре Стевана Немање”.⁵

Убрзо након прве посете, већ наредне године, Петковић почиње прва ископавања на Царичином граду. Реч је свакако о пионирском подухвату имајући у виду тадашње могућности организовања археолошких ископавања. Прва кампања је трајала од 11. августа до 7. септембра, када је морала била прекинута услед позива на војну вежбу већег броја радника. О овим радовима дат је краћи извештај у *Годишњаку Српске краљевске академије* за 1912. годину.⁶ У првом опису града наводи се постојање више прстенова бедема, као и остатака „зграда великих димензија”, те утврђења на Светом Илији. Своја истраживања почео је, сасвим оправдано, на највишој тачки на платоу оивиченом бедемима – Акропољу, где су се налазили остаци једне велике грађевине. Испоставило се да је реч о великој тробродној цркви, чија је дужина, према аутору, износила више од 65 метара. На основу плана, као и одлика архитектуре и откривене камене пластике датовао ју је у

време цара Јустинијана I (527–565). Осим базилике, за коју је сматрао да је имала куполу, почео је истраживање маузолеја, које није могло бити довршено „због краткоће времена”. На основу налаза новца цара Ираклија (610–641) претпоставио је да су град „разорили” и населили Словени, не искључујући могућност да је после разарања град био напуштен. Димензије откривене базилике и остаци камене пластике навели су Владимира Петковића да закључи да је реч о значајном византијском граду. Имајући у виду наведено, величину локалитета, као и хронолошки оквир од времена Јустинијана I до Ираклија, изнео је, за то доба смелу, хипотезу да се остаци Јустинијане Приме – задужбине цара Јустинијана I, налазе на месту Царичиног града, а не, како се до тада сматрало, у Скупима. Свој извештај о првим ископавањима довршава констатацијом „Ископавања у 'Царичиноме Граду' показала су одмах у почетку знатних резултата. Она обећавају да буду драгоцен прилог упознавању старе историје византијске”.⁷ Своје прве закључке о Царичином граду Петковић ће потврдити својим наредним ископавањима, као и каснијим вишедеценијским истраживањима овог изузетног локалитета.⁸

Ископавања су прекинута балканским ратовима и Великим ратом и биће настављена тек 1936. године. У међувремену, Владимир Петковић је, на основу података из оновремене штампе и архивске грађе, покушавао да обнови ископавања. У листу *Време* је 24. априла 1931. године изашао интервју с Петковићем посвећен великим ископавањима у Србији и Јужној Србији – радовима у Стобима и првим ископавањима у Царичином граду. Поред навођења историјских извора, резултата првих истраживања и идентификације с Јустинијаном Примом сазнајемо да се Петковић обратио, наведене године, Фонду пок. Луке Ђеловића с молбом за финансирање истраживања на Царичином граду. Било је планирано да радови почну у септембру 1931. године.⁹

Три године касније, 1934, према подацима из архивске грађе, Српска краљевска академија је на замолбу Владимира Петковића упутила допис министру финансија у вези са одобрењем кредита у висини од 70.000 динара за ископавања на Царичином граду. Та молба је одбијена будући да су буџетски резервни кредити били исцрпљени.¹⁰

Петковић се није предавао ношен резултатима првих ископавања, као и величином града који је лежао испод високих наслага шута, које су криле бројне грађевине и фортификације једне од метропола рано-византијске епохе. У ту сврху почео је 1936. године кампању прикупљања средстава која ће му омогућити наставак ископавања Царичиног

града. За помоћ се обратио Српској краљевској академија, која је обезбедила 15.000 динара, а Народна банка Краљевине Југославије додатних 10.000 динара.¹¹ Исте године Владимир Петковић се обратио за средства Томасу Витмору (Thomas Whittemore), познатом америчком истраживачу који је радио на проучавању и заштити Свете Софије у Истанбулу. Витмор је одговорио да није у могућности да помогне будући да је „у Америци све теже пронаћи неопходна средства за археолошке радове”.¹²

Нова кампања ископавања од 20. августа до 17. септембра 1936. године односила се на довршетак истраживања епископске базилике на Акропољу и крстионице, и почетак радова на откривању централне улице Акропоља, портика и просторија дуж северне фасаде цркве. У раду је учествовало 60–70 радника. Шири извештај са ових истраживања објављен је у *Стирину*, где је дат план цркве, као и фотографије истражених целина, већег броја капитета и остатака мозаика. Осим овога, поменута је и црква из истог периода у Свињарици, коју су ископали сами мештани.¹³ Владимир Петковић је посебно радио на афирмацији истраживања, о чему сведочи велики чланак „Наши научници открили су у близини Лебана највећу стару хришћанску цркву после цариградске Свете Софије” објављен у листу *Време*.¹⁴ Циљ помало сензационалистичког чланка било је промовисање истраживања, али и могућност да се привуку финансијери и добротвори вољни да помогну истраживања на Царичином граду.

Већ наредне 1937. године прикупљена су значајнија средства за ископавања која су обезбедили Народна банка Краљевине Југославије 10.000 динара, Српска краљевска академија из Фонда Михајла Пупина 15.000 динара, Краљевска банска управа 20.000 динара и Бата, Југословенске творнице гума и обуће д. д. из Борова 20.000 динара.¹⁵ Истраживања су помогли и чланови Ротари клуба.¹⁶

Трећа кампања истраживања на Царичином граду спроведена је од 28. јула до 31. августа 1937. године с више од 80 радника дневно. Истраживања су убрзана монтирањем пруге и избацивањем земље помоћу девет вагонета. Том приликом избачено је око 10.000 вагонета земље – око 5.000 m³.¹⁷ Ископавања су проширена на јужне и северне делове Акропоља ради скидања шута и откривања других објеката и остатака бедема који су се називали у топографији терена. Мањи део бедема био је већ откривен 1936. и ове године настављено је њихово праћење. Овом приликом констатовани су остаци кула, као и источне капије Акропоља фланкиране с две потковичасте куле. Почело је ископавање

комплекса грађевина с великом двораном, између централне улице и северног бедема, који је протумачен као епископска палата. Поред овога, истражене су једна грађевина јужно од епископске базилике („консигнаторијум“) и крстионица, коју су истраживачи определили као маузолеј.¹⁸

Ширу визију Владимира Петковића о потребама истраживача, старању о налазшту и чувању налаза поткрепљују његове речи: „Морала би се поред ископина сазидати зграда, у којој би у првом реду откопани објекти били смештени, а у којој би морао бити и стан чувара ископина, а били би предвиђени и простори за лабораторију, атеље и за станове експедиције“.¹⁹ Мало је познато да је Петковић на своју иницијативу већ 1936. године ангажовао чувара који је целе године бринуо о локалитету, а уговор му је продужаван и наредних година.²⁰

Кампању из 1938. године подржало је Министарство финансија кредитом од 100.000 динара добијеним претходне године, а који није могао да буде реализован због бројних формалности, како стоји у Петковићевом допису Српској краљевској академији.²¹ Захваљујући добијеним средствима спроведена су ископавања од 1. септембра до 2. октобра с више од 100 радника. Том приликом избачено је око 20.000 вагонета земље – приближно 10.000 m³, а према извештају, много земље је остало неуклоњено.

Током ове кампање дефинисана је траса бедема Акропоља и откривен већи број кула. У потпуности је откопана грађевина између епископске базилике и јужног бедема опредељена као црквена капела („консигнаторијум“). Довршено је истраживање комплекса епископске палате, коју чине три целине, међу којима се истиче велика дворана која је, како су сматрали истраживачи, била богато украшена мозаицима. У оквиру велике дворане и бочних просторија откривени су остаци бројних стубића, који су протумачени као остаци хипокауста. Поред овога, почела су истраживања у Горњем граду, откривањем дела западне улице, као и делова радњи уз западни портик јужне улице Горњег града, од јужне капије Горњег града до кружног трга – форума. Том приликом истражена је крстообразна црква, тада протумачена као *Villa urbana*. Током истраживања простора уз форум откривена су два велика фрагмента бронзане статуе највероватније цара Јустинијана I.²² Овом приликом изведена су прва аеро-снимања Царичиног града и израђен први ситуациони план локалитета са истраженим целинама.²³

Истраживања су настављена 1939. године средствима Српске краљевске академије у висини од свега 5.000 динара, али свакако и дру-

гих извора финансирања који нам нису познати. Сам Петковић је за наведену годину тражио од Српске краљевске академије 100.000 динара за ископавања и средства за учешће (15.000 динара) и организовање изложбе (20.000 динара) на Шестом међународном византолошком конгресу, који је требало да се одржи у Алжиру. Планирана изложба и предавање били су посвећени истраживањима на Царичином граду.²⁴

Добијена средства су била знатно мања него претходне године имајући на уму да је било ангажовано мало више од 30 радника од 10. августа до 2. септембра. Потврду овога налазимо у извештају са истраживања у којем Владимир Петковић наводи да је „за ископавања једног овако пространог локалитета, какав је Царичин Град, неопходно имати на расположењу 3–4 пута већи кредит”. Ради уштеде приликом истраживања земља није одвожена вагонетима, већ је нагомилана у непосредној близини ископаваних целина. Рад је био ограничен на истраживања кружног трга – форума, грађевине југоисточно од форума и јужне капије Горњег града. Овим ископавањима откривени су само основа форума кружног облика пречника 20,5 m и делови четири улице. Овом приликом ископани су делови западне полигоналне куле јужне капије Горњег града и део бедема.²⁵

Последња кампања ископавања којом је руководио Владимир Петковић на Царичином граду спроведена је од 3. до 27. јула 1940. године.²⁶ Упркос рату који је захватио знатан део Европе за истраживања Царичиног града обезбеђена је значајна сума: 20.000 динара од Српске краљевске академије, 60.000 од Универзитета – Фонда Луке Ђеловића и 5.000 динара од Народне банке. Добијена средства омогућила су ангажовање стотинак радника.²⁷

Током ових ископавања у потпуности су откривени форум с портицима, део северне улице Горњег града, као и делови грађевина уз источни портик и мањи део просторија уз западни портик северне улице. У средишту форума, где су се укрштале четири улице, забележени су „трагови подножја једног стуба”, где је, према Петковићу, стајала статуа цара Јустинијана I, чији су делови откривени 1938. године. Овом приликом почело је истраживање базилике с криптом која је само делимично откривена.²⁸

Истраживања је прекинуо Други светски рат, а обновљена су већ 1947. године. За руководиоца ових радова одређен је Владимир Петковић, који је због болести вођење ископавања поверио Александру Дероку и Светозару Радојчићу.²⁹ Последњи сусрет Владимира Петковића с Царичиним градом представља његов запажени чланак објављен

1948. године у *Cahiers archéologiques*, који прати студија Андреја Грабара (André Grabar) „Споменици на Царичином граду и Јустинијана Прима”.³⁰ У овим радовима сумирани су резултати истраживања на Царичином граду и проблем убикације Јустинијане Приме.

Допринос Владимира Петковића истраживању Царичиног града и његова идентификација с Јустинијаном Примом, архиепископским средиштем, представљали су за оно време велики искорак. Изузетан значај Царичиног града за европску и светску науку и културу потврђен је вишедеценијским ангажовањем еминентних српских и француских истраживача на проучавању задужбине цара Јустинијана I све до наших дана.³¹

Напомене

* vujadin.ivanisevic@sanu.ac.rs

¹ М. Ракић, *Из нове Србије*, Отаџбина 4 (1880) 362–363.

² F. Kanitz, *Das Königreich Serbien und das Serbenvolk: von Römerzeit bis zur Gegenwart* II, Leipzig 1909, 328.

³ *Истѡ*, 321–327.

⁴ A. J. Evans, *Antiquarian researches in Illyricum*, III, and IV, *Archaeologia* 49/1 (1885) 157–160.

⁵ В. Р. Петковић, *Извештај о раду одељења за српску и византиску уметност у Нар. Музеју*, Годишњак СКА 25 (1911) 300.

⁶ Исти, *Извештај о ископавању у Царичиноме Граду код Лебана у 1912 год.*, Годишњак СКА 27 (1913) 285–291.

⁷ *Истѡ*, 285–391.

⁸ V. Ivanišević, *Une capitale revisitée: Caričin Grad (Justiniana Prima)*, *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 161/1 (2017) 93–115.

⁹ Аноним, *Велика ископавања у Србији и Јужној Србији. Г. гр. Пећковић верује да је код Лебана открио темеље великој византиској града Јустинијане Приме*, Време (24. 4. 1931) 3.

¹⁰ Архив САНУ, СКА 851/1934.

¹¹ Архив САНУ, СКА 338, 545/1936.

¹² Collège de France, Fonds Whittemore, Thomas – Institut byzantin: 92 CDF 37-182; 92 CDF 37-183 и 92 CDF 37-184; ДНМ, Заоставштина Владимира Р. Петковића, Дневник истраживања Стоба и Царичиног града.

¹³ В. Р. Петковић, *Ископавање Царичина Града код Лебана*, *Старинар* т. с. 12 (1937) 81–92; исти, *Ископавање Царичина Града код Лебана*, *ЈИЧ* 3 (1937) 612–613; исти, *Српској краљевској академији*, Годишњак СКА 48 (1938) 331–332.

¹⁴ Аноним, *Наши научници открили су у близини Лебана највећу стару хришћанску цркву после цариградске Свете Софије*, Време (24. 9. 1936) 10.

¹⁵ Архив САНУ, СКА 109, 288, 371, 478, 493 и 528/1937.

¹⁶ V. R. Petković, *Iskopavanje Caričina grada 1937 god.*, *Jugoslovenski Rotar* 4 (oktobar 1937) 20.

¹⁷ Пуна запремина вагонета износи 0,63 m³. Рачунали смо оквирно 0,50 m³ по вагонету.

¹⁸ Ф. Месеснел, *Ископавање Царичина Града код Лебана 1937*, *Старинар* т. с. 13 (1938) 179–198; В. Р. Петковић, *Ископавање Царичиног града код Лебана 1937 г.*, *ЈИЧ* 4 (1938) 195–196.

¹⁹ Исти, *Српској краљевској академији*, Годишњак СКА 48 (1938) 333–337.

²⁰ Архив САНУ, СКА 739/1937.

²¹ Архив САНУ, СКА 308/1938.

²² V. R. Petković, *Les fouilles de Tsaritschin Grad*, *СА* 3 (1948) 44, Pl. VIII.1–2; A. Grabar, *Les monuments de Tsaritschin Grad et Justiniana Prima*, *СА* 3 (1948) 57–63, fig. 1; В. Иванишевић, И. Бугарски, *Нов налаз царске сташуе из Царичиног града – Јустинијане Приме*, *Лесковачки зборник* 59 (2019) 9–19.

²³ В. Р. Петковић, *Ископавање Царичина Града код Лебана 1938 год.*, *Старинар* т. с. 14 (1939) 140–152, Т. I и сл. 2; исти, *Ископавање Царичина Града код Лебана 1938 г.*, *ЈИЧ* 5 (1939) 381–383.

²⁴ Архив САНУ, СКА 62/1939.

- ²⁵ В. Р. Петковић, *Српској краљевској академији*, Годишњак СКА 49 (1940) 349–352.
- ²⁶ ДНМ, Заоставштина Владимира Р. Петковића, Дневник истраживања Стоба и Царичиног града.
- ²⁷ В. Р. Петковић, *Српској краљевској академији*, Годишњак СКА 50 (1941) 259–261.
- ²⁸ *Истио*, 259–261.
- ²⁹ А. Дероко, С. Радојчић, *Ошколовање Царичина града 1947 године*, *Старинар* 1 (1950) 119–142.
- ³⁰ Petković, *Les fouilles de Tsaritschin Grad*, 40–48, Pl. I–X; Grabar, *Les monuments de Tsaritschin Grad et Justiniana Prima*, 49–63.
- ³¹ *Caričin Grad* I. *Les basiliques B et J de Caričin Grad, quatre objets remarquables de Caričin Grad, le trésor de Hajdučka Vodenica*, eds. N. Duval, V. Popović, Belgrade–Rome 1984; *Caričin Grad* II. *Le quartier sud-ouest de la Ville Haute*, eds. B. Bavant, V. Kondić, J.-M. Spieser, Belgrade–Rome 1990; *Caričin Grad* III. *L'Acropole et ses monuments (cathédrale, baptistère et bâtiments annexes)*, eds. N. Duval, V. Popović, Rome–Belgrade 2010; *Caričin Grad* IV. *Catalogue des objets des fouilles anciennes et autres études*, eds. B. Bavant, V. Ivanišević, Rome–Belgrade 2019.

Ортофото Царичиног града (2014) с планом целина (бело)
откривеним 1912. и 1936–1940.
(Документација Археолошког института)

Владимир Р. Петковић са сарадником и мештанима села Прекопчелица (?)
(Документација Археолошког института)

Царичин град, Акропољ,
епископска базилика:
истраживање писцине
у атријума.

Поглед са запада, 1936

(Документација

Археолошког института)

Царичин град, Акропољ,
епископска базилика:
писцина у атријуму
након истраживања.

Поглед са истока, 1936

(Документација

Археолошког института)

Царичин град,
Акропољ, крстионица
након истраживања.
Поглед с југоистока, 1937
(Документација
Археолошког института)

Царичин град,
Акропољ, крстионица:
крстава писцина.
Поглед са југа, 1937
(Документација
Археолошког института)

Царичин град, Акропол, крстионица: северна конха с мозаиком и композитним капителом.
Поглед са југоистока, 1937
(Документација Археолошког института)

Царичин град, Акропољ,
епископска палата.
Поглед с истока, 1938
(Документација
Археолошког института)

Царичин град,
Горњи град,
западна улица с
портицима и источна
капија Акропоља.
Поглед с истока, 1938
(Документација
Археолошког института)

Царичин град,
Горњи град,
ископавање рова уз
западни портик
јужне улице.
Поглед са југа, 1938
(Документација
Археолошког института)

Царичин град,
Горњи град, атријум
крстообразне базилике.
Поглед с истока, 1938
(Документација
Археолошког института)

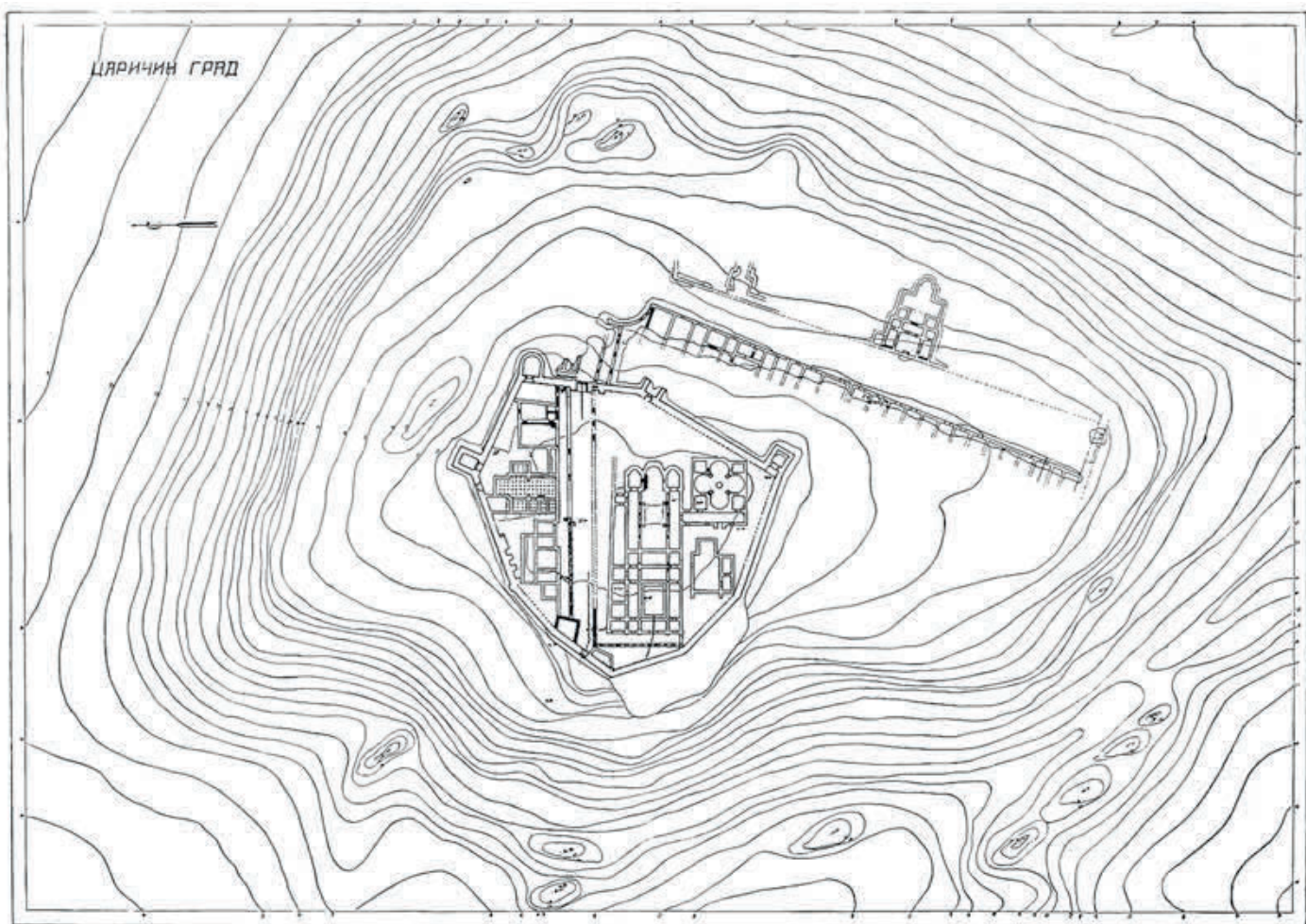

Царичин град, у првом плану Горњи град, у другом Акропољ.
Поглед са североистока, аерофотографија 1938
(Документација Археолошког института)

Царичин град, у првом плану део Горњег града, у другом Акропољ.
Поглед са истока, аерофотографија 1938
(Документација Археолошког института)

Царичин град, План града, 1938
(Месеснел, Ископанавање Царичина Града, сл. 10)

Царичин град, Горњи град, грађевина југоисточно од трга.

Поглед са запада, 1939

(Документација Археолошког института)

Царичин град,
Горњи град,
форум – кружни трг.
Поглед с југозапада, 1939
(Документација
Археолошког института)

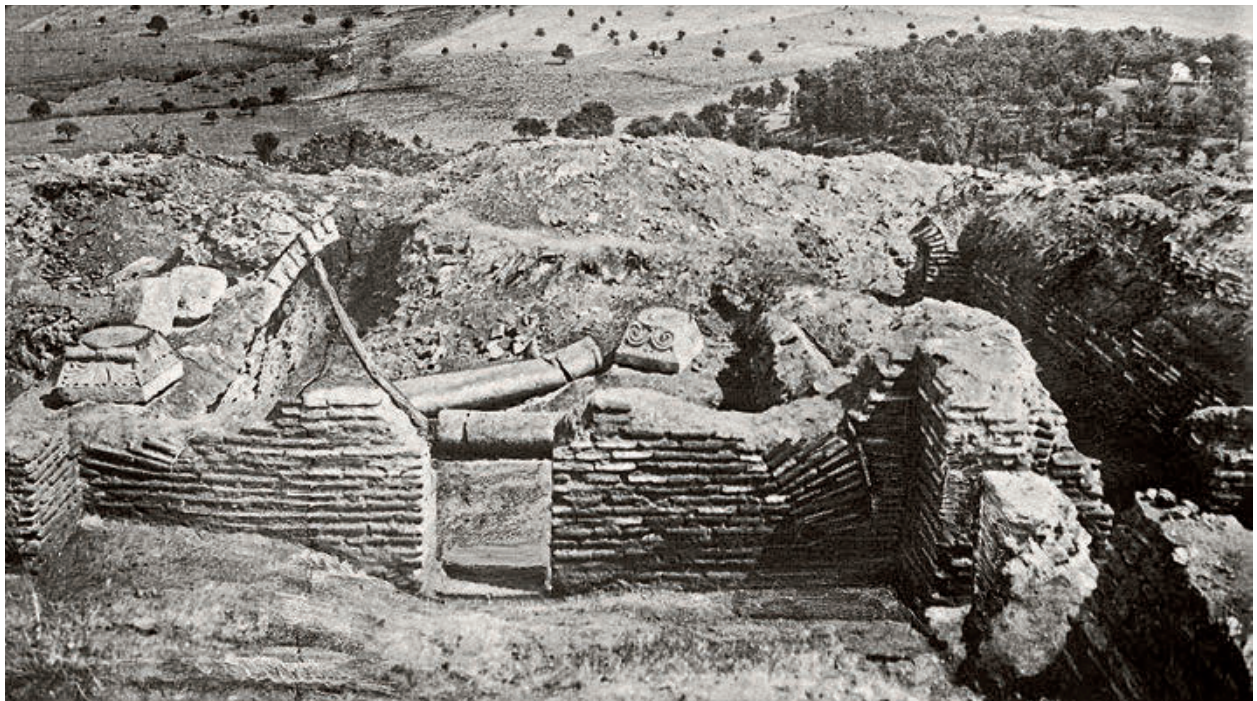
Царичин град,
Горњи град,
јужни бедем и улаз
у западну кулу
јужне капије. Поглед
са северозапада, 1939
(Документација
Археолошког института)

Царичин град,
Горњи град:
портик северне улице
и атријум базилике
са криптом.
Поглед са севера, 1940
(Документација
Археолошког института)

Царичин град,
Горњи град:
базилика са криптом.
Поглед са запада, 1940
(Документација
Археолошког института)

ИВАН БУГАРСКИ, Археолошки институт, Београд

Владимир Р. Петковић и Стоби

У претходним поглављима детаљно је приказана животна стаза Владимира Р. Петковића – чувара српског средњовековног наслеђа. Деценијама је савесно обављао високе дужности, свестан поверења које му је указано на самом почетку каријере, када му је било омогућено да се школује у иностранству. Будући задаци подразумевали су темељно образовање из области средњовековне византијске културе. Срећом, научна радозналост, проткана наглашеном ерудицијом, надилазила је и тај широки оквир, па се Петковић бавио и прошлошћу старијом од главног поља својих интересовања. Вреди истаћи да је докторирао на теми из ранохришћанске историје уметности, а та ће се склоност преточити у веома важан допринос домаћим изучавањима античких и касноантичких споменика.¹ Уз стечено највише образовање, Владимир Петковић је у формативним годинама свог професионалног пута имао прилике да упозна најмодерније технике теренског рада. Од пресудне важности било је то што је 1906. године пратио познатог француског византолога Габријела Мијеа (Gabriel Millet) на путовању по Србији. Већ тада се јасно оцртала Петковићева намера да се у нашој земљи створи опсежан документациони фонд, како целокупан посао бележења и изучавања наших споменика не би био препуштен странцима. Штавише, још онда је у тој грађи препознао и комерцијалне могућности. Иако није био првенствено образован као археолог, о ширини Петковићевих промишљања научног и теренског истраживања говори и неостварена замисао да се оснује српски археолошки институт у Солуну и Атини.²

Било је то време институционалног уобличавања византолошких студија у Београду. Опсежни програми теренских обилазака и документовања српског средњовековног наслеђа, које су неуморно спроводили Петковић и његови сарадници из Народног музеја, имали су и два важна екскурса – посете Царичином граду 1911. и Стобију 1920. године.

Није било случајно што су ископавања тих кључних налазишта отпочела већ 1912, односно 1924. године. У првом случају, Петковић је сам преузео руковођење истраживањима, док је Стоби, свакако под његовим утицајем, испрва испитивао Балдуин Сариа, до 1928. године.³ Подробно описана Петковићева ископавања Царичиног града дала су ванредно вредне резултате. Његово образовање, истраживачки дар и интуитивност најбоље се огледају у томе што је већ након прве кампање увидео да се у тамошњим рушевинама крију остаци Јустинијане Приме, града-задужбине знаменитог цара Јустинијана I (527–565). Истом приликом Петковић је наговестио да је живот у граду замро у време цара Ираклија (610–641), највероватније услед словенских упада.⁴ Главни закључци првог истраживача Царичиног града су се, у највећој мери, одржали и до данас.⁵

Мање се зна, макар у нашој средини, о Петковићевом раду у Стобију, древном граду на ушћу Црне реке у Вардар у данашњој Северној Македонији, где је с колегама углавном откривао касноантичке споменике. Примећено је да се „Истакао [...] лик једне вароши из доба старе Византије (4–6. век после Христа), али би требало [...] повести рачуна [...] да не изгубимо старију античку прошлост, за којом се има још трагати испод овог досада откривеног највишег слоја”.⁶ Заиста, још је Тит Ливије описао Стоби као „стари град”, чије је трајање, након савремених истраживања, одређено у веома широк распон – од 4. или 3. века пре н. е. до краја 6. века после Христа. У Стобију се одигравала важна трговина сољу све од времена римског запоседања Македоније, град је добио муниципални статус у раним годинама царства, а ту је касније радила и ковница новца. Цар Теодосије (379–395) издао је два едикта током боравака у том важном средишту, чије су верске старешине присуствовале кључним црквеним саборима, почев од Никејског 325. године.⁷

Занимљива је околност да су, после раних посета и прве публикације епиграфске грађе,⁸ ископавања на локалитету Стоби отпочела још за време Првог светског рата, кад су немачки војници из оближњег гарнизона делимично откопали две цркве.⁹ Вероватно услед бројних обавеза, Петковић је изучавање Стобија и објављивање резултата добрим делом препуштао својим сарадницима, иако је теренским радовима непосредно руководио седам година, од 1928. од 1934. Сариа је учествовао у истраживањима и публикацијама и у том раздобљу, након што је напустио дужности у Народном музеју да би постао универзитетски професор у Љубљани.¹⁰ Ђорђе Мано-Зиси, будући

руководилац у Царичином граду, прикључио се истраживачима Стобија 1930. године.¹¹

Код нас су и данас ретки подробни осврти археолога на примењену методологију истраживања, па не чуди да је тако било и у Петковићево време. Ипак, у некрологу у *Сшаринару* лепо је описано како су изгледали радови под руковођењем Владимира Петковића: „Захваљујући његовој ширини схватања, у нашој средини од тада се ради у великом стилу, са колосецима, вагонетима, са већим бројем радника, стручњака, архитеката, геометара, а води се рачуна и о конзервацији ископина. Од тада се прихвата научни метод систематских ископавања уопште.”¹² Рад с пругом за одвоз земље Петковић је устројио и у Царичином граду, што је, уз велики број ангажованих радника, свакако поспешивало брза ископавања великих здања и површина.¹³ И поред тога, по његовом прорачуну, дословце наведеном у дневној штампи, истраживања Стобија у целости трајала би два столећа.¹⁴ Данас су археолошка ископавања знатно спорија јер се из земље прикупља неупоредиво већи број налаза и узорака, уз пажљиво бележење стратиграфског контекста. С друге стране, Петковићев приступ одражава дух онога времена – напоследку, да су истраживања из доба повоја археологије била детаљна попут савремених, располагали бисмо много скромнијим сазнањима о урбанизму античких и средњовековних средишта. Важно је напоменути да је веома рано, још 1934. године, обављено наменско снимање локалитета из ваздуха,¹⁵ чак нешто пре познатих снимања Басијане.¹⁶ Стручна екипа је користила и снимке Стобија које је 1930. године начинило Југословенско краљевско ратно ваздухопловство.

Тако су, током замаха раних истраживања Стобија, биле откривене бројне важне грађевине. Од 25 главних здања и целина издвојених на интернет страници Археолошког налазишта Стоби чак је 15 истраживано (и) пре Другог светског рата.¹⁷ Реч је о великим јавним и приватним зградама и улицама с тремовима што се секу под правим углом, које ни по ондашњим стандардима теренског рада нису могле бити истражене у целости. Град је имао водовод, канализацију, јавна купатила и чесме. Монументалне грађевине у камену и опеци биле су раскошно украшене, а њихов детаљнији опис умногоме би превазишао обим овог прилога. Уопштено, посматрајући аерофотографије и ситуациони план, јасно је да су Петковић и колеге истраживали средишњи део вишеслојне урбане агломерације, на топографски најистакнутијем делу налазишта.¹⁸ Унутар фортификације откривало се богато урбано

ткиво. Оцењено је да су Стоби били грађени плански, на терасама повезаним степеништима, „према хеленистичком и римском искуству а можда и по директним цариградским и солунским узорима [...]”. Истиче се труд око нивелације терена у рановизантијско време, јер је обновљена главна градска црква „морала својим положајем надвисити заостали и напуштени пагански театар”¹⁹ – како се касније испоставило, на простору театра су се, од раног 5. века, заправо формирале скромне настамбе. Управо у то време била је срушена градска синагога, да би се на њеном месту изградила једна од бројних хришћанских богомоља у граду.²⁰

Као што се често дешава, интензивна ископавања нису пратиле довољно бројне детаљне публикације. Можемо да нагађамо да је то барем делом било узроковано Петковићевим напуштањем места директора Народног музеја 1935. године и обнављањем истраживања Царичиног града 1936, те све неповољнијим општим условима у освит Другог светског рата. Но, иако смањеним темпом, чланци о Стобију објављивани су и по окончању Петковићевог руковођења. Између осталог, краће синтезе, наведене у овом осврту, налазимо на страницама *Уметничкој прејледа*, гласила Музеја кнеза Павла. У опширније публикације спадају оне о исходима истраживања велике епископске цркве с богатом архитектонском пластиком, мозаицима и натписима,²¹ театра,²² као и извештај Јозе Петровића о ископавањима античке синагоге и оближњих „палата” 1932. године.²³ Садржајна објава резултата ископавања из 1933. и 1934. године, у којој су представљени остаци градске капије, трга и улице с припадајућим здањима, била је поверена Ђорђу Мано-Зисију. У том извештају се извесна пажња придаје и ситним археолошким налазима иако су монументални остаци и даље били у првом плану.²⁴

Цртице из опширних прегледа ископавања публиковане су у важним иностраним часописима, попут *Byzantinische Zeitschrift*, а Петковић је потписао приказ резултата на енглеском језику.²⁵ Нема сумње да су и те објаве, наравно уз превасходни значај самих налаза и међународну репутацију Владимира Петковића и његових сарадника, допринеле да Стоби заузму запажено место у европској и светској науци. Још 1925. године ископавањима се, по позиву, прикључио Рудолф Егер (Rudolf Egger), професор археологије на Бечком универзитету,²⁶ што је поспешило објављивање резултата и у престижном годишњаку Аустријског археолошког института.²⁷ Своје похвалне прегледе укратко су објављивали и угледни гости, попут Хети Голдман (Hetty Goldman),

Биста Посејдона,
мермер клесање
(НМС инв. бр. 09_3014)

која је 1932. године посетила Петковићева ископавања у делегацији харвардских музеја Фог и Пибоди.²⁸ На исходе раних истраживања Стобија позивало се у важним чланцима²⁹ и монографијама из средине 20. века, попут синтеза Андреја Грабара (André Grabar) о касноантичким мартирijумима³⁰ или Ралфа Ходинота (Ralph F. Hoddinott) о рановизантијским црквама из овог региона,³¹ као и у капиталном домаћем издању о оновременој архитектонској пластици.³² Исто је и у најновијим референтним књигама.³³

Док је сарадницима препуштао објављивање главних резултата, чак и када се, како се чини, није сасвим слагао с њиховим интерпретацијама,³⁴ сам Владимир Петковић се посветио ужој теми – пре свега скулптури. Наиме, током ископавања великог касноантичког здања 1927. и 1928. године, тада названог Палата Партениоса, Петковић је у северном перистилу открио бројне хеленистичке и античке скулптуре од бронзе и мермера, које „[...] су, несумњиво, донете овде са разних страна и употребљене су као украс појединих простора палате [...]”.³⁵ Аутор је, тако, врло рано скренуо пажњу на урбани феномен заступљен широм Источноримског царства, па не чуди што слична разматрања срећемо и у новијој литератури – рецимо, у случају одговарајућих налаза из Сагаласоса у југозападној Турској.³⁶ Међутим, теме из историје уметности Стобија Петковић није чувао само за себе. Сасвим сажеито или нешто опширније, неке од скулптура које је он ископао – попут мермерне статуе римског грађанина из терми³⁷ или попрсја жене из синагоге и Венере³⁸ – објавили су други аутори. Прегледе фресака из епископске цркве, али и касноантичких подних мозаика, приложио је Ђорђе Мано-Зиси.³⁹

Своју фасцинацију класичним скулптурама Петковић није делио само са стручњацима већ и с јавношћу. Још 1927. године објавио је текст у *Полицији* о Посејдоновој глави, док 1930. и 1931. даје изјаве за *Време* поводом „сензационалних открића” у Стобију.⁴⁰ Године 1932. иницирао је добро посећену изложбу археолошких налаза из Требеништа и Стобија у Уметничком павиљону „Цвијета Зузорић” у Београду. Део предмета из Стобија сместио је у просторију Техничког факултета, али је све већи број налаза налагао да се једна одаја Народног музеја посвети искључиво том граду, чак науштрб средњовековне збирке.⁴¹ И данас налази из Стобија, пре свега репрезентативне архитектонске пластике, чине значајан део сталне поставке Народног музеја Србије.⁴² Из сачуване преписке знамо да је за истраживања Стобија био веома заинтересован и наш чувени научник и добротвор Михајло Пупин.⁴³

После приказа Петковићевог рада у Стобију и труда око популаризације налаза, остаје да се укратко оцене тековине тих залагања. Након краткотрајних истраживачких пројеката македонских институција из педесетих и шездесетих година прошлог века, уследио је сразмерно дуг и веома модерно, мултидисциплинарно осмишљен истраживачки програм југословенско-америчког тима, започет 1970. године. Нова етапа радова јасно је одражавала континуитет с предатним истраживањима. Поред Џејмса Вајзмана (James Wiseman) и Благе Алексове, један од руководилаца био је Ђорђе Мано-Зиси, који се тако, након четири деценије и успешног руковођења другим великим пројектом којег је устројио Петковић – Царичиним градом⁴⁴ – вратио проучавањима Стобија. Та важна истраживања, најбоље представљена у серији тематских зборника,⁴⁵ не могу бити предмет овог осврта, али се њихов успех, као и успех савремених радова,⁴⁶ умногоме ослањају на сазнања прикупљена током кампања које је подстицао и водио Владимир Петковић. Велике по обиму и значају, оне нас подсећају да завидна компетенција домаћих тимова, уз сарадњу са еминентним стручњацима из иностранства и преузимање корисних новина из технолошки и методолошки развијенијих средина, дају изврсне резултате у проучавању комплексних археолошких налазишта.

Капител са сценом лова
из Епископске базилике
и избор репрезентативне
камене пластике
из Стобија
(Документација
Археолошког института)

Напомене

* i.bugarski@ai.ac.rs

¹ Д. Прерадовић, *У име науке и домовине: истраживања средњовековних сџоменика њод окриљем Народној музеја Србије и њихови резултати (1906–1940)*, Београд 2023, 41–45.

² *Исџо*, 45–59, 123, нап. 59.

³ *Исџо*, 81, 101.

⁴ В. Р. Петковић, *Извештај о ископавању у Царичиноме Граду код Лебана у 1912 њод.*, Годишњак СКА 27 (1913) 285–291.

⁵ V. Ivanišević, *Une capitale revisitée: Caričin Grad (Justiniana Prima)*, Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres 161/1 (2017) 93–114.

⁶ Ђ. Мано-Зиси, *Урбанистички лик Сџобидја*, Уметнички преглед 9 (1939) 263.

⁷ Уп. J. R. Wiseman, *The City in Macedonia Secunda*, у: *Villes et peuplement dans l'Illyricum protobyzantin*, Rome 1984, 291–294, n. 12–13.

⁸ L. Heuzey, *Découverte des ruines de Stobi*, RArch 26 (1873) 25–42.

⁹ Б. Сариа, *Истраживања у Сџобима. I. Тоџоџрафија и иџторија*, Гласник СНД 5 (1928) 13.

¹⁰ *Исџо*, 1–13; исти, *Нови наласци у Еџискојској цркви у Сџобима*, Гласник СНД 12 (1933) 12–32.

¹¹ Прерадовић, *У име науке и домовине*, 150.

¹² Аноним, Владимир Р. Пејковић, *Старинар* 5–6 (1954–1955) непагинирано.

¹³ Уп. В. Иванишевић, *У сусрећ сџоџодишњици истраживања Царичиној џрада*, Лесковачки зборник 51 (2011) 353–355, сл. 4.

¹⁴ Аноним, „Сџоби добијају значај Помџеја”, вели џ. др. Влада Пејковић џо џовраћку са овоџодишњих ископавања, *Време* (12. 6. 1930) 3.

¹⁵ Аноним, *Авијаџија у служби археолоџије. Оџкриће беоџрадских археолоџа*, *Време* (28. 8. 1935) 7; Ђ. Мано-Зиси, *Ископавања у Сџобима 1933 и 1934 џодине*, *Старинар* т. с. 10–11 (1935–1936) 145–170; исти, *Урбанистички лик Сџобидја*, 263; уп. R. F. Hodinott, *Early Byzantine churches in Macedonia and Southern Serbia: a study of the origins and the initial development of East Christian art*, London 1963, pl. 37b, с.

¹⁶ Уп. И. Бугарски, В. Иванишевић, *Примена аероџоџоџрафије у срџској археолоџији*, *Саопштења* 46 (2014) 251–254; А. Bandović, *Miodrag Grbić i nastanak kulturno-istorijske arheologije u Srbiji*, Београд 2019 (необјављена докторска дисертација, Универзитет у Београду), 129, нап. 291.

¹⁷ <http://www.stobi.mk/Templates/Pages/RedirectPage.aspx?page=157> [22. 5. 2024]

¹⁸ Уп. Мано-Зиси, *Урбанистички лик Сџобидја*, 262–267. На исти начин – сасвим логично – почела су и истраживања Царичиног града, уп. Петковић, *Извештај о ископавању у Царичиноме Граду*; Иванишевић, *У сусрећ сџоџодишњици*, 353–355.

¹⁹ Мано-Зиси, *Урбанистички лик Сџобидја*, 265.

²⁰ Wiseman, *The City in Macedonia Secunda*, 295–297; уп. В. Поповић, *Дезинџеџраџија и рурализаџија џрада у иџточном Илирику од 5. до 7. века н. е.*, у: исти, *Sirmium. Град царева и мученика (сабрани радови о археолоџији и иџторији Сирмијума)*, Сремска Митровица 2003, 253–254.

²¹ Сариа, *Нови наласци у Еџискојској цркви*.

²² Исти, *Позоришџе у Сџобима*, Годишњак Музеја Јужне Србије 1 (1937) 1–68.

²³ Ј. Петровић, *Сџоби 1932*, *Старинар* т. с. 8–9 (1933–1934) 169–191.

²⁴ Мано-Зиси, *Ископавања у Сџобима 1933 и 1934*.

²⁵ V. Petković, *Archaeological discoveries at Stobi*, *The Anglo-Yugoslav Review* 4/7–8 (1937) 91–96.

- ²⁶ Р. Е[гер], *Истраживања у Стобима. II. Градска црква у Стобима*, Гласник СНД 5 (1928) 14–44.
- ²⁷ R. Egger, *Die städtische Kirche von Stobi*, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien 24 (1929) 42–87; B. Saria, *Neue Funde in der Bischofskirche von Stobi*, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien 28 (1933) 11–139.
- ²⁸ H. Goldman, *Excavations at Stobi in Yugoslavia*, AJA 37/2 (1933) 297–301.
- ²⁹ E. Kitzinger, *A survey of the Early Christian town of Stobi*, DOP 3 (1946) 81–162.
- ³⁰ A. Grabar, *Martyrium. Recherches sur le culte des reliques et l'art chrétien antique I–II*, Paris 1946, passim.
- ³¹ Hoddinott, *Early Byzantine churches in Macedonia and Southern Serbia*, passim.
- ³² И. Николајевић-Стојковић, *Рановизантијска архитектонска декоративна пластика у Македонији, Србији и Црној Гори*, Београд 1957, passim.
- ³³ L. Lavan, *Public space in the late antique city I–II*, Leiden 2020, passim.
- ³⁴ Петровић, *Стоби 1932*, 169, износи „само своја опажања” (ауторов курзив; на крају извештаја, стр. 184, стоји напомена Уредништва *Старинара*: „Овај се чланак штампа под искључивом одговорношћу самог аутора”). Главни уредник часописа од 1931. до 1956. године био је управо руководилац истраживања Стобија Владимир Петковић. Јозо Петровић је о Стобију писао и по окончању Петковићевог руковођења: Ј. Петровић, *Крстионице у Стобима*, Уметнички преглед 9 (1940) 263–267.
- ³⁵ В. Р. Петковић, *Античке скулптуре из Стобија (из тл. з. Палаће Пармениуса)*, Стари-нар т. с. 12 (1937) 12–35. О скулптурама је писао и М. Грбић, *Два сајшира из Стобија*, Уметнички преглед 10 (1938) 310–312.
- ³⁶ I. Jacobs, L. Stirling, *Re-using the gods: a 6th-c. statuary display at Sagalassos and a re-evaluation of pagan mythological statuary in Early Byzantine civic space*, Journal of Roman Archaeology 30 (2017) 196–226.
- ³⁷ М. Грбић, *Римски портрети у пређашњем Историјско-уметничком музеју у Београду*, Стари-нар т. с. 10–11 (1935–1936) 137–138, нап. 1, сл. 8; уп. *Антички портрет у Југославији*, Београд–Скопје–Загреб–Split–Ljubljana 1987, кат. бр. 192.
- ³⁸ Петровић, *Стоби 1932.*, 177, сл. 11–12, 23; уп. *Антички портрет у Југославији*, кат. бр. 92.
- ³⁹ Ђ. Мано-Зиси, *Фреске у Стобима*, Стари-нар т. с. 8–9 (1933–1934) 244–248; исти, *Мозаици једне куће у Стобима*, Стари-нар т. с. 8–9 (1933–1934) 249–254; исти, *Мозаици у Стобима*, Уметнички преглед 1 (1937) 8–10. Нов осврт на фреске Стобија дају Е. Димитрова, М. Тутковски, С. Блажевска, *Ранохришћанскојо зидно сликарство од Епископске базилика во Стоби – Изложбен каталог*, Стоби 2012.
- ⁴⁰ Уп. Д. Поповић, *Библиографија радова Владимира Р. Петковића*, Стари-нар 5–6 (1954–1955) XV–XXIV.
- ⁴¹ Прерадовић, *У име науке и домовине*, 147, нап. 20.
- ⁴² Ђ. Мано-Зиси, *Декоративна пластика у Стобима*, Уметнички преглед 1–2 (1940) 36–41.
- ⁴³ Прерадовић, *У име науке и домовине*, 178, нап. 12–14, сл. 119.
- ⁴⁴ Ђ. Мано-Зиси, *Царичин праг – Justiniana Prima*, Лесковац 1979.
- ⁴⁵ *Studies in the antiquities of Stobi I*, ed. J. Wiseman, Beograd 1973; *Studies in the antiquities of Stobi II*, ур. J. Wiseman, Beograd 1975; *Studies in the antiquities of Stobi III*, ed. B. Aleksova, J. Wiseman, Titov Veles 1981.
- ⁴⁶ Серија је обновљена у новије време: *Студије за старинице на Стоби IV*, ур. С. Блажевска, Стоби 2018 / *Studies in the antiquities of Stobi IV*, ed. S. Blaževska, Stobi 2018. Пети том је у штампи, а шести у припреми.

Стоби у току Петковићевих ископавања
(Документација Археолошког института)

Владимир Р. Петковић, трећи слева, са сарадницима и радницима
у току ископавања Стобија 1932. године
(Документација Археолошког института)

Ситуациони план Стобија, рад геометра А. Дилберовића
(према Мано-Зиси, *Урбанистички лик Стобија*, 262)

Епископска црква
током ископавања
(Документација
Археолошког института)

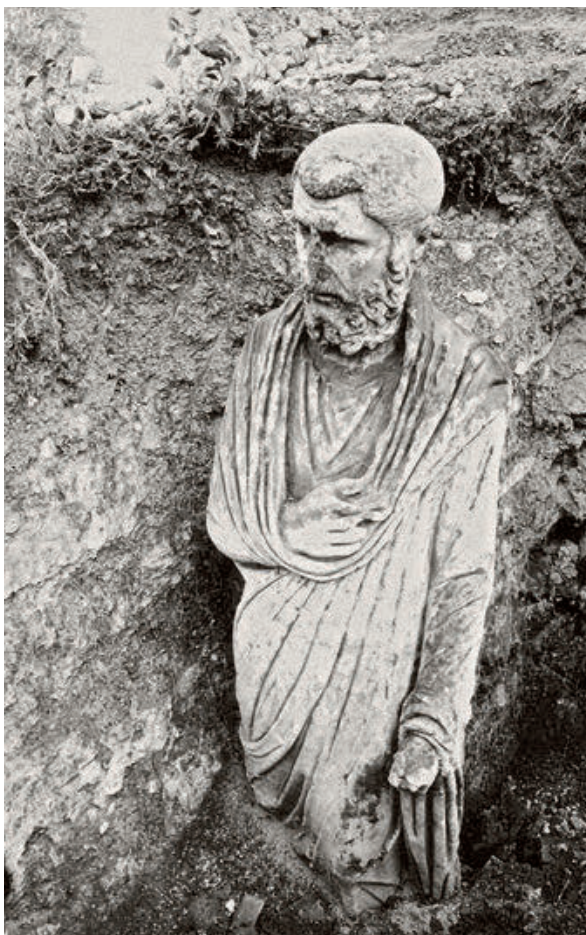
Театар током ископавања
(Документација
Археолошког института)

Владимир Р. Петковић, у средини, у току ископавања перистила Палате Партениоса
(Документација Археолошког института)

Статуа римског грађанина у току откопавања
(Документација Археолошког института)

Статуа римског грађанина, мермер клесање
(НМС инв. бр. 09_3007)

Попрсје жене из синагоге
(Документација Археолошког института)

Скулптура Венере
(Документација Археолошког института)

Одликовања, почести и чланства у међународним научним институцијама

Владимир Р. Петковић је за своје заслуге у раду одликован с више орде-на. Медаљом за ревносну службу је награђен за шест година колико је провео у Балканским и Првом светком рату. Био је носилац:

Ордена Светог Саве V реда, 1907.

Сребрне медаља за ревносну службу, 1918.

Ордена Светог Саве III реда, 1923.

Ордена Белог орла V реда, 1929.

Ордена Белог орла IV реда, 1933.

Ордена Светог Саве II реда, 1935.

Румунски краљ Фердинанд I именовao је Владимира Р. Петковића, професора Београдског универзитета, за члана Реда румунске круне у чину команданта, 18. децембра 1924.

Владимир Р. Петковић је био члан више угледних европских науч-них институција и то:

Бугарског археолошког института у Софији (1926)

Словенског института у Прагу (1929)

Немачког археолошког института у Берлину (1929)

Аустријског археолошког института у Бечу (1930)

Института Никодим Павлович Кондаков у Прагу (1932)

Диплома румунског краља Фердинанда I
(Музеј града Београда, КИ 1_2509)

Ferdinand I

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională
Rege al României.

La toți de față și viitori, Sănătate.

Asupra raportului Ministrului Nostru al Afacerilor
Străine, Cancelar al Ordinilor, sub № 66901,

Am decretat și decretăm:

Art. I. Numim membru al Ordinului Coroana României,
în gradul de COMANDOR pe Domnul PETCOVICI Vlad, profesor la
Universitatea din Belgrad.

Art. II. Ministrul Nostru al Afacerilor Străine, Cancelar
al Ordinilor, este însărcinat cu executarea acestui Decret.

Dat în București, la 18 Decembrie 1924.

(Semnat) *Ferdinand*

Ministrul Afacerilor Străine
Cancelar al Ordinilor

(Semnat) *I. G. DUCA.*

Pentru conformitate cu Decretul original:
Directorul Protocolului și Cancelarul Ordinilor
Ministru plenipotențiar

[Signature]

№ 4094.

Народно Већанство
II

У име Његовог Већанства
ПЕТА I.
по милости Божијој и вољи народној
КРАЉА СРБИЈЕ
Његовог Височанства
АЛЕКСАНДАР
Наследник Престола

Поздрављено је указом Његовим
од 15. јуна 1907. год. да се
директор административне службе
Др. Владимир П. Томовић

наредбом за ревизију службе
имао му се сви извршени послови
Н.В. № 3696
Београд 15. јуна 1907. год.
Секретар
Директор административне службе

Ђуђа Ј. Јаковљевић

Копирено у: Инспектор Дра. Воин Копић

по милости Божијој и вољи народној
КРАЉ СРБИЈЕ, ХРВАТА И СЛОВЕНА
благословио је поштомата следећи указ
На предлог Министарства Правосудства
одликујемо:
Господину Др. Владимиру П. Томовићу
Директору административне службе
Краљевским орденом
ТРЕЋЕГ ТАКС
сребрним (III) степеном

Његово
НАС
по милости
КРАЉ СР

благословио је
указом

Господину
Директору

Министарства

Министарства

Министарства

Министарства

Министарства

Министарства

Министарства

Министарства

Министарства

[illegible]

Пашко Вучетић,
Грачаница, Свети
Меркурије, акварел
по фресци, 1920
(Народни музеј Србије,
Заоставштина Владимира
Р. Петковића)

Библиографија

Скраћенице

АНМ = Архив Народног музеја Србије

Архив САНУ = Архив Српске академије наука и уметности

Глас СКА = Глас Српске краљевске академије

Гласник САН = Гласник Српске академије наука

Гласник СНД = Гласник Скопског научног друштва

Годишњак САН = Годишњак Српске академије наука

Годишњак СКА = Годишњак Српске краљевске академије

ДНМ = Документација Народног музеја Србије

ЗЛУМС = Зборник за ликовне уметности Матице српске / Зборник Матице српске
за ликовне уметности

ЗНМ = Зборник Народног музеја

ЈИЧ = Југословенски историјски часопис

НМС = Народни музеј Србије

Поклон-библиотека професора Сретена Петковића = Поклон-библиотека професора Сретена Петковића, Библиотека Одељења за историју уметности, Филозофски факултет у Београду

ПКЈИФ = Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор

СКА = Српска краљевска академија

САН = Српска академија наука

САНУ = Српска академија наука и уметности

—

AJA = American Journal of Archaeology

CA = Cahiers archéologiques

DOP = Dumbarton Oaks Papers

RArch = Revue archéologique

Необјављена архивска грађа

Државни архив Србије

– МПс П Ф 35 р 1/905.

Архив Српске академије наука и уметности

- СКА 34/1920.
- СКА 234/1920.
- СКА, Јован Цвијић 13484_961.
- СКА 73/1929.
- СКА 180/1931.
- СКА 118/1933 (4. фебруар)
- СКА 118/1933 (7. новембар)
- СКА 851/1934.
- СКА 677/1935 (7. мај 1935)
- СКА 677/1935 (14. јун)
- СКА 677/1935 (10. октобар)
- СКА 190/1936.
- СКА 338/1936.
- СКА 545/1936.
- СКА 739/1937.
- СКА 109/1937.
- СКА 288/1937.
- СКА 371 /1937.
- СКА 478/1937.
- СКА 493/1937.
- СКА 528/1937.
- СКА 308/1938.
- СКА 62/1939.
- СКА 407/1941.
- САН, акт бр. 339 од 2. јуна 1947.

Архив Народног музеја Србије, Општа архива

- акт бр. 153 од 30. маја 1906.
- акт бр. 416 од 16. децембра 1919.
- акт бр. 122 од 18. априла 1920.
- акт бр. 143 од 27. априла 1920.
- акт бр. 244 од 9. маја 1924.
- акт бр. 420 од 4. јула 1924.

Документација Народног музеја Србије

– Заоставштина Владимира Р. Петковића

Документација Археолошког института у Београду

- Записник прве седнице Археолошког института Српске академије наука одржане 12. јуна 1947.

Collège de France

Fonds Whittemore, Thomas – Institut byzantin

- 92 CDF 37-182.
- 92 CDF 37-183.
- 92 CDF 37-184.

Литература

Анастасијевић Д., *Извештај о извршеном археолошком ископавању код Немањине Св. Богородице курумлијске*, Годишњак СКА 30 (1922) 265–267.

Анастасијевић Д., *О ископавање Немањине св. Богородице код Курумлије*, Старице т. с. 1 (1922) 1923, 45–55.

Аноним, „*С тобо добијају значај Помпеја*”, вели т. др. Влада Петковић по повраћку са овогодишњих ископавања, Време (12. 6. 1930) 3.

Аноним, *Авијација у служби археологије. Откриће београдских археолога*, Време (28. 8. 1935) 7.

Аноним, *Велика ископавања у Србији и Јужној Србији. Г. др. Петковић верује да је код Лебана открио темеље велике византијске града Јустинијане Прве*, Време (24. 4. 1931) 3.

Аноним, *Завршена су ископавања манастира Сисојевца*, Време (18. 9. 1931) 2.

Аноним, *Записници Академијиних скупова*, Годишњак САН 52 (1945) 21–93.

Аноним, *Наши научници открили су у близини Лебана највећу стару хришћанску цркву после цариградске Свете Софије*, Време (24. 9. 1936) 10.

Аноним, *Прва наша жена која је учинила једно научно откриће*, Политика (23. 9. 1931) 7.

Бошковић Ђ., *Развој археолошке науке после ослобођења*, у: *Споменица Српској археолошкој друштва (1883–1983)*, ур. М. Гарашанин, Београд 1983, 41–75.

Бошковић Ђ., *Говор одржан у име Археолошког института САН на свечаној комеморацији одржаној у Дому Академије 14. новембра 1956. г.*, Гласник САН 8/2 (1957) 259–260.

Бошковић Ђ., Јевтић М., *Процртавање прошлости: разговори са Ђурђем Бошковићем*, Београд 2004.

Бошковић Ђ., *Осврт на стогодишњу уређивачку политику Старице*, Старице 35 (1984) 1–12.

Бугарски И., Иванишевић В., *Примена аерофотографије у српској археологији*, Саопштења 46 (2014) 251–263.

Валтровић М., *Извештај о раду у Народном музеју године 1905*, Годишњак СКА 19 (1906) 235–241.

- Валировић и Милушиновић: документи I. Теренска грађа 1871–1884, ур. Т. Дамљановић, Београд 2006.
- Валтровић М., *Народни музеј, Годишњак СКА* 15 (1902) 241–251.
- Вешовић М., *Дечани као ваздушна бања. Професор јариској универзитету і. Др. Миле проучава архитектуру и фреске у Дечанима*, Правда (9. 8. 1934) 9.
- Војводић Д., *Жича и Пећ. Прилог размајрању сличности два пројарама зидног сликарства*, Саопштења 43 (2011) 31–47.
- Војводић Д., *На грају изгубљених фресака Жиче* (I), Зограф 34 (2010) 71–86.
- Војводић Д., *На грају изгубљених фресака Жиче* (II), Зограф 35 (2011) 145–154.
- Војводић Д., *Представе пророка у Сасовој цркви у Жичи*, Ниш и Византија 12 (2014) 335–346.
- Вујић Ј., *Пушешествије по Србији* I, Београд 1901.
- Вујновић А., *Светозар Радојичић. Живош и дело*, Београд 2015.
- Грбић М., *Два сашира из Сшобија*, Уметнички преглед 10 (1938) 310–312.
- Грбић М., *Преисторијско одељење*, Годишњак СКА 37 (1929) 197–210.
- Грбић М., *Римски портрети у пређашњем Историјско-уметничком музеју у Београду*, Старица т. с. 10–11 (1935–1936) 124–142.
- Давидовић Д., *Жича, манастир у Србији зидан између 1190 и 1224*, Србски летопис 13 (1828) 9–22.
- Дероко А., Радојичић С., *Ошкочавање Царичина града 1947 године*, Старица 1 (1950) 119–142.
- Димитрова Е., Тутковски М., Блажевска С., *Ранохристјанској зидно сликарство од Ејискојскај базилика во Сшоби*, Стоби 2012.
- Драгојевић П., *Упоредни метод Сшшићовској и његов пријем у Србији. Идеолошко и методолошко у мишљењу о уметности*, ЗЛУМС 40 (2012) 163–172.
- Државни календар Краљевине Србије (1. 1. 1898).
- Дурковић-Јакшић Љ., *Ејиској Јоаникије Нешковић и обнова 1856. манастира Жиче*, Краљево 1987.
- Ђорђевић И., *Владимир Р. Пећковић, уредник Сшаринара од 1931. до 1956. године*, Старица 35 (1984) 41–49.
- Егер Р., *Истраживања у Сшобима. II. Градска црква у Сшобима*, Гласник СНД 5 (1928) 14–44.
- Зидно сликарство манастира Дечана: грађа и студије*, ур. В. Ј. Ђурић, Београд 1995.
- Злоковић М., *Градачка црква, задужбина Краљице Јелене*, Гласник СНД 15–16 (1936) 61–80.
- Злоковић М., *Сшаре цркве у обласшима Пресије и Охрида*, Старица т. с. 3 (1924–1925) 115–149.
- Иванишевић В., *У сусрети сшодишњици истраживања Царичиној града*, Лесковачки зборник 51 (2011) 53–65.

- Иванишевић В., Бугарски И., *Нов налаз царске сѣишѣуе из Царичиној града – Јустинијане Приме*, Лесковачки зборник 59 (2019) 9–19.
- Ивановић Д., *Свешѣенослужитѣљи Браничевске епархије: биографски лексикон (свешѣеници и ђакони: М–Ш)*, Пожаревац 2016.
- Јанакѣва Грујић М., *Архитектѣ Драгушин Маслаћ (1875–1937)*, Београд 2006.
- Јанковић-Mougrakis Д., *Мара Харисијадис истѣоричар уметности (1908–1994)*, Пешчаник 3 (Ниш 2005) 49–54.
- Јурић С., *Лазар Мирковић и сѣара срѣска књижевност*, Београд 2014.
- Кашанин М., *Извешѣај М. Кашанина*, Годишњак СКА 34 (1926) 348–352.
- Кашанин М., *Бела црква Каранска*, Старинач т. с. 4 (1926–1927) 1928, 115–221.
- Краков С., *На рушевинама сѣароја македонскоја града Сѣоби*, Време (3. 8. 1924) 3.
- Мано-Зиси Ђ., *Декоративна ѣласѣика у Сѣобима*, Уметнички преглед 1–2 (1940) 36–41.
- Мано-Зиси Ђ., *Искоѣавања у Сѣобима 1933 и 1934 ѣодине*, Старинач т. с. 10–11 (1935–1936) 145–170.
- Мано-Зиси Ђ., *Мозаици у Сѣобима*, Уметнички преглед 1 (1937) 8–10.
- Мано-Зиси Ђ., *Урбанистички лик Сѣобија*, Уметнички преглед 9 (1939) 262–267.
- Мано-Зиси Ђ., *Фреске у Сѣобима*, Старинач т. с. 8–9 (1933–1934) 244–248.
- Мано-Зиси Ђ., *Царичин град – Justiniana Prima*, Лесковац 1979.
- Мано-Зиси Ђ., *Мозаици једне куће у Сѣобима*, Старинач т. с. 8–9 (1933–1934) 249–254.
- Медаковић Д., *Истѣоризам у срѣској уметности XIX века*, ПКЈИФ 33/3–4 (1967) 197–211.
- Медаковић Д., *Истѣраживачи срѣских сѣарина*, Београд 1985.
- Месеснел Ф., *Искоѣавање Царичина Града код Лебана 1937*, Старинач т. с. 13 (1938) 179–198.
- Миловановић М., *Часѣиис „Сѣаринар“ као ѣриач Археолошкој инстѣиѣуѣа САН*, Старинач 74 (2024), у штампѣ.
- Миловановић М., Бикић В., *Владимир Пеѣковић и ѣснивање Археолошкој инстѣиѣуѣа: ѣколности и реализација*, Старинач 74 (2024), у штампѣ.
- Мирковић Л., Татић Ж., *Марков Манасѣир*, Нови Сад 1925.
- Митровић Ј., Радојчић Н., *Праистѣоријска градина – Зок: истѣраживања Народној музеја у Београду*, Београд 2022.
- Никић С., Миловановић М., *Истѣоријски ход Библиѣеке Археолошкој инстѣиѣуѣа у Београду кроз рад библиѣекара*, Читалиште 42 (Панчево 2023) 45–53.
- Николајевић-Стојковић И., *Рановизанѣиска архитѣкѣиѣонска декоративна ѣласѣика у Македонији, Србији и Црној Гори*, Београд 1957.
- Павловић Д., *Почеци истѣраживања и збрињавања сѣѣменика*, у: *Уметничко наслеђе срѣској народа на Косову и Метѣохији: истѣорија, ѣденѣиѣетѣ, ѣѣроженост, зашѣиѣа*, ур. Д. Војводић, М. Марковић, Београд 2017, 431–441.

- Петковић В. Р., *Античке скулптуре из Сјобиа (из тп. з. Палатје Партиениоса)*, Старинар т. с. 12 (1937) 12–35.
- Петковић В. Р., *Арнолд Беклин*, Нова Искра, год. 4, бр. 10 (1903) 300–309, бр. 11 (1903) 341–347, бр. 12 (1903) 371–376.
- Петковић В. Р., *Византиска уметност (Спис Д-ра Божидара С. Николајевића)*, Нова Искра, год. 7, бр. 12 (1905) 362–369.
- Петковић В. Р., *Греко*, Дело, књ. 56, св. 1 (јул 1910) 87–97.
- Петковић В. Р., *Жича: архитектура и живопис*, Старинар н. р. 1/2 (1906) 1907, 141–187.
- Петковић В. Р., *Жича: иконографија*, Старинар н. р. 4 (1909) 1911, 27–106.
- Петковић В. Р., *Жича: историјски гео*, Старинар н. р. 2/2 (1907) 1908, 115–148.
- Петковић В. Р., *Извештај о ископавању у Царичиноме Граду код Лебана у 1912. години*, Годишњак СКА 27 (1913) 285–291.
- Петковић В. Р., *Извештај о раду у Одељењу за српску и византиску уметност у Нар. Музеју*, Годишњак СКА 25 (1912) 294–300.
- Петковић В. Р., *Извештај о раду у Одељењу за српску и византиску уметност у Народноме музеју у год. 1907*, Годишњак СКА 21 (1908) 325–332.
- Петковић В. Р., *Извештај о раду у Одељењу за српску и византиску уметност у Народноме музеју*, Годишњак СКА 22 (1909) 179–191.
- Петковић В. Р., *Извештај о раду у Одељењу за српску и византиску уметност у Народноме Музеју*, Годишњак СКА 23 (1910) 195–207.
- Петковић В. Р., *Извештај о раду у одељењу Народној Музеја за српске и византиске сликарине у години 1906*, Годишњак СКА 20 (1907) 213–221.
- Петковић В. Р., *Извештај о сјању и раду Народној музеја у 1921. год.*, Годишњак СКА 30 (1922) 238–252.
- Петковић В. Р., *Изложба Менцелових радова у Народној галерији у Берлину*, Нова Искра, год. 7, бр. 5 (1905) 157–158, бр. 6 (1905) 190–191.
- Петковић В. Р., *Иконографија манастирских цркава у Србији*, Нова Искра, год. 8, бр. 10 (1906) 301–305, бр. 11–12 (1906) 341–346.
- Петковић В. Р., *Ископавање Царичина града код Лебана 1937 г.*, ЈИЧ 4 (1938) 195–196.
- Петковић В. Р., *Ископавање Царичина Града код Лебана 1938 г.*, ЈИЧ 5 (1939) 381–383.
- Петковић В. Р., *Ископавање Царичина Града код Лебана 1938 год.*, Старинар т. с. 14 (1939) 141–152.
- Петковић В. Р., *Ископавање Царичина Града код Лебана*, ЈИЧ 3 (1937) 612–613.
- Петковић В. Р., *Ископавање Царичина Града код Лебана*, Старинар т. с. 12 (1937) 81–92.
- Петковић В. Р., *Један циклус слика из Дечана*, Гласник СНД 7–8 (1930) 83–88.
- Петковић В. Р., *Josef Strzygowski, Die Miniaturen des serbischen Psalter*, Старинар н. р. 1 (1906) 1907, додатак, 44–55.

- Петковић В. Р., *Коређо*, Дело, књ. 58, св. 1 (јануар 1911) 6–13.
- Петковић В. Р., *Леја жена у уметности*, Радио Београд, год. 1, бр. 33 (1929) 1–2.
- Петковић В. Р., *Ликови књићора у сћарим црквама срћским*, Нова Искра, год. 10, бр. 10 (1911) 299–304.
- Петковић В. Р., *Манасћир Дечани II. Живопис*, Београд 1941.
- Петковић В. Р., *Манасћир Раваница*, Београд 1922.
- Петковић В. Р., *Манасћир Сћуденица*, Београд 1924.
- Петковић В. Р., *Народни Музеј у 1914, 1915, 1916, 1917, 1918 и 1919. год.*, Годишњак СКА 28 (1914–1919) 1921, 205–208.
- Петковић В. Р., *Народни музеј у 1920. години*, Годишњак СКА 29 (1921) 141–160.
- Петковић В. Р., *Народни музеј у 1922. години*, Годишњак СКА 31 (1923) 130–133.
- Петковић В. Р., *Народни музеј у 1923. години*, Годишњак СКА 32 (1924) 284–298.
- Петковић В. Р., *Научни радови; сисћем насћавничкој рада*, Београд 1914.
- Петковић В. Р., *Портрети једној власћелина у Дечанима*, ПКЈИФ 13 (1933) 95–101.
- Петковић В. Р., *Прећлед црквених сћоменика кроз ћовесницу срћској народа*, Београд 1950.
- Петковић В. Р., *Рембранћи*, Дело, књ. 40, св. 2 (август 1906) 196–204.
- Петковић В. Р., *Са Богенскоја Језера*, Нова Искра, год. 5, бр. 6 (1903) 167.
- Петковић В. Р., *Срћска уметност у Охриду – Лик десћоша Ђурђа Бранковића у св. Софији Охридској*, Забавник, бр. 16, год. 2 (1918) 11–14.
- Петковић В. Р., *Срћска црква ћосле Косова*, Забавник, бр. 17, год. 2 (1918) 15–16.
- Петковић В. Р., *Срћски сћоменици XVI–XVIII века*, Старићар н. р. 6 (1911) 1914, 165–203.
- Петковић В. Р., *Срћској краљевској академији*, Годишњак СКА 48 (1938) 331–337.
- Петковић В. Р., *Срћској краљевској академији*, Годишњак СКА 49 (1940) 349–352.
- Петковић В. Р., *Срћској краљевској академији*, Годишњак СКА 50 (1941) 259–261.
- Петковић В. Р., *Сћарине: заћиси, најћйиси, лисћине*, Београд 1923.
- Петковић В. Р., *Сћуденица и Дечани*, Мисао, књ. 14, св. 5 (1924) 378–380.
- Петковић В. Р., *Тицијан*, Дело, књ. 55, св. 1 (април 1910) 38–54.
- Петковић В. Р., *У славу манасћира Дечана*, Раскрсница, год. 1, бр. 3 (Београд 1922) 37–41.
- Петковић В. Р., *Фреске из унућрашћеја нарћхекса цркве у Каленићу*, Старићар н. р. 3 (1908) 121–143.
- Петковић В. Р., *Циклус слика из лећенде св. Ђорђа у Дечанима*, Старићар т. с. 5 (1928–1930) 7–11.
- Петковић В. Р., *Човечија фићура у хисћорији уметности*, Дело, књ. 54, св. 1 (јануар 1910) 97–107.
- Петковић В. Р., *Џемз Хвислер*, Дело, књ. 36, св. 1 (јул 1905) 330–346.

- Петковић В. Р., *Џорџ Фредерик Уајс*, Дело, књ. 35, св. 2 (мај 1905) 227–233, св. 3 (јун 1905) 310–323.
- Петковић В. Р., Бошковић Ђ., Манастир Дечани I. Хисторија, архитектура, Београд 1941.
- Петковић В. Р., Татић Ж., Манастир Каленић, Вршац 1926.
- Петковић С., *Што година изучавања средњовековне уметности и археологије на сџраницама Сџаринара (1884–1984)*, Старинар 35 (1984) 135–168.
- Петровић Ј., *Крстионице у Сџобима*, Уметнички преглед 9 (1940) 263–267.
- Петровић Ј., *Сџоби 1932*, Старинар т. с. 8–9 (1933–1934) 169–191.
- Петровић П., *Леџаџ Михајла Пуџина у Народном музеју у Беоџраду*, у: Пуџин: од физичке ка духовној реалности, ур. А. Нинковић-Ташић, Београд 2016, 134–139.
- Поповић В., *Дезинџеџрација и рурализација џрада у иџточном Илирику од 5. до 7. века н.е.*, у: исти, *Sirmium. Град царева и мученика (сабрани радови о археологији и иџторији Сирмијума)*, Сремска Митровица 2003, 239–258.
- Поповић Д., *Библиоџрафија радова Владимира Р. Пеџковића*, Старинар 5–6 (1954–1955) 1956, XV–XXIV.
- Прерадовић Д., *Габријел Мије: џеренска иџтраживања срџских сџоменика и њихови резулџаџи*, у: *Габријел Мије и иџтраживања сџаре срџске архитектуре*, ур. Д. Прерадовић, М. Марковић, Београд 2021, 99–161.
- Прерадовић Д., *Еџиција „Срџски сџоменици” Народної музеја Србије: џоводом сџо џодина од џрвої изџања*, ЗНМ 25/2 (2022) 285–311.
- Прерадовић Д., *Еџиција „Срџски сџоменици” Народної музеја у Беоџраду и фонд Михаила Пуџина. Преџиска Михаила Пуџина и Владимира Р. Пеџковића*, ЗНМ 23/2 (2018) 263–285.
- Прерадовић Д., *Иџтраживање и снимање средњовековних сџоменика џод окриљем Народної музеја у Беоџраду до 1941. џодине*, Зоџраф 40 (2016) 1–33.
- Прерадовић Д., *У име науке и домовине: иџтраживања средњовековних сџоменика џод окриљем Народної музеја Србије и њихови резулџаџи (1906–1940)*, Београд 2023.
- Радојчић С., *Говор одржан у име Срџске академије наука на свечаној комеморацији у Дому Академије 14 новембра 1956 џ.*, Гласник САН 8/2 (1957) 257–259.
- Радојчић С., Максимовић Ј., Медаковић Д., *Каџедра за иџторију уметности*, у: *Сџо џодина Филозофскої факулџеџа*, Београд 1963, 263–272.
- Ракић М., *Из нове Србије*, Отаџбина 4 (1880) 3–23, 207–219, 354–365, 546–568.
- Сариа Б., *Иџтраживања у Сџобима. I. Тоџоџрафија и иџторија*, Гласник СНД 5 (1928) 1–13.
- Сариа Б., *Нови наласци у Еџиској цркви у Сџобима*, Гласник СНД 12 (1933) 11–32.
- Сариа Б., *Позориџије у Сџобима*, Годишњак Музеја Јужне Србије 1 (1937) 1–68.
- Симић З., *Иконоџџас Беле цркве у селу Карану и каранска Боџородица Тројеруџица*, Старинар т. с. 7 (1932) 15–35.

- Симић З., *Поретак Теодора Илића-Чешићара*, Старица т. с. 5 (1928–1930) 120–126.
- Симић Миловановић З., *Сликара Видосава Ковачевић (1889–1913)*, Старица т. с. 13 (1938) 41–52.
- Стаменковић А., *Владимир Р. Петковић и његов рад на Православном богословском факултету*, Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати 9 (2011) 247–254.
- Станојевић С., Мирковић Л., Бошковић Ђ., *Манастир Манасија*, Београд 1928.
- Страла С., *Извештај о стању и раду у Модерној галерији*, Годишњак СКА 37 (1929) 238–240.
- Студије за старините на Стоби IV*, ур. С. Блажевска, Стоби 2018.
- Татић Ж., *Трагом велике прошлости: светлострпска писма и монографске студије старе српске архитектуре*, Београд 1929.
- Тодић М., *Жича – моштив ликовних представљања, фотографија и разгледница*, у: *Манастир Жича: зборник радова*, ур. Г. Суботић, Краљево 2000, 321–328.
- Ђоровић В., *Херцеговачки манастири. Манастир Жичомислић*, Старица т. с. 10–11 (1935–1936) 1936, 3–36.
- Ђоровић-Љубинковић М., *Средњовековна археологија у Србији између два светска рата*, у: *Споменица Српској археолошкој друштва 1883–1983*, ур. М. Гарашанин, Београд 1983, 27–40.
- Чанак Медић М., Поповић Д., Војводић Д., *Манастир Жича*, Београд 2014.
- Шарић Ј., Бикић В., *Археологија под једним кровом – оснивање Археолошкој институције*, у: *Mnemosyne Firmitatis – 70 година Археолошкој институције*, ур. В. Бикић, Ј. Шарић, Београд 2017, 44–52.
- Шафарик Ј., *Извештаје о путовању по Србији 1846. године*, прир. Љ. Дурковић-Јакшић, М. Ж. Николић, Ваљево 1993.
-
- Antički portret u Jugoslaviji*, Београд–Скопје–Загреб–Сплит–Љубљана 1987.
- Bandović A., *Miodrag Grbić i nastanak kulturno-istorijske arheologije u Srbiji*, Београд 2019 (непубликована докторска дисертација, Универзитет у Београду).
- Bogucki P., *Ancient Europe: the discovery of antiquity*, in: *The history of archaeology*, ed. P. Bahn, Abingdon–New York 2014, 15–38.
- Caričin Grad I. Les basiliques B et J de Caričin Grad, quatre objets remarquables de Caričin Grad, le trésor de Hajdučka Vodenica*, eds. N. Duval, V. Popović, Belgrade–Rome 1984.
- Caričin Grad II. Le quartier sud-ouest de la Ville Haute*, eds. B. Bavant, V. Kondić, J.-M. Spieser, Belgrade–Rome 1990.
- Caričin Grad III. L'Acropole et ses monuments (cathédrale, baptistère et bâtiments annexes)*, eds. N. Duval, V. Popović, Rome–Belgrade 2010.
- Caričin Grad IV. Catalogue des objets des fouilles anciennes et autres études*, eds. B. Bavant, V. Ivanišević, Rome–Belgrade 2019.

- Egger R., *Die städtische Kirche von Stobi*, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien 24 (1929) 42–87.
- Evans A. J., *Antiquarian researches in Illyricum, III, and IV*, Archaeologia 49/1 (1885) 1–167.
- Grabar A., *Les monuments de Tsaritchin Grad et Justiniana Prima*, CA 3 (1948) 49–63.
- Grabar A., *Martyrium. Recherches sur le culte des reliques et l'art chrétien antique I–II*, Paris 1946.
- Goldman H., *Excavations at Stobi in Jugoslavia*, AJA 37/2 (1933) 297–301.
- Heuzezy L., *Découverte des ruines de Stobi*, RArch 26 (1873) 25–42.
- Hoddinott R. F., *Early Byzantine churches in Macedonia and Southern Serbia: a study of the origins and the initial development of East Christian art*, London 1963.
- Ivanišević V., *Une capitale revisitée: Caričin Grad (Justiniana Prima)*, Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres 161/1 (2017) 93–114.
- Jacobs I., Stirling L., *Re-using the gods: a 6th-c. statuary display at Sagalassos and a re-evaluation of pagan mythological statuary in Early Byzantine civic space*, Journal of Roman Archaeology 30 (2017) 196–226.
- Kanitz F., *Das Königreich Serbien und das Serbenvolk: von Römerzeit bis zur Gegenwart II*, Leipzig 1909.
- Kanitz F., *Serbiens byzantinische Monumente. Gezeichnet und beschrieben von F. Kanitz*, Wien 1862.
- Kitzinger E., *A survey of the Early Christian town of Stobi*, DOP 3 (1946) 81–162.
- Krstić V., *Trebenishte – valley of the kings: excavations by professor Nikola Vulić*, in: *100 years of Trebenishte*, ed. P. Ardjanliev et al., Sofia 2018, 33–41.
- Lavan L., *Public space in the late antique city I–II*, Leiden 2020.
- Milovanović M., *Documentation office of the Institute of Archaeology in Belgrade as an organisational unit*, Archaeology and Science 18 (2022) 253–267.
- Petković V. R., *Archaeological discoveries at Stobi*, The Anglo-Yugoslav Review 4/7–8 (1937) 91–96.
- Petković V. R., *Iskopavanje Caričina grada 1937 god.*, Jugoslovenski Rotar 4 (oktobar 1937) 17–20.
- Petković V. R., *L'art serbe dans la ville d'Ohrid*, La Patrie serbe 2/7–8 (1918) 310–328.
- Petković V. R., *La peinture serbe du moyen âge I–II*, Beograd 1930–1934.
- Petković V. R., *Les fouilles de Tsaritschin Grad*, CA 3 (1948) 40–48.
- Saria B., *Neue Funde in der Bischofskirche von Stobi*, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien 28 (1933) 112–139.
- Strzygowski J., *Die Miniaturen des Serbischen Psalters der Königl. Hof- und Staatsbibliothek in München: mit 1 Tafel in Farben, 61 in Lichtdruck und 43 Abbildungen im Texte / nach einer Belgrader Kopie ergänzt und im Zusammenhange mit der Syrischen Bilderredaktion des Psalters; mit einer Einleitung von dem wirklichen Mitgliede V. Jagić*, Vienna 1906.

Studies in the antiquities of Stobi I, ed. J. Wiseman, Beograd 1973.

Studies in the antiquities of Stobi II, ed. J. Wiseman, Beograd 1975.

Studies in the antiquities of Stobi III, ed. B. Aleksova, J. Wiseman, Titov Veles 1981.

Studies in the antiquities of Stobi IV, ed. S. Blaževska, Stobi 2018.

Wiseman J. R., *The City in Macedonia Secunda*, у: *Villes et peuplement dans l'Illyricum protobyzantin*, Rome 1984, 289–314.

Приредила Ана ВРАЊЕШ

Именски регистар

А

Алексова, Блага 207
 Алкалај, Исак 92
 Анастасијевић, Драгутин 14, 90, 120
 Анастасијевић, Миша 26

Б

Бајаловић, Петар 48
 Беклин, Арнолд (Böcklin, Arnold) 16
 Белић, Александар 92
 Берах, Рабен 21
 Бешевић, Милица 45, 62, 130
 Бошковић, Ђурђе 36, 38, 46, 48–50, 62, 65, 77, 84, 86, 93, 107, 116, 120, 121, 145, 156, 157, 161–163, 176
 Бошковић, Наталија 77
 Бугарчић, Бранимир 62, 65
 Буковац, Влахо 145

В

Вајзман, Џејмс (Wiseman, James) 207
 Валтровић, Михаило 14, 17, 26, 38, 44, 46, 59, 84, 85, 134, 135, 138, 139
 Васић, Милоје 14, 15, 26, 36, 38, 44, 56, 59, 64, 67, 84, 86, 106, 120
 Везе, Артур (Weese, Arthur) 15
 Величковић, браћа 26
 Вислер, Џејмс (Whistler, James) 16

Витмор, Томас (Whittemore, Thomas) 183

Вотс, Џорџ Фредерик
 (Watts, George Frederic) 16

Вујић, Јоаким 134

Вуковић, Светислав 10

Вулић, Никола 68, 85, 86, 92

Вучетић, Пашко 27, 61, 67, 81, 135, 141, 144

Г

Голдман, Хети (Goldman, Hetty) 205

Голдшмит, Адолф (Goldschmidt, Adolph) 17, 56

Грбић, Миодраг 45, 48, 62, 77, 86

Грабар, Андре (Grabar, André) 186, 206

Гргин, др 146

Грујић, Радослав 86, 107

Д

Давидовић, Димитрије 134

Данил, Константин 145

Даниловић, Вукосава 45

Дероко, Александар 48, 86, 107, 185

Дил, Шарл (Diehl, Charles) 56

Дилберовић, А. 213

Дирер, Албрехт (Dürer, Albrecht) 48

Драгана, сестра кнеза Лазара 119

Духаћ, Милан 77

Е

Еванс, Артур (Evans, Arthur J.) 181
 Егер, Рудолф (Egger, Rudolf) 205
 Ел Греко (El Greco) 16
 Ердељановић, Јован 91

З

Здравковић, Иван 86, 107
 Злоковић, Милан 63, 73, 121
 Зузорић, Цвијета
 – Уметнички павиљон 206

И

Илић, Аранђел 13, 18
 Илић, Латинка 55
 Илић, Никола Д. 55
 Илић, породица (Анђелија,
 Аранђел, Аћим, Василија,
 Дамњанка, Јеврем, Јелена,
 Јован, Панта, Петар) 18
 Ираклије, цар 182, 203

Ј

Јиречек, Константин 17
 Јовановић, Павле (Паја) 145
 Јустинијан I, цар 28, 182,
 184–186, 203

К

Каниц, Феликс (Kanitz, Felix) 134, 137, 181
 Карађорђевић, Петар I, краљ 135
 Карапанџић, Душан 61, 64
 Карло Велики 15
 Кашанин, Милан 38, 46, 65, 121
 Кнежевић, Урош 145
 Кондаков, Никодим Павлович 56
 Коређо, Антонио да (Correggio, Antonio da) 16

Коркут, Дервиш 77
 Крстић, Д. 92
 Крумбахер Карл (Krumbacher, Karl) 14
 Куљбакин, Степан (Куљбакинъ,
 Степан Михайлович) 92

Л

Лазар, кнез 28, 119
 Лазаревић, Стефан, деспот 28, 46,
 146
 Липс, Теодор (Lipps, Theodor) 15, 16

Љ

Љубинковић, Радивоје 46, 48, 107

М

Мано-Зиси, Ђорђе 45, 48, 62, 75,
 77, 107, 120, 203, 205–207
 Марић, Растислав 107
 Маслаћ, Драгутин 67
 Медош, Георгије 119
 Менцел, Адолф фон (Menzel, Adolph von) 16
 Мије, Габријел (Millet, Gabriel) 27, 56, 135, 161, 202
 Микеланђело (di Lodovico Buonarroti Simoni, Michelangelo) 160
 Миклошич, Франц (Miklošič, Franc) 57
 Милошевић, Раша 39, 60, 64, 71
 Милутиновић, Драгутин 134, 135
 Мирковић, Лазар 45, 46, 61, 63,
 74, 86, 107, 120, 145, 152, 156
 Михаило, митрополит 13
 Мудровчић, Анта 61, 63, 67, 122,
 144
 Муса, челник 119
 Мусић, Лазар 119, 125

Мусић, Стефан 119, 125

Н

Немањић, Стефан, краљ 134
 Нешковић, Јоаникије, епископ 134
 Нушић, Бранислав 10, 37

О

Обреновић, Александар, краљ 135
 Обреновић, Милош, кнез 134

П

Павелић, Јаков 62–65, 77,
 160–162
 Петковић, Василија (рођ. Илић) 13, 18
 Петковић, Ружица (рођ. Илић) 9,
 52, 55, 116
 Петковић, Владимир Р. 8–10, 12,
 13–19, 22, 25, 26–30, 32,
 36–38, 42, 44–52, 54, 56–57,
 59–67, 69, 73–75, 79, 80–81,
 84–86, 90–94, 96–99, 105,
 106–109, 116, 118, 119–122,
 130, 135–136, 144–146, 148,
 150, 154, 158, 160–164, 176,
 180, 181–186, 190, 202–207,
 209, 210, 215, 218
 Петковић, Радован (Рака) 13, 18
 Петровић, Јозо 62, 65, 75, 77, 205,
 209
 Петронијевић, Бранислав 92
 Петропавловски, Владимир 64, 65
 Поповић, Павле 92
 Поповић, Петар (Пера) Ј. 27, 135
 Предић, Урош 145
 Прерадовић, Петар 29
 Пупин, Михајло 37, 119, 145,
 147, 206

– Фонд/Фондација 9, 54, 93,
144, 145, 146, 158, 162

Р

Радојчић, Светозар 45, 56, 57, 86,
107, 185

Радонић, Новак 145

Радослав, краљ 141

Ракић, Мита 181

Рембрант (van Rijn, Rembrandt
Harmenszoon) 16

Рил, Бертолд (Riehl, Berthold) 15

С

Сава, свети 92, 102, 103, 105, 136

Сариа, Балдуин 61, 63, 64, 203

Симић Миловановић, Зорка 44,
45, 48, 62, 77, 107

Станојевић, Станоје 56, 145, 156

Стевановић, Андра 90

Стефан Дечански 160

Стефан Немања 28, 120, 181

Стијовић, Ристо 62, 65

Стојановић, Љубомир 27, 91

Страла, Светислав 9, 62, 63, 65, 67,
160, 168

Стшиговски, Јозеф
(Strzygowski, Josef) 16, 17

Т

Таназевић, Бранко 9, 136, 142

Татић, Жарко 37, 46, 61, 64, 67,
120, 144–146, 152–154

Теодосије Киновијарх, свети 146

Теодосије, цар 203

Тит Ливије 203

Тицијан (Vecelli, Tiziano) 16

Тол, Николај Петрович
(Толль, Николай Петрович)
162

Ћ

Ћеловић, Лука

– Фонд 68, 161, 182, 185

Ћоровић, Владимир 120

Ћоровић Љубинковић, Мирјана
46, 107

Ф

Фердинанд I, краљ 218, 219

Флиндер, чехословачки посланик
92

Фол, Карл (Voll, Karl) 15, 16

Фуртвенглер, Адолф
(Furtwängler, Adolf) 15

Х

Харисијадис, Мара 45, 46, 62

Ходинот, Ралф (Hoddinott,
Ralph F.) 206

Приредила Ана ВРАЊЕШ

Географски регистар

А

Алжир 185
Арадац 64
Атина 37, 65, 146, 202

Б

Баварска 14
Базел 17
Балкан, Балканско полуострво
107, 108
Бањска 160
Басијана 204
Бела црква у Карану 45, 119, 121,
127
Београд 10, 13, 14, 29, 32, 37, 45,
46, 48, 49, 55, 65, 67, 76, 80,
81, 83, 87, 108, 121, 136, 163,
202, 206
– Улица цара Душана 48
– Краљев трг 26
– Ново гробље 49
– Улица кнеза Милоша 36, 39,
60, 71, 80
Београдска тврђава 108, 110
Берлин 16, 37, 41, 63, 218
Беч 16, 17, 37, 42, 80, 145, 163, 174,
218
Битољ 37
Боденско језеро 16, 23
Борово 183

Букурешт 36, 65

В

Вардар 203
Велес 37
Велико Орашје 13
Велуће 48, 56, 108
Византија 56, 108, 203
Винча 64
Врање 108
Вршац 146

Г

Гамзиград 108, 113
Голубац 108
Градац 34, 121, 122
Градиште, код Кикинде 108
Градиште, код Охрида 64
Градско 64, 75
Грачаница 160

Д

Дечани 8, 9, 56, 92, 93, 121, 146,
160–163, 164, 167, 168, 171,
173–176
Доња Каменица 108
Доња Ливадица 13
– црква Пророка Јелисеја 13
Дренча 108

Дубравица-Орашје (Margum) 108
 Дунав 60

Ђ

Ђурђеви ступови 56, 61, 73, 90, 91,
 122, 133, 160

Е

Европа 14, 84, 185

Ж

Житомислић 120
 Жича 8, 27, 28, 33, 56, 85, 120–122,
 134–136, 137–142

З

Загреб 37
 Зале 17
 Злата 108, 113, 181
 Зок 64

И

Истанбул
 – црква Свете Софије 183
 Источноримско царство 206
 Италија 17, 46, 65

Ј

Југославија 37, 84
 – Југославија, Краљевина 10,
 162, 183
 Јужна Србија 85, 182
 Јустинијана Прима (Justiniana
 Prima) 9, 28, 182, 186, 202,
 в. Царичин град

К

Каленић 28, 37, 56, 92, 120, 122,
 145, 146, 154
 Кикинда 108
 Копорин 108, 115

Косово и Метохија 120, 160
 Косовска Митровица 80, 144
 Крагујевац 13, 14, 22, 67
 Краљевина Срба, Хрвата и
 Словенаца 36, 81
 Крнево 18
 Краљево 177
 Крушедол 74
 Крф 29
 Кулич 108
 Куманово 37
 Куршумлија
 – Богородичина црква 120,
 128, 129
 – црква Светог Николе 120, 132
 Кушиљево 13

Л

Лебане 28, 183
 Лесковац 28
 Лим 64, 144, 160
 Лозана 67
 Лондон 145

Љ

Љубљана 203
 Љуботен 56

М

Македонија 63, 73, 120, 203
 Манасија 28, 46, 47, 145, 146, 156,
 157
 Манастир Благовештења у
 Горњачкој клисури 108
 Маргум 111
 Марков манастир 46, 62, 63, 145,
 146, 152, 153
 Марково кале 108
 Матеич 28

Метохија 64, 160
 Минхен 14–18, 24, 65, 91
 Морача 92, 105

Н

Немачка 8, 14, 53, 60, 66, 67, 121
 Нова Павлица 119, 124, 125
 Нови Пазар 61, 91, 122, 144, 160

О

Овчарско-кабларска клисура 108
 – манастир Благовештења 26,
 31
 Округ Пожаревачки 13
 Омолица 64
 Ореовица 13
 Османско царство 108
 Острог 130
 Охрид 37
 – црква Светог Еразма 64
 – црква Светих Константина
 и Јелене 108
 – црква Свете Софије 131
 Охридско језеро 121

П

Панчево 64
 Париз 17, 29, 61, 65, 145
 Петрич 108
 Петрова црква 160
 Пећка патријаршија 121, 160
 Пешта 17, 80
 Плочник 64
 Помпеји 15
 Праг 17, 37, 41, 85, 145, 162, 218
 Прекопчелица 190
 Преспанско језеро 121
 Прилеп 37
 Псача 28, 92
 Пуста река 181

Р

Раваница 28, 37, 47, 56, 122, 144, 148, 149

Рам 108

Рас 133

Рашка 28

Рим 37, 65

Роршах 16

Русија 107

С

Сагаласос 206

Саксонија 16

Сарајево 77

Света Гора 120

Свети Илија 181

Свети Јован Претеча у Јашуњи 28

Свети Роман код Ђуниса 28

Свилајнац 13

Свињарица 181, 183

Сврљиг, Сврљишки град 108, 115

Северна Македонија 203

Сисојевац 34, 121

Скопље 29

Скупи 182

Смедерево 108

Солун 202

Сопоћани 90, 94, 160

Софија 37, 65, 146, 218

Србија 17, 27, 28, 36, 80, 84, 86, 106, 108, 134, 135, 182, 202
– Србија, Краљевина 28, 119

Стара Србија 28, 85, 106, 120

Старо Нагоричино 28, 92

Старчево 64

Стоби 8, 36, 38, 64, 65, 75, 161, 182, 202–207, 209, 210, 212, 213

Студеница 35, 37, 56, 120, 122, 145, 150, 151, 160

Струмица 37

Т

Ташмајдан 60

Требениште 64, 68, 206

Треска 144

– црква Светог Андреје 62, 67, 144

Турска 206

У

Ужички град 108

Ф

Фиренца 145

ФНРЈ (Федеративна Народна Република Југославија) 60

Француска 46

Фрушка гора 120

Х

Хале 16, 17

Херцеговина 120

Хиландар 62, 64, 92, 102, 103, 120

Ц

Цариград

– црква Свете Софије 183

– црква Христа Хоре 120

Царичин град 8, 28, 36, 38, 64, 85, 92, 108, 181–186, 188, 191–201, 202–208

– Акропољ 181, 183, 184,

191–194, 197

– Горњи град 184, 185, 194, 195, 197, 199–201

Цеље 65

Цирих 17

Црна Гора 120

Црна река 203

Ч

Чешка 107

Чубура 60

Чукљеник 28

Чуруг 64

Ш

Штип 37

Приредила Ана ВРАЊЕШ

Попис експоната

1. Светислав Вуковић, *Владимир Р. Петковић*, уље на платну, 95,5 × 82,8 cm, 1951, Археолошки институт, Београд
2. Сведочанство Владимира Р. Петковића о положеном испиту зрелости, Крагујевац 1893, Музеј града Београда, КИ 1_2500.
3. Уверење о постављењу Владимира Р. Петковића на место предавача у пиротској гимназији, 1897, Музеј града Београда, КИ 1_2501
4. Указ краља Александра I о постављењу Владимира Р. Петковића на место суплента у крагујевачкој гимназији, Музеј града Београда, КИ 1_2503
5. Три свеске са белешкама Владимира Р. Петковића из времена школовања у Немачкој, 1902–1905, Народни музеј Србије, Заоставштина Владимира Р. Петковића
6. Wladimir Petković, *Ein frühchristliches Elfenbeinrelief im Nationalmuseum zu München*, Halle 1905, лични примерак Владимира Р. Петковића, Музеј града Београда, КИ 1_2541
7. Диплома доктора наука, Музеј града Београда, КИ 1_2506
8. Указ о постављењу Владимира Р. Петковића, доктора философије, на место помоћника чувара Народног музеја у рангу професора средње школе, 1905, Музеј града Београда, КИ 1_2504
9. Теренска бележница Владимира Р. Петковића, 1906, Народни музеј Србије, Заоставштина Владимира Р. Петковића
10. Владимир Р. Петковић, фотографија, Фотографски уметнички завод Макевић и Мут, 1909, Музеј града Београда, КИ 1_2526
11. Указ о постављењу Владимира Р. Петковића за сталног доцента историје уметности на Филозофском факултету Универзитета у Београду, 1911, Музеј града Београда, КИ 1_2507
12. Владимир Р. Петковић, други с десна, у војничкој униформи, фотографија снимљена у Скопљу 6. јануара 1913, Библиотека Одељења за историју уметности Филозофског факултета у Београду, Поклон-библиотека професора Сретена Петковића
13. Обавештење о постављењу на место управника Археолошког института Српске академије наука, Музеј града Београда, КИ 1_2520

14. Владимир Р. Петковић, *Прејлед црквених сјоменика кроз џовесницу српској народа*, Београд 1950, Библиотека Народног музеја Србије
15. Хиландар, *Долазак Немање у Вајшојед*, копија фреске, копирали Владимир Предајевић, Борис Обрасков, 125 × 110 цм, 1965, Народни музеј Србије, Галерија фресака, инв. бр. 27_814.
16. Хиландар, *Краљ Владислав шражи мошћи светјој Саве*, копија фреске, копирали Борис Обрасков, Владимир Предајевић, Никола Мајендорф, Иван Дикиј и Виктор Шевцов, 126 × 103 цм, 1965, Народни музеј Србије, Галерија фресака, инв. бр. 27_833.
17. Предлог да се Владимир Р. Петковић изабере за *ђравој* члана Академије филозофских наука, 28. јануар 1932, Архив Српске академије наука и уметности
18. Диплома додељена Владимиру Р. Петковићу приликом избора за *ђравој* члана Академије филозофских наука Српске краљевске академије, 10. новембар 1932, Музеј града Београда, КИ 1_2518
19. Владимир Р. Петковић, *Лејенда Св. Саве у штаром живојису српском, џри-сјујна академска беседа*, ГЛАС CLIX/II разред 81, Београд 1933, Библиотека Српске академије наука и уметности
20. Указ о постављењу Владимира Р. Петковића за сталног доцента историје уметности на Филозофском факултету Универзитета у Београду, 1911, Музеј града Београда КИ 1_2507
21. Указ о постављењу Владимира Р. Петковића за ванредног професора историје уметности на Филозофском факултету Универзитета у Београду, 1919, Филозофски факултет у Београду
22. Службенички лист Владимира Р. Петковића, Филозофски факултет у Београду
23. Владимир Р. Петковић са групом студената у Манасији, фотографија, 1940, Музеј града Београда, КИ 1_2540
24. *Рајорђи са излеђа у Манасију и Раваницу* који су студенти Владимира Р. Петковића написали 26. јуна 1940, Библиотека Одељења за историју уметности Филозофског факултета у Београду, Поклон-библиотека професора Сретена Петковића
25. Документ о постављењу Владимира Р. Петковића на место чувара Народног музеја, 1919, Народни музеј Србије, Општа архива
26. Три визит карте Владимира Р. Петковића из различитих периода, Народни музеј Србије, Заоставштина Владимира Р. Петковића
27. Особље Народног музеја са Археолошком експедицијом Универзитета Харвард у дворишту Музеја 1931, Народни музеј Србије, ИНМ_1/54
28. Запослени у Народном музеју: Дервиш Коркут (гост из Сарајева), непозната особа, Ђорђе Мано-Зиси, Јаков Павелић (стоји), Миодраг Грбић, Зорка Симић, Јозо Петровић, Ђурђе Бошковић, Наталија Бошковић, Милан Духаћ(?), фотографија, 1932, Народни музеј Србије, ИНМ_1/50

29. Бројеви часописа *Старинар* које је уредио Владимир Р. Петковић, 1931–1940, 1950–1953, Библиотека Српске академије наука и уметности
30. Указ о одликовању Владимира Р. Петковића, помоћника чувара Народног музеја, Краљевским орденом Светог Саве V реда, 1907, Музеј града Београда, КИ 1_2521
31. Уверење о одликовању Владимира Р. Петковића, резервног пешадијског поручника, Медаљом за ревносну службу, 1918, Народни музеј Србије, Заоставштина Владимира Р. Петковића
32. Указ о одликовању Владимира Р. Петковића, редовног професора Београдског универзитета, Краљевским орденом Светог Саве III реда, 1923, Музеј града Београда, КИ 1_2523
33. Указ о одликовању Владимира Р. Петковића, редовног професора Богословског Факултета у Београду, Краљевским орденом Белог орла V реда, 1929, Народни музеј Србије, Заоставштина Владимира Р. Петковића
34. Указ о одликовању Владимира Р. Петковића, професора Универзитета и управника Историјско-уметничког музеја, Краљевским орденом Белог орла IV степена, 17. децембар 1933, Музеј града Београда, КИ 1_2525
35. Указ о одликовању Владимира Р. Петковића Краљевским орденом Светог Саве II реда, 29. август, 1935. године, Музеј града Београда инв. КИ 1_2523
36. Диплома којом је румунски краљ Фердинанд I именовао Владимира Петковића за члана Реда румунске круне у чину команданта, 18. децембар 1924, Музеј града Београда, КИ 1_2509
37. Диплома Немачког археолошког института из Берлина, 1929, Музеј града Београда, КИ 1_2515
38. Диплома Словенског института из Прага, 1929, Музеј града Београда, КИ 1_2511
39. Диплома Аустријског археолошког института у Бечу, 1930, Музеј града Београда, КИ 1_2516
40. Писмо Института Никодим Павлович Кондаков у Прагу којим се обавештава Владимир Р. Петковић да је изабран за члана Института, 1932, Музеј града Београда, КИ 1_2517
41. Жича, *Свети Димитрије*, копија фреске, копирао Рајко Николић, 1958, Народни музеј Србије, Галерија фресака, 295 × 110 цм, инв. бр. 29_23.
42. Преносива склопива камера Union, Немачка 1901–1907, Музеј науке и технике, Београд, Т:16.285
43. Бранко Таназевић, „Српско-византијски архитектонски споменици у Србији” мапа акварела, 1906–1910, Документација Народног музеја Србије
44. Теренске бележнице Владимира Р. Петковића из Жиче и других цркава, 1907–1912, Народни музеј Србије, Заоставштина Владимира Р. Петковића
45. Албум са старим фотографијама Жиче, Документација Народног музеја Србије
46. Владимир Р. Петковић, *Жича: архитектура и живопис*, Старинар н. р. 1/2 (1906) 1907, 141–187, Библиотека Српске академије наука и уметности

47. Владимир Р. Петковић, *Жича: историјски гео*, Старице н. р. 2/2 (1907) 1908, 115–148, Библиотека Српске академије наука и уметности
48. Владимир Р. Петковић, *Жича: иконографија*, Старице н. р. 4 (1909) 27–106, Библиотека Српске академије наука и уметности
49. Владимир Р. Петковић, *Манасџир Раваница*, Београд 1922, Библиотека Народног музеја Србије
50. Владимир Р. Петковић, *Манасџир Свугеница*, Београд 1924, Библиотека Народног музеја Србије
51. Лазар Мирковић, Жарко Татић, *Марков Манасџир*, Нови Сад 1925, Библиотека Народног музеја Србије
52. Жарко Татић, *Марков манасџир*, детаљи полијелеја, акварел, 1925, Документација Народног музеја Србије
53. Жарко Татић, *Марков манасџир*, цртеж оловком у боји, 1925, Документација Народног музеја Србије
54. Владимир Р. Петковић, Ж. Татић, *Манасџир Каленић*, Вршац 1926, Библиотека Народног музеја Србије
55. Станоје Станојевић, Лазар Мирковић, Ђурђе Бошковић, *Манасџир Манасија*, Београд 1928, Библиотека Народног музеја Србије
56. Пашко Вучетић, *Грачаница, Свети Меркурије*, акварел по фресци, 40 × 26 цм, 1920, Народни музеј Србије, Заоставштина Владимира Р. Петковића
57. Светислав Страла, *Грачаница, Неопалима кућина*, цртеж тушем, 23 × 36,5 цм, 1922, Народни музеј Србије, Заоставштина Владимира Р. Петковића
58. Светислав Страла, *Грачаница, Јов на буњишту*, 26 × 36,5 цм, 1922, Народни музеј Србије, Заоставштина Владимира Р. Петковића
59. Светислав Страла, *Грачаница, Пророк Илија сече главе свештеницима Вааловим*, 26,5 × 36 цм, 1922, Народни музеј Србије, Заоставштина Владимира Р. Петковића
60. Паја Јовановић, *Портрет Михајла Пупина*, уље на платну, 114 × 96 цм, 1903, Поклон Михајла Пупина Народног Музеју 1923. године, Народни музеј Србије, инв. бр. 31_128
61. Документ о преносу Фонда Михајла Пупина из Народног музеја у Српску краљевску академију, Архив Српске академије наука и уметности, Задужбина Михајла Пупина, 1934.
62. Правила Фонда Михајла Пупина, Архив Српске академије наука и уметности, Задужбина Михајла Пупина, 1935.
63. Светислав Страла, *Дечани, орнаменти*, 34 табле акварела, 30,5 × 24 цм, Народни музеј Србије, Галерија фресака
64. Владимир Р. Петковић, Ђурђе Бошковић, *Дечани I–II*, Београд 1941, Библиотека Народног музеја Србије
65. Писмо издавачке куће „Макс Јафе“ из Беча Српској краљевској академији у вези са набавком папира за штампање табли са илустрацијама за монографију о Дечанима, Архив Српске академије наука и уметности, СКА 407/1940.

66. Писмо издавачке куће „Млада Србија” Српској краљевској академији поводом штампања монографије о Дечанима, Архив Српске академије наука и уметности, СКА 407/1941.
67. Дечани, *Исус Христос као судија (Дошао сам на Земљу да донесем мач)*, копија фреске, копирала Вера Марковић, 269 × 110 цм, 1958, Народни музеј Србије, Галерија фресака, инв. бр. 29_578
68. Дечани, *Лоза Немањића*, копија фреске, копирао Пол Венсан, 420 × 250 цм, 1965, Народни музеј Србије, Галерија фресака, инв. бр. 29_811
69. Владимир Петковић у колима са коњском запрегом на путу за Царичин град, 1938, Музеј града Београда, КИ 1_2531
70. Екипа радника на Царичином граду, 1939?, Музеј града Београда, КИ 1_2531
71. Царичин град (Justiniana Prima), Уломак импост-капитела са монограмом цара Јустинијана, 45 × 56,5 цм, Народни музеј Србије, инв. бр. 11_371
72. Царичин Град (Justiniana Prima), опека (фрагмент), глина калуп, 10 × 12 × 3–4 цм, Народни музеј Србије, инв. бр. 11_682
73. Царичин Град (Justiniana Prima), опека (фрагмент), глина калуп, 11 × 14,5 × 3,5 цм, Народни музеј Србије, инв. бр. 11_683
74. Царичин Град (Justiniana Prima), опека (фрагмент), глина калуп, 17 × 18 × 5 цм, Народни музеј Србије, инв. бр. 11_684
75. Царичин Град (Justiniana Prima), кука кантара или кадионице, бронза, ливење, 17,5 цм, Народни музеј Србије, инв. бр. 11_780
76. Царичин Град (Justiniana Prima), крст, бронза, ливење, 9,6 × 12,9 цм, Народни музеј Србије, инв. бр. 11_769
77. Стоби, Епископска базилика, нартекс, фрагмент фреско сокла, малтер *al fresco, al secco*, 88 × 138 цм, 5–6. век, Народни музеј Србије, инв. бр. 11_823.
78. Миленко Ђурић, *Предлој реконструкције оригиналној изгледа фреско сокла*, акварел, 88 × 31 цм, 1931, Народни музеј Србије, Заоставштина Владимира Р. Петковића
79. Стоби, капител пиластра, мермер, клесање, 24 × 34 × 6 цм, 5/6 век, Народни музеј Србије, инв. бр. 11_60
80. Стоби, капител пиластра, мермер, клесање, 28 × 22 × 4 цм, 5? век, Народни музеј Србије, инв. бр. 11_62
81. Стоби, капител пиластра, мермер, клесање, 31 × 22 × 6 цм, 5/6 век, Народни музеј Србије, инв. бр. 11_63
82. Стоби, капител пиластра, мермер, клесање, 33 × 30 × 6 цм, 5/6 век, Народни музеј Србије, инв. бр. 11_87
83. Стоби, капител пиластра, мермер, клесање, 34 × 27 цм, 5? век, Народни музеј Србије, инв. бр. 11_883
84. Стоби, капител пиластра, мермер, клесање, 30 × 23 цм, Народни музеј Србије, инв. бр. 11_886

85. Стоби, капител пиластра, мермер, клесање, 27 × 22 cm, Народни музеј Србије, инв. бр. 11_887
86. Стоби, капител пиластра, мермер, клесање, 38 × 30 cm, Народни музеј Србије, инв. бр. 11_889
87. Нивелир са ногарима, Мах Краусе 1896, приватна колекција
88. Нивелманска летва, дрво, метал, 200 × 8 cm, Музеј науке и технике, Београд, Т: 140.48
89. Мерна трака од 10 м, Dean Bedington, Енглеска 1919, месинг, кожа, 9 × 35 cm, Музеј науке и технике, Београд, Т: 6.123
90. Мерна трака од 50 м, прва половина XX века, месинг, кожа, 20 × 40 cm, Музеј науке и технике, Београд, Т: 6.308

Приредила Дубравка ПРЕРАДОВИЋ

Научна монографија
ВЛАДИМИР Р. ПЕТКОВИЋ
УТЕМЕЉИТЕЉ СТРУКЕ И НАУКЕ
објављује се поводом обележавања сто педесет година
од рођења академика и приређивања изложбе

Српска академија наука и уметности и Народни музеј Србије захваљују на професионалној и колеџијалној сарадњи музејским и другим институцијама, као и појединцима: Архиву САНУ, Музеју игра Београда, Библиотеци Огељења за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду, Музеју науке и технике у Београду, Археолошком институту у Београду, Манастиру Високи Дечани, Деканском колеџијуму Филозофског факултета Универзитета у Београду и Милошу Јуришићу.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

902:929 Петковић В. Р.(083.824)

ВЛАДИМИР Р. Петковић : утемељитељ струке и науке / [уредник публикације Дубравка Прерадовић]. – Београд : САНУ, 2024 (Земун : Бирограф). – 245 стр. : илустр. ; 24 см. – (Галерија Српске академије наука и уметности ; 163)

"Научна монографија Владимир Р. Петковић 'Утемељитељ струке и науке' објављује се поводом обележавања сто педесет година од рођења академика и приређивања изложбе" → колофон. – Податак о уредници преузет из колофона. – Сlike В. Р. Петковића. – Тираж 500. – Стр. 8–10: Реч уредника / Дубравка Прерадовић. – Напомене и библиографске референце уз сваки рад. – Библиографија: стр. 223–233. – Регистри.

ISBN 978-86-6184-055-5

а) Петковић, Владимир Р. (1874–1956) – Изложбени каталози

COBISS.SR-ID 151440137

Владимир
Р. Петковић
Утемељитељ
и струке
науке

